

OPĆINA ZENICA

GENERALNA STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE ZENICA

- Strategija razvoja programskih oblasti -

Zenica, novembra 2002. godine

IZRADIO: MAŠINSKI FAKULTET U ZENICI

RUKOVODILAC PROJEKTA:

Prof. dr. Safet Brdarević

MENADŽMENT PROJEKTOG TIMA:

prof. dr. Ahmet Gavranović; dr. Anton Jekauc; mr. Muhamed Hodžić

REDAKTORI:

*prof. dr. Safet Brdarević; prof. dr. Ahmet Gavranović; dr. Anton Jekauc;
mr. Muhamed Hodžić*

AUTORI ZAVRŠNOG DOKUMENTA:

*prof. dr. Safet Brdarević (Uvod, Poglavlja 3 i 5); prof. dr. Ahmet Gavranović
(Poglavlje 4); dr. Anton Jekauc (Poglavlje 2); mr. Muhamed Hodžić (Poglavlja 1 i 5)*

ODGOVORNI ISTRAŽIVAČI PROGRAMSKIH OBLASTI:

mr. Muhamed Hodžić (PO-01); doc. dr. Darko Petković (PO-02); mr. Hajrudin Skender (PO-03); mr. Alija Memić (PO-04); Iršam Omerspahić, dipl. inž. građ. (PO-05); van. prof. dr. Sabahudin Ekinović (PO-06), van. prof. dr. Zećir Hadžiahmetović (PO-07); prof. dr. Midhat Aganović (PO-08); Mucić Sead, dipl.ecc. (PO-09)

AUTORI PROGRAMSKIH OBLASTI:

Amir Abazović, dipl. inž.; prof. dr. Midhat Aganović; Meho Ajanović, dipl. prav.; Bodul Željko, dipl. inž. (Udruženje poslodavaca); prof. dr. Safet Brdarević; van. prof. dr. Mehmed Bublin; Jedin Čaušević, dipl. inž. elekt.; Suvad Dizdarević, dipl. inž. (Općina Zenica); van. prof. dr. Sabahudin Ekinović; Sakib Gasal, dipl. ecc.; prof. dr. Ahmet Gavranović; Muhamed Gladan, dipl. veter.; van. prof. dr. Zećir Hadžiahmetović; Reuf Hadžihalilović, dipl. inž.; mr. Muhamed Hodžić; Senad Husejnagić, ljekar; Muhamed Islambegović, dipl. inž.; Sabahudin Jašarević, dipl. inž.; dr. Anton Jekauc; mr. Alija Memić; Mucić Sead, dipl. ecc.; van. prof. dr. Sulejman Muhamedagić; Meliha Muharemović, dipl. inž.agron.; Iršam Omerspahić, dipl. inž.; doc. dr. Darko Petković; Ibrahim Plančić, dipl. inž.; Sejo Sejmen, dipl. inž.; mr. Hajrudin Skender; Zijad Softić, prof.; van. prof. dr. Jovan Sredojević; Mladen Šikić, dipl. inž. agron.; Vahid Zaimović, dipl. inž. (Vlada ZE-DO Kantona);

KONSULTANTI:

prof. dr. Zakir Pašalić; Muhamed Pašić, dipl.inž.

IZDAVAČ:

OPĆINA ZENICA

SADRŽAJ

	strana
UVOD	5
1. STANJE I MOGUĆNOSTI RAZVOJA OPĆINE ZENICA	7
1.1. Sadašnje stanje	7
1.2. Faktori i uslovi razvoja	17
<i>1.2.1. Geoprometni položaj Zenice</i>	18
<i>1.2.2. Stanovništvo</i>	18
<i>1.2.3. Zaposlenost i zapošljavanje</i>	18
<i>1.2.4. Naselja i stepen urbanizacije</i>	19
<i>1.2.5. Poljoprivredno zemljište</i>	19
<i>1.2.6. Šume i šumsko zemljište</i>	19
<i>1.2.7. Rudno bogatstvo</i>	20
<i>1.2.8. Komunalna infrastruktura</i>	20
<i>1.2.9. Poslovni i drugi subjekti</i>	20
<i>1.2.10. Proizvodni i uslužni kapaciteti</i>	22
<i>1.2.11. Efikasnost privrede</i>	22
<i>1.2.12. Političko, pravno i ekonomsko okruženje</i>	23
<i>1.2.13. Poslovno i tehnološko okruženje</i>	25
1.3. Projekcija osnovnih indikatora razvoja	26
2. ANALIZA KONKURENTNOSTI U RAZVOJU OPĆINE ZENICA (SWOT ANALIZA)	28
2.1. Prednosti Zenice	28
2.2. Slabosti Zenice	29
2.3. Mogućnosti Zenice	30
2.4. Prijetnje razvoju	30
2.5. Rezime	31
3. PARTNERI U KONCIPIRANJU, VOĐENJU I REALIZACIJI RAZVOJA OPĆINE ZENICA	34
3.1. Karakteristike općine kao jedinice lokalne samouprave	34

3.2. Karakteristike upravljanja društveno ekonomskom reprodukcijom	34
3.3. Mogući partneri u razvoju općine Zenica	36
4. IZRADA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE ZENICA	40
4.1. Uticaj globalizacije na svjetsku ekonomiju	40
4.2. Općina Zenica kao faktor lokalne samouprave i centar Zeničko-dobojskog kantona	40
4.3. Osnovni principi na kojima je bazirana Strategija razvoja općine Zenica	41
4.4. Strategija razvoja općine Zenica	41
4.4.1. <i>Generalna strategija razvoja općine Zenica</i>	42
4.4.2. <i>Strategija razvoja programskih oblasti općine Zenica</i>	43
4.4.3. <i>Strategija razvoja općine Zenica kao centra Zeničko-dobojskog kantona</i>	43
4.4.4. <i>Strategija razvoja preduzeća i drugih organizacija općine Zenica</i>	44
4.5. Vizija budućnosti općine Zenica	44
4.6. Ciljevi razvoja općine Zenica	45
4.7. Izbor strateških programa	45
4.7.1. <i>Program razvoja privatnog sektora i poduzetništva u općini Zenica</i>	45
4.7.2. <i>Strateški program razvoja postojećih i stvaranja malih i srednjih preduzeća općine Zenica</i>	47
4.7.3. <i>Strateški program razvoja ljudskih potencijala općine Zenica</i>	50
4.7.4. <i>Strateški program investiranja u tešku infrastrukturu općine Zenica</i>	52
4.7.5. <i>Strateški program investicija za lahku infrastrukturu općine Zenica</i>	52
4.7.6. <i>Strateški program promoviranja investicija u općini Zenica</i>	53
4.7.7. <i>Strateški program ekonomskog razvoja općine Zenica</i>	54
4.7.8. <i>Program prostornog razvoja općine Zenica</i>	54
4.7.9. <i>Program pomoći siromašnoj i ugroženoj populaciji općine Zenica</i>	55
4.7.10. <i>Strategija za borbu protiv korupcije</i>	56
4.8. Izbor strateških projekata razvoja općine Zenica	56
4.8.1. <i>Projekt konstituiranja i razvoja “Agencije za ekonomski razvoj općine Zenica”</i>	56
4.8.2. <i>Projekt osnivanja Radne zone i sa poslovnim inkubatorom za razvoj novih malih preduzeća</i>	56
4.8.3. <i>Projekt za konstituiranje i razvoj naučno-tehnološkog parka u Zenici</i>	56
4.8.4. <i>Projekt razvoja Univerziteta u Zenici</i>	56

4.8.5. <i>Projekt modernizacije i rekonstruiranja BH-STEEL Željezara Zenica</i>	56
4.8.6. <i>Projekt izrade prostornog i urbanističkog plana općine Zenica</i>	56
4.8.7. <i>Projekt obezbjeđenja dugoročnog snabdijevanja vodom općine Zenica</i>	57
4.8.8. <i>Projekt promoviranja Strategije razvoja općine Zenica</i>	57
4.8.9. <i>Projekt izgradnje «Koridora Vc» na području općine Zenica i Ze-Do kantona</i>	57
4.8.10. <i>Projekt obezbjeđenja strateških kadrova za razvoj općine Zenica i Ze-Do kantona</i>	58
4.8.11. <i>Projekt informatizacije i telekomunikacija općine Zenica</i>	58
4.8.12. <i>Projekt razvoja zdravstva općine Zenica i Ze-Do kantona</i>	59
4.8.13. <i>Projekt razvoja obrazovanja u općini Zenica i ZE-DO kantonu</i>	59
4.8.14. <i>Projekt izgradnje sajamsko poslovno-sportskog i kulturnog centra na Kamberovića polju</i>	59
4.8.15. <i>Projekt izgradnje regionalne sanitarne deponije sa sistemom reciklaže</i>	59
4.8.16. <i>Projekt formiranja fondova za finasijsku podršku implementacije Strategije razvoja općine Zenica</i>	59
4.8.17. <i>Projekt osposobljavanja službi općine za zadatke implementacije Strategije razvoja općine Zenica</i>	59
4.8.18. <i>Projekt razvoja kulture, sporta, umjetnosti u općini Zenica</i>	59
4.8.19. <i>Projekt razvoja sela općine Zenica</i>	59
4.8.20. <i>Projekt razvoja ekologije općine Zenica</i>	60
4.9. <i>Programi i projekti programskih oblasti Strategije razvoja općine Zenica</i>	60
4.9.1. <i>Projekti programske oblasti Privredna infrastruktura (PO-01)</i>	60
4.9.2. <i>Projekti programske oblasti Industrija i nove industrijske grane (PO-02)</i>	62
4.9.3. <i>Projekti programske oblasti Poljoprivreda i prehrambena industrija (PO-03)</i>	64
4.9.4. <i>Projekti programske oblasti Šumarstvo i drvna industrija (PO-04)</i>	66
4.9.5. <i>Projekti programske oblasti Građevinarstvo i javni privredni objekti (PO-05)</i>	66
4.9.6. <i>Projekti programske oblasti Društvene djelatnosti, nauka i tehnologija (PO-06)</i>	66
4.9.7. <i>Projekti programske oblasti Poduzetništvo, trgovina, turizam, ugostiteljstvo i obrt (PO-07)</i>	70
4.9.8. <i>Projekti programske oblasti Komunalna infrastruktura, prostorno planiranje i zaštita okoline (PO-08)</i>	70

4.9.9. <i>Projekti programske oblasti Funkcija sistema uprave i finansiranje obnove i razvoja (PO-09)</i>	71
4.10. Prioritetni projekti razvoja poduzetništva, malih i srednjih preduzeća općine Zenica	72
5. IMPLEMENTACIJA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE ZENICA	73
6. LITERATURA	78

UVOD

Cjelokupan svijet i svaka zajednica pojedinačno nalaze se pred promjenama. Da bi se preduprijedila iznenađenja i ad hoc rješenja koristi se strateško planiranje kojim se ograničavaju rizici i maksimalno koriste podobnosti. Strateški planovi predstavljaju načine upravljanja budućnošću, planiranjem utvrđujemo gdje se nalazimo, gdje želimo biti i kako ćemo to dostići.

Slikovito rečeno "bez strategije, organizacija (ili zajednica) je kao brod bez kormila, osuđen da besciljno luta, prepušten čudima vjetrova, struja i vanjskih pojava".

Strateško planiranje je kontinuiran i dinamičan proces putem kojeg se identificiraju potencijali i ograničenja, kao i unutrašnje i vanjske snage koje mogu predstavljati prijetnju budućnosti.

Planiranjem se uspostavljaju prioriteta (polazeći od potencijala i ograničenja) i razvijaju akcijski planovi za postizanje određenih rezultata u datom vremenskom roku.

Priprema planova predstavlja priliku za aktivno učešće zajednice u postizanju konsenzusa u pogledu izbora, pripreme i oblikovanja budućnosti.

Strategija je instrument upravljanja organizacijom, odnosno zajednicom, posebno važan u vremenu brzih promjena, oskudnih resursa i nepovoljnih stanja kakvo je u Bosni i Hercegovini u posljednjim decenijama.

Zenica, kao jedan od značajnih centara Bosne i Hercegovine, nalazi se u posebno teškom položaju zbog strukture svoje privrede, raspada bivše države, globalnih promjena na tržištu, tehnološkog zaostajanja, neriješene komunalne i urbane infrastrukture, demografskih i drugih promjena.

Samo dobro smišljen, planiran, organiziran, energičan i efektivan proces upravljanja promjenama uz maksimalno angažiranje svih zainteresiranih učesnika organiziranih u neku vrstu koalicije može dovesti do izlaza iz krize.

Shvatajući situaciju Općinsko vijeće Zenica je 07.marta 2001. godine donijelo Zaključak o izradi Strategije razvoja općine Zenica. Poslije javno provedenog konkursa izrada projekta je povjerena Mašinskom fakultetu u Zenici 19. novembra 2001. godine.

Strategiju je radilo oko 40 istraživača različitog stručnog profila na osnovama opće metodologije vođenja projekata i savremenog pristupa izrade strategije lokalnog ekonomskog razvoja koji se primjenjuje u Evropskoj uniji.

Strategija razvoja općine Zenica strukturirana je u dva dijela:

1. Strategija razvoja općine Zenica –Završni dokument
2. Strategija razvoja općine Zenica -Strategije razvoja programskih oblasti po sektorima društvene reprodukcije (devet separata).

U prvom dijelu dati su ciljevi, koncepcija, strateški pravci i projekti razvoja općine Zenica. Drugi dio sadrži strategiju razvoja sektora društvene reprodukcije grupiranih u povezane skupine – programske oblasti.

Da bi se razumio i prihvatio drugi dio neophodno je pročitati prvi dio studije.

U procesu pripreme, donošenja i sprovođenja strategije naročito je važno učešće svih grupa građana iz svih oblasti društvene reprodukcije biznisa, rada, obrazovanja, kulture, zdravstva, komunalnih službi, i svih drugih funkcija društva. Što je više učesnika, posebno zainteresiranih i kompetetnih, postavljeni ciljevi i pravci razvoja će biti bliži očekivanjima korisnika a realizacija će biti efikasnija. Zato je istraživački tim prvo definirao polazno rješenje a zatim ga provjeravao na više okruglih stolova- radionica:

1. Okrugli sto "Strategija razvoja općine Zenica- Polazni dokument " održan 16.04.2002. godine,
2. Okrugli sto "Strateški pravci razvoja poljoprivrede i prehrambene proizvodnje u općini Zenica" održan 16.05.2002. godine,
3. Okrugli sto "Strateški pravci planiranja i korištenja prostora u općini Zenica i infrastruktura" održan 05.06.2002. godine,
4. Okrugli sto "Strateški pravci razvoja industrije i novih industrijskih grana u općini Zenica" održan 19.06.2002. godine,
5. Okrugli stolovi "Strateški pravci razvoja građevinarstva i izgradnja javnih i privrednih i objekata" i "Strategija razvoja sistema lokalne uprave i finansiranje obnove i razvoja" održan 03.07.2002. godine,
6. Okrugli sto "Strateški pravci razvoja kompanije BH-STEEL Željezara Zenica u svjetlu ukupne razvojne strategije općine Zenica" održan 25.09.2002. godine,
7. Naučno stručni skup "Stanje i perspektive razvoja rudnika uglja u Bosni i Hercegovini" održan 26. i 27.09.2002. godine u Kaknju.

Na ovim okruglim stolovima učestvovalo je oko 400 ljudi iz raznih sfera društvene reprodukcije i dobiven niz sugestija, primjedbi i prijedloga, koji su ugrađeni u konačan tekst projekta.

Za dobivanje novih i provjeru ponuđenih rješenja korištene su i radionice u organizaciji "Sinergije" Zagreb, BSC Kranj i Ekonomskog fakulteta Ljubljana koje preko SEED-a (Southeast Europe Development) rade na izradi projekta "Razvoj malih i srednjih preduzeća u općini Zenica".

Pri istraživanju projektni tim je imao posebne teškoće zbog nepotpunog i nekonzistentnog informatičkog sistema na svim nivoima organizacije zajednice u Bosni i Hercegovini. Iz tih razloga je mjerenje i komparacija značajnih parametara skoro onemogućena, a dijagnoza stanja i procjene tendencija veoma otežana.

Ova studija ne predstavlja lijek za sve probleme općine Zenica niti je završena knjiga. Ona otvara proces zajedničkog upravljanja razvojem općine Zenica i kroz primjenu treba da se kontrolira i doraduje saglasno potrebama građana Zenice i aktuelnih promjena u Zenici i njenom okruženju.

1. STANJE I MOGUĆNOSTI RAZVOJA OPĆINE ZENICA

1.1. Sadašnje stanje

Temelji industrijskog i općeg razvoja Zenice postavljeni su odmah na početku austrougarskog perioda, i to prije svega izgradnjom željezničke pruge (uzanog kolosijeka) i otvaranjem Rudnika mrkog uglja (1880.), te izgradnjom Fabrike papira (1885.) i Željezare (1892.). Navedeni objekti imali su veliki značaj za cijelu Bosnu i Hercegovinu, a Željezara i Rudnik ostali su glavni nosioci razvoja Zenice sve do naših dana i bili su osnova njenog imidža (Grad rudara i metalurga).

Intenzitet i dinamika razvoja općine Zenica početkom druge polovine 20. stoljeća bili su određeni ekonomsko-proizvodnom orijentacijom Jugoslavije na tešku industriju i koncentraciju investicija u taj sektor. U takvim uslovima Zenica je, sa svojom industrijskom strukturom i geoprometnim položajem, bila predodređena za velika ulaganja. Zahvaljujući tome, na području Općine izvršena je velika koncentracija industrijske proizvodnje i privrede uopće. Na prostoru Zenice je u 1960. godini bilo angažirano 10,0 % fiksnih fondova i 6,0 % ukupnog broja zaposlenih, a ostvareno je i 6,0 % nacionalnog dohotka Bosne i Hercegovine, pri učešću od 2,6 % u ukupnom stanovništvu.

Zenica je u tom periodu imala dinamičan demografski razvoj i visok stepen zaposlenosti stanovništva. U periodu od 1953. do 1991. godine broj stanovnika u Općini uvećan je od 61 853 na 145 517, ili za 2,35 puta (tabela 1. i slika 1.). Na takav rast veliki je uticaj imalo doseljavanje stanovnika-mehanički priliv, koji je u pojedinim godinama dostizao i do 20,0 % ukupnog prirasta stanovništva.

Tabela 1. Stanovništvo u općini Zenica

Opis	Broj stanovnika	Indeks između dva popisa (u %)	stopa rasta između dva popisa (u ‰)
1	2	3	4
1953.	61 853	-	-
1961.	84 401	128,9	32,3
1971.	112 418	125,1	23,0
1981.	132 464	117,8	17,0
1991.	145 517	109,8	9,0
2001.	128 045	88,0	-13,0

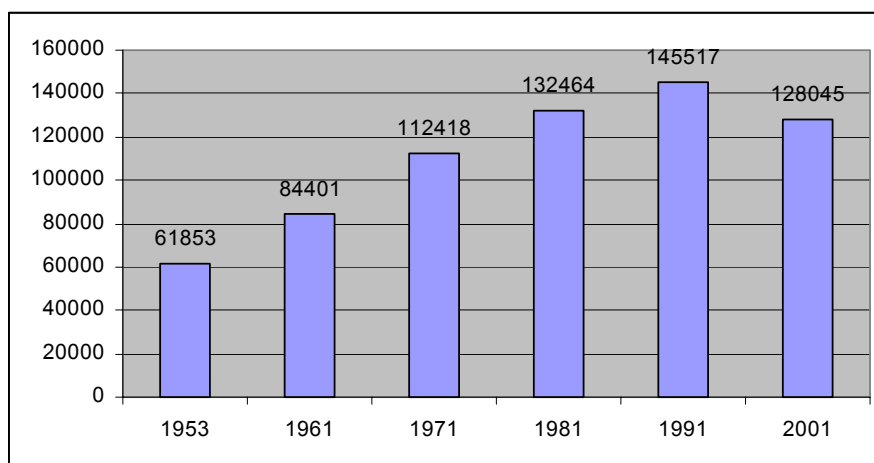
Izvori: - Objavljeni podaci o popisima stanovnika

- Procjena Federalnog zavoda za statistiku Sarajevo za 2001. godinu

Stanovništvo Općine u tom periodu je prema tipu starenja (starosnoj strukturi) imalo obilježja demografskog djetinjstva¹, sa postepenim preobražajem u mlađe stanovništvo na kraju tog perioda. Poslije 1991. došlo je, kao rezultat agresije i rata u Bosni i Hercegovini, i na području Općine do prijevremene depopulacije i smanjenja broja stanovnika za 12,0 % u

1) Za određivanje starosnog tipa stanovništva ovdje je korištena najčešće primjenjivana tipologija sa jednim pokazateljem koji se izvodi iz odnosa najstarije (65 i više godina) i najmlađe (0-14 godina) grupe stanovnika.

2001. u odnosu na 1991. godinu. Nastale promjene broja stanovnika u ovakvim razmjerama i u relativno kratkom roku preobrazile su starosnu strukturu stanovništva, koje je postalo

starije za 215,8 % (Indeks starenja 315,8) i prešlo od mlađeg u staro stanovništvo.

Slika 1. Kretanje broja stanovnika u općini Zenica

U cijelom ovom periodu Zenica je imala visok stepen zaposlenosti stanovništva, koji je početkom osme decenije prošlog stoljeća bio više nego dvostruko veći (za 116,0 %) od prosjeka Bosne i Hercegovine. To je posljedica postojeće ekonomske i socijalne strukture, ali i izraz ekstenzivne politike zapošljavanja, koja je vodila otvaranju radnih mjesta koja nisu uvijek bila i dovoljno produktivna. Praktično, takva politika i praksa zapošljavanja potiskivala je produktivnost rada i u predratnom periodu imala je, uz investicije, dominantan uticaj na kreiranje ekonomskog rasta i organizaciju privrede u Općini kao relativno zatvorenog sistema s ekstenzivnim načinom privređivanja i nedovoljnom sposobnosti (efikasnosti) da stvara akumulaciju.

Stvorena materijalna, tehnička i kadrovska baza omogućavala je Zenici u jednom dužem periodu dinamičan privredni rast, posebno u industriji i stambeno-komunalnoj infrastrukturi. Uporedo su nastajale i dalje se razvijale značajne institucije u području obrazovanja i nauke, zdravstva, kulture, sporta i informiranja. To je dovelo Zenicu među razvijenije bosanskohercegovačke (i jugoslavenske) općine i gradove, sa značajnim funkcijama u razvoju regije, Bosne i Hercegovine i šireg (nekadašnjeg) jugoslavenskog prostora.

Takav razvoj Zenice uvjetovan je i podržavan ogromnim ulaganjima i takvom stopom investiranja² (odnos investicija i društvenog proizvoda) koja je u dužem periodu bila znatno iznad prosječno ostvarenih stopa u svijetu i realnih mogućnosti finansiranja. U takvim uslovima rješenja su tražena u angažiranju eksternih izvora finansiranja, i to pretežno komercijalnog karaktera, što je dvostruko nepovoljno uticalo na (ionako nisku) efikasnost i reproduktivnu sposobnost privrede u općini. Prije svega, to je usporavalo (projektovanu) dinamiku investiranja i pomjeralo rokove aktiviranja investicija, a time i dovodilo u pitanje postizanje projektovanih rezultata. Osim toga, kreditna zaduženja i

2) U-ešje Zenice u ukupnim investicijama u Bosni i Hercegovini realiziranim u periodu od 1962. do 1976. iznosilo je 11,6 %, što je skoro dvostruko više od u-ešja u društvenom proizvodu. Istovremeno je stopa investiranja iznosila u prosjeku više od 60,0 %, a kretala se u pojedinim godinama u rasponu od 44,0 % do 70,2 % i više.

rokovi vraćanja često nisu bili primjereni reproduktivnoj sposobnosti zeničke privrede i njenim direktnim i indirektnim efektima na razvoj drugih područja.

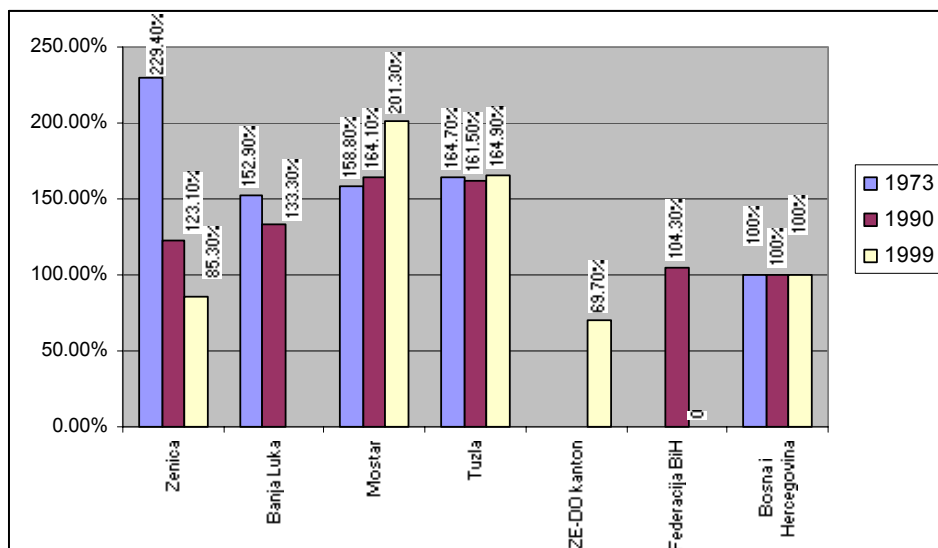
Poslije 1965. godine Zenica ulazi u period smirenijeg i relativno stabilnijeg razvoja. Početkom osme decenije ostvareni bruto domaći proizvod po stanovniku (BDPp.c.) u Zenici je za 129,4 % veći od prosjeka Bosne i Hercegovine. Istovremeno, Zenica je prema visini BDPp.c. na rang listi općina druga u Bosni i Hercegovini i znatno iznad nivoa ostvarenog u općinama Banja Luka, Mostar i Tuzla, što se vidi iz tabele 2 i slike 2.

Relativno rano, već krajem osme i početkom devete decenije prošlog stoljeća javljaju se određene disproporcije i poremećaji koji najavljuju stagnaciju privrednih aktivnosti i razvoja uopće, što krajem devete decenije poprima obilježja ekonomske krize u cijeloj zemlji. Kriza proizvodnih djelatnosti i velikih sistema posebno se oštro manifestirala na prostoru općine Zenica, s obzirom na dominaciju bazno-energetskog sektora u njenoj privrednoj strukturi i zanemarivanje poljoprivrede i sektora usluga, te postojeću distribuciju preduzeća po veličini. To se izrazilo kroz visinu ostvarenog BDP p.c. u 1990. godini, kada je općina Zenica ispod Tuzle, Mostara i Banja Luke.

Tabela 2. Uporedni pokazatelji o bruto domaćem proizvodu po stanovniku

Opis	Iznos u KM			Odnos prema Bosni i Hercegovini (u %)		
	1973.	1990.	1998.	1973.	1990.	1999.
1	2	3	4	5	6	7
Zenica	3.900	4.800	1.500	229,4	123,1	85,3
Banja Luka	2.600	5.200	...	152,9	133,3	...
Mostar	2.700	6.400	3.700	158,8	164,1	201,3
Tuzla	2.800	6.300	2.900	164,7	161,5	164,9
ZE-DO kanton	1.226	69,7
Federacija BiH	...	4.066	2.000	...	104,3	113,7
Bosna i Hercegovina	1.700	3.900	1.759	100,0	100,0	100,0
Odnosi Zenice (u %) prema:						
- Banjoj Luci	150,0	92,3	...			
- Mostaru	144,4	75,0	40,5			
- Tuzli	139,3	76,2	51,7			
- ZE-DO kantonu	122,3			
- Federaciji BiH	...	118,1	75,0			

Izvor: - Socioekonomski pregled Tuzlanskog kantona, Tuzla, jula 2001., str. 41.
 - Centralna banka Bosne i Hercegovine Sarajevo
 - Federalni zavod za statistiku Sarajevo
 - Makroekonomska vizija razvoja Federacije BiH, Sarajevo, Vlada Federacije BiH, jula 2001., str. 136 (preračunat podatak za 1990. godinu prema datom odnosu USD i KM).

Slika 2. Uporedni pokazatelji o bruto domaćem proizvodu (odnos prema BiH)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u Zenici je na dan 30.06.2002. bilo prisutno ukupno 128147 stanovnika, što čini 5,5 % ukupnog stanovništva u Federaciji BiH a 32,2 % u ZE-DO kantonu. Stanovništvo Općine starije je u odnosu na Federaciju za 5,6 % i Kanton za 20,7 %, kao i u odnosu na općine Bihać i Tuzla (za 37,0 % odnosno 9,5 %). Podaci o starosnoj strukturi stanovništva u Općini i odgovarajuće komparacije dati su u Tabeli 3./slika 3.

Ubrzani proces starenja stanovništva Općine nastavljen je i u 2002. godini (Indeks starenja u odnosu na 2001. 104,8). Iako to vodi opadanju biološke i mentalne vitalnosti ukupne populacije, demografski potencijali Zenice još uvijek su značajni. Radno sposobno stanovništvo (radni kontingent) obuhvata 66,7 % ukupnog stanovništva Općine, a od toga je samo 31,0 % radno angažirano, tj. zaposleno.

Ekonomski aktivno stanovništvo čini 57,2 % radno sposobnog stanovništva, čija je struktura predstavljena u tabeli 4. (slika 4). Visoko je učešće nezaposlenih osoba, evidentiranih i neevidentiranih, te penzionera i ostalih osoba izvan rada. Posebno je nepovoljan odnos penzionera i zaposlenih osoba – na 100 zaposlenih osoba dolazi 68 penzionera.

Tabela 3. Starosna struktura prisutnog stanovništva (stanje 30.06.2002.)

Opis	Ukupan broj stanovnika	Učešće osnovnih starosnih grupa (u %)		
		0-14	15-64	65 i više
1	2	3	4	5
Zenica	128 147	21,3	66,7	12,0
Bihać	60 414	24,7	65,1	10,2
Mostar	105 205	17,5	69,3	13,2
Sarajevo (kanton)	400 689	17,3	69,4	13,3
Tuzla	135 747	19,3	70,7	10,0
ZE-DO kanton	397 660	22,3	67,2	10,5
FBiH	2 315 270	20,6	68,3	11,1
Odnos Zenice (u %) prema:				
- Bihaću	212,1	182,6	217,3	250,6
- Mostaru	121,8	148,1	117,2	111,1
- Sarajevu	32,0	39,2	30,7	29,0

- Tuzli	94,4	103,8	89,1	113,7
- ZE-DO kantonu	32,2	30,7	32,0	37,0
- Federaciji BiH	5,5	5,7	5,4	10,4

Izvor: - Federalni zavod za statistiku Sarajevo.

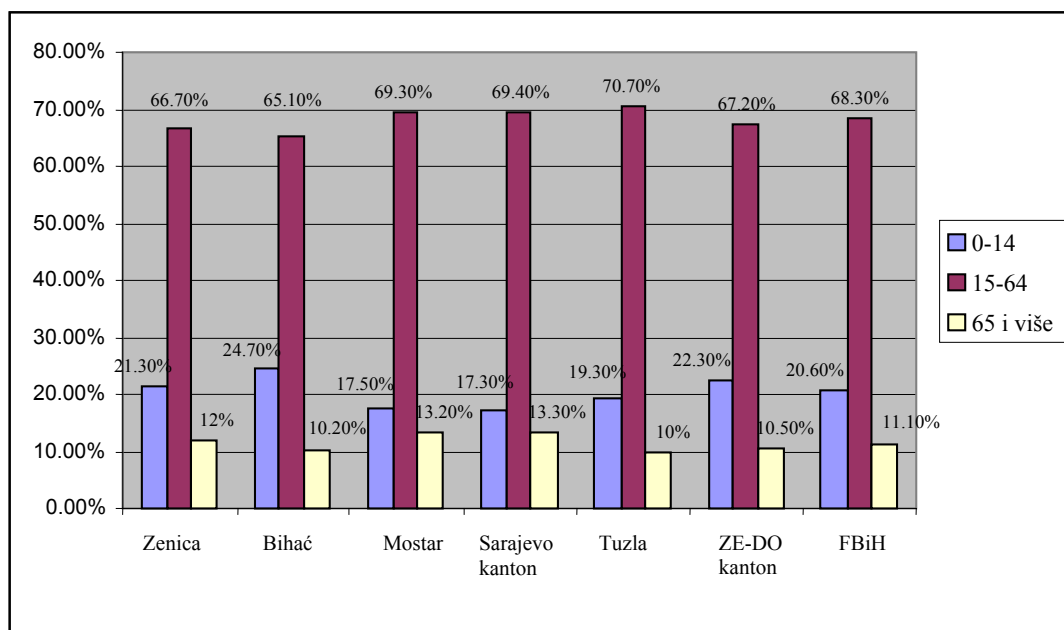
Tabela 4. Struktura radno sposobnog stanovništva u Općini Zenica (stanje 30.06.2002.)

R.b.	Opis	Broj	Struktura u %
1	2	3	4
1.	Radno sposobno stanovništvo (2+6)***	85 487	100,0
2.	Ekonomski aktivno stanovništvo (3+4+5)	48 937	57,2
3.	Zaposleni radnici	26 513	31,0
4.	Nezaposlene osobe (evidentirane)	15 924	18,6
5.	Neevidentirane nezaposlene osobe ^{*)}	6 500	7,6
6.	Ekonomski neaktivno stanovništvo (7+8+9)	36 550	42,8
7.	Penzioneri	18 000	21,1
8.	Obrazovni kontingenti ^{**)}	11 000	12,9
9.	Stanovništvo izvan rada	7 550	8,8

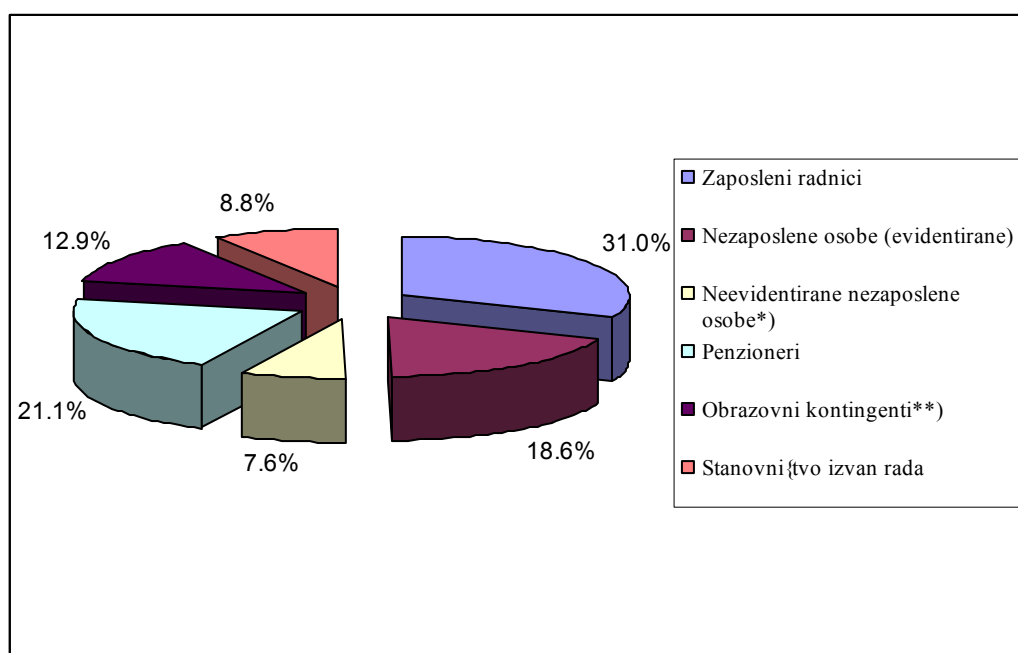
^{*)} Procjena na osnovu komparacije sa podacima za Federaciju BiH

^{**)} Procjena na osnovu podataka iz Strategije programske oblasti "Društvene djelatnosti, nauka i tehnologija", Zenica, Mašinski fakultet 2002.

*** redni brojevi alineja iz ove tabele

Slika 3. Starosna struktura prisutnog stanovništva (stanje 30.06.2002.)

Slika 4. Struktura radno sposobnog stanovništva u Općini Zenica (stanje 30.06.2002.)

Stepen zaposlenosti stanovništva u općini Zenica polovinom 2002. iznosio je 20,7 % prema 17,1 % u ZE-DO kantonu i 16,9 % u Federaciji BiH, odnosno prema 33,4 % za općinu Zenica u 1991. godini. U poređenju sa drugim sredinama, Zenica ima niži stepen zaposlenosti od Mostara (24,4 %), Sarajeva (21,4 %) i Tuzle (21,9) a veći u odnosu na Bihać (16,6 %).

Na dan 30.06.2002. u općini Zenica bilo ukupno 26 513 zaposlenih osoba, što predstavlja 54,5 % od broja zaposlenih iz 1991., što je relativno visok procenat s obzirom na značajan pad obima privrednih aktivnosti. To je posljedica vlasničke strukture privrede i ekstenzivnog zapošljavanja iz ranijeg perioda. Uz to, alarmantno je stanje nezaposlenosti, posebno s obzirom na tendencije povećanja stepena i broja nezaposlenih. Istina, komparacije date u tabeli 5 (slika 5) mogle bi navesti na pogrešno zaključivanje, ako se istovremeno nemaju u vidu obim, dinamika i efikasnost privrede, te posljedice ekstenzivnog zapošljavanja u ranijem periodu.

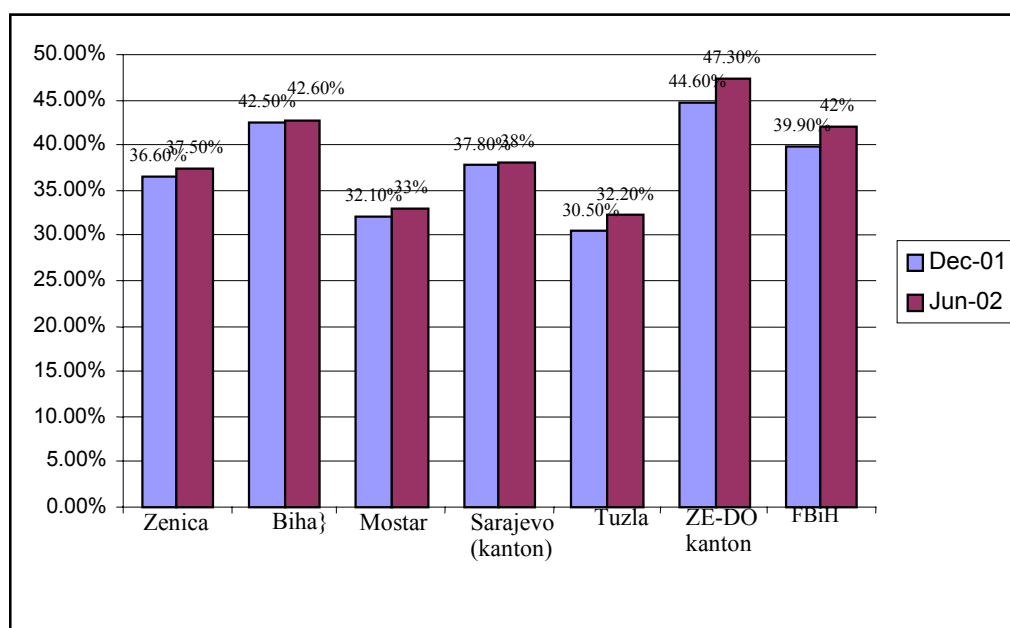
Tabela 5. Zaposlenost i nezaposlenost

Opis	Radna snaga		Broj zaposlenih		Broj nezaposlenih		Stepen nezaposlenosti radne snage (u %)	
	12/2001	06/2002	12/2001	06/2002	12/2001	06/2002	12/2001	06/2002
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Zenica	41047	42437	26026	26513	15021	15924	36,6	37,5
Bihać	17493	17457	10061	10024	7432	7433	42,5	42,6
Mostar	38751	38351	26302	25704	12449	12647	32,1	33,0

Sarajevo (kanton)	137823	138608	85763	85873	52060	52735	37,8	38,0
Tuzla	44583	43823	31002	29704	13581	14119	30,5	32,2
ZE-DO kanton	123855	129227	68625	68043	55230	61185	44,6	47,3
FBiH	674693	673808	405689	390970	269004	282838	39,9	42,0
Odnos Zenice (u %) prema:								
- Bihaću	234,6	243,1	258,7	264,5	202,1	214,2	86,1	88,0
- Mostaru	105,9	110,6	98,9	103,1	120,7	125,9	114,0	113,6
- Sarajevu	29,8	30,6	30,4	30,9	28,8	30,2	96,8	98,7
- Tuzli	92,1	96,8	83,9	89,3	110,6	112,8	120,0	116,5
- ZE-DO kantonu	33,1	32,8	37,9	39,0	27,2	26,0	82,1	79,3
- Federaciji BiH	6,1	6,3	6,4	6,8	5,6	5,6	91,7	89,3

Izvori: - Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima, Sarajevo Federalni zavod za statistiku, 2002, brojevi 2 i 8.

- Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima u Federaciji BiH po kantonima, Sarajevo, Federalni zavod za statistiku, 2002., brojevi 2 i 8.

Slika 5. Stepen nezaposlenosti radne snage u % u odnosu na FBiH

Današnji obim privrednih aktivnosti u općini Zenica znatno je ispod nivoa iz 1990. odnosno 1991. godine. Dostignuti nivo industrijske proizvodnje procjenjuje se između 15,0 % i 20,0 %³⁾ prijeratne. Kretanje proizvodnje pokazuje velike oscilacije po godinama, sa stopama rasta industrijske proizvodnje najčešće ispod stopa ostvarenih u Federaciji BiH. U 2001. godini fizički obim industrijske proizvodnje je povećan u odnosu na prethodnu

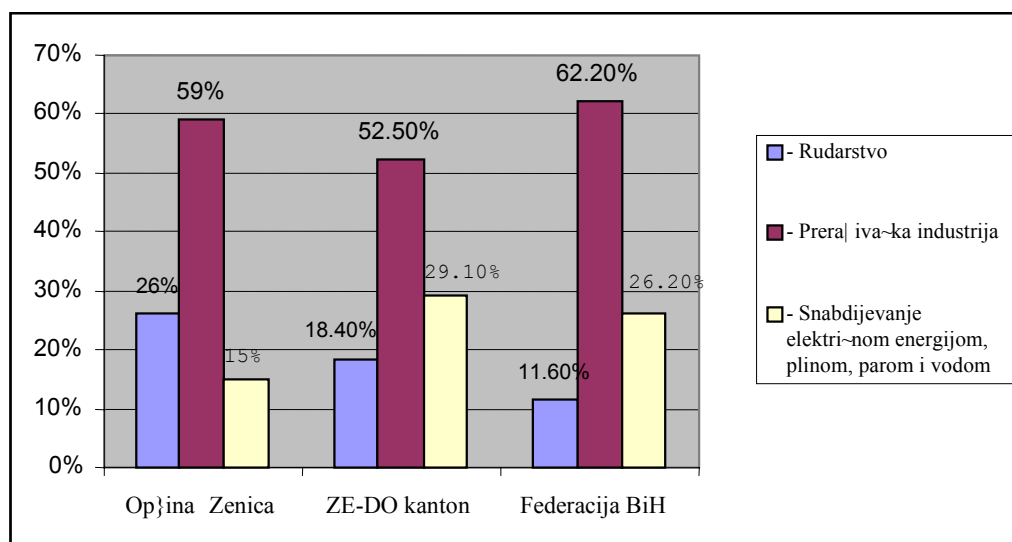
3) Strategija programske oblasti "Industrija i nove industrijske grane", Zenica, Mašinski fakultet, 2002, str. 3.

godinu za 15,7 %, uz istovremeni rast industrijske proizvodnje u ZE-DO kantonu od 9,0 % i 13,0 % u Federaciji BiH. Pri tome je učešće prerađivačke industrije u ukupnoj industrijskoj proizvodnji na području Općine niže za 3,2 procentna poena u odnosu na Federaciju BiH, što se vidi iz tabele 6. (slika 6.).

Tabela 6. Struktura industrijske proizvodnje u 2000. (u %)

Opis	Općina Zenica	ZE-DO kanton	Federacija BiH
1	2	3	4
Industrija-ukupno u tome:	100,0	100,0	100,0
- Rudarstvo	26,0	18,4	11,6
- Prerađivačka industrija	59,0	52,5	62,2
- Snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i vodom	15,0	29,1	26,2

Izvor: - Federalni zavod za statistiku Sarajevo.

Slika 6. Struktura industrijske proizvodnje u 2000. (u %)

Proizvodnja metala i proizvodnja proizvoda od metala (osim mašina i opreme) zauzima dominantno mjesto u okviru prerađivačke i ukupne industrije, sa učešćem od 71,9 % odnosno 42,4 %.

Bruto domaći proizvod po stanovniku u općini Zenica iznosio je u 2000. godini 2.540 KM, a u 2001. godini 2.600 KM,⁴⁾ i veći je za 6,2 % odnosno 1,2 % od prosjeka za

4) Bruto domaći proizvod predstavlja osnovni makroekonomski agregat razina proizvodnje. Obračun bruto domaćeg proizvoda obuhvata sve djelatnosti proizvodnje dobara i usluga. Federalni zavod za statistiku izvodi obračune bruto domaćeg proizvoda za Federaciju BiH, ali ne i za općine, a u posljednje vrijeme ne vrši obračun ni za kantone.

Obračun bruto domaćeg proizvoda za Općinu Zenica izvršen je u skladu sa Metodološkim objašnjenjem Federalnog zavoda za statistiku, a na

Federaciju BiH, što i ne izgleda tako nepovoljno. Međutim, struktura bruto domaćeg proizvoda izrazito je nepovoljna, obzirom na visoko učešće potrošnje fiksnog kapitala (amortizacije) i poslovnog manjka, a relativno nisko učešće sredstava zaposlenih (plaće, naknade plaća i druga davanja).

Nivo bruto domaćeg proizvoda po stanovniku i njegova struktura, u uslovima ostvarenih kretanja na području zapošljavanja, rezultirali su pogoršanjem životnog standarda stanovništva i porastom siromaštva. Ova konstatacija može se potkrijepiti i podacima o kretanju plaća i vrijednosti korpe potrebnih proizvoda (tabela 7. i slika 7.).

Iako je vrijednost korpe potrebnih proizvoda u posmatranom periodu u Zenici bila najniža, jedino ovdje prosječna neto plaća nije bila dovoljna za njeno pokriće u punom iznosu. To je bio slučaj i kod odnosa prosječne neto plaće u Federaciji BiH za decembar 2001. i vrijednosti korpe potrebnih proizvoda u januaru 2002. godine. Uz 15924 nezaposlene osobe i 18000 penzionera sa prosječnom penzijom od 188,00 KM, zenička socijalna situacija postala je kompleksnija.

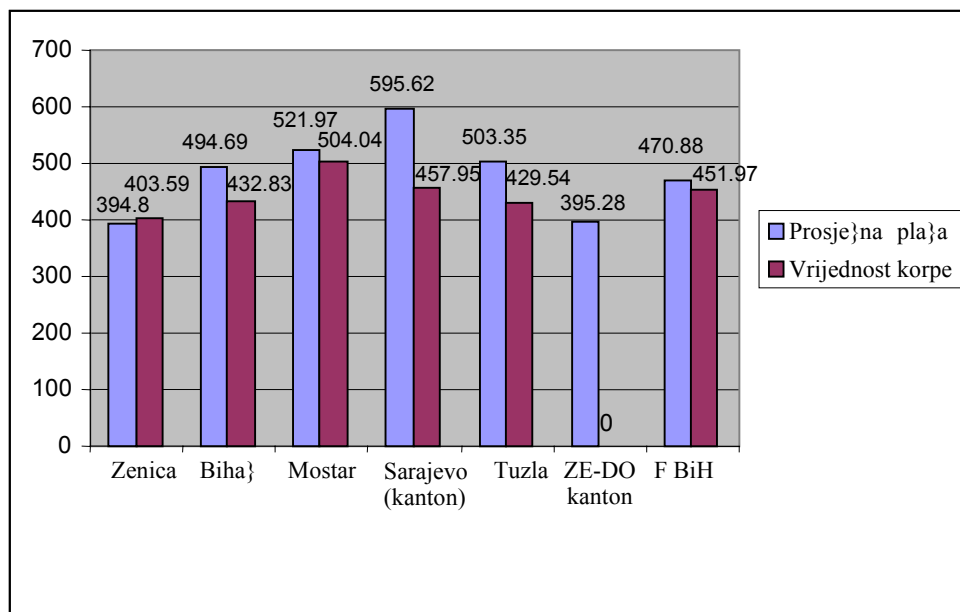
Tabela 7. Plaće i korpa potrebnih proizvoda

Opis	Prosječna neto plaća (u KM)			Vrijednost korpe potrebnih proizvoda (u KM)		Odnos plaće i vrijednosti korpe potrebnih proizvoda (u %)	
	Ø 2001.	12/2002	06/2002	01/2002	07/2002	3:5	4:6
1	2	3	4	5	6	7	8
Zenica	357,42	381,88	394,80	417,74	403,59	91,4	97,8
Bihać	493,39	495,36	494,69	461,87	432,83	107,2	114,3
Mostar	472,78	511,71	521,97	490,32	504,04	104,4	103,6
Sarajevo (kanton)	569,46	589,63	595,62	483,01	457,95	122,1	130,1
Tuzla	433,06	460,04	503,35	443,38	429,54	103,5	117,2
ZE-DO kanton	352,61	367,57	395,28
Federacija BiH	443,26	457,68	470,88	471,28	451,97	97,1	104,2
Odnos plaća i korpe u Zenici (u %) prema:							
- Bihaću	72,4	77,1	79,8	90,5	93,2		
- Mostaru	75,6	74,6	75,6	85,2	80,1		
- Sarajevu	62,8	64,8	66,3	86,5	88,1		
- Tuzli	82,5	83,0	78,4	94,2	94,0		
- ZE-DO kantonu	101,4	103,9	99,9		
- Federaciji BiH	80,6	83,4	83,8	88,6	89,3		

osnovu podataka iz Statističkog aneksa godišnjeg raunovodstvenog izvještaja za 2000. godinu (za pravna lica) i Obruna ukupne zarade odnosno dohotka za samostalne privrednike (fizička lica) i za individualni sektor poljoprivrede.

Izvori: - Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima, Sarajevo, Federalni zavod za statistiku, 2002, brojevi 2 i 8.

- Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima u Federaciji BiH po kantonima, Sarajevo, Federalni zavod za statistiku, 2002., brojevi 2 i 8.

Slika 7. Plaće i korpa potrebnih proizvoda

Dostignuti nivo razvijenosti općine Zenica ostvaren je zahvaljujući obimnoj investicijskoj aktivnosti i ekstenzivnom zapošljavanju, što je još u predratnom periodu bilo praćeno određenim disproporcijama i poremećajima u funkcioniranju privrede i ukupnom razvoju. **Zbog posljedica takvog razvoja Zenica je danas u teškoj situaciji u odnosu na sredine sa kojima je vršena komparacija, ali i u odnosu na neke druge općine u Federaciji BiH. Ključni problemi koji posebno opterećuju Zenicu mogu se posmatrati sa stanovišta demografije, ekonomije i ekologije.**

Stopa prirodnog prirasta stanovništva na području Općine izuzetno je niska – na kritičnoj je tački, a to, uz ubrzano i prijevremeno demografsko starenje stanovništva, ugrožava njegovu biološku reprodukciju i mentalnu vitalnost/kreativnu sposobnost. Demografska tranzicija, kao preobražaj mlađe starosne strukture stanovništva u stariju, u Zenici je otišla znatno ispred ekonomskog i tehnološkog razvoja, što predstavlja ozbiljnu prijetnju njenom budućem razvoju.

Opća ekonomska situacija u općini Zenica može se okvalificirati kao veoma loša, a njena osnovna obilježja su:

- nizak stepen korištenja proizvodnih i drugih kapaciteta,
- tehnološko zaostajanje,
- previsoki troškovi na svim područjima i nizak nivo efikasnosti poslovanja,
- nepostojanje strateškog razmišljanja i nepripremljenost/nespripremljenost za promjene, te nesposobnost da se slijede brze promjene u okruženju i odsustvo inovacija,

- ❑ nedostatak znanja i praktičnog iskustva u područjima menadžmenta, marketinga, novih tehnologija, reinženjeringa, upravljanja kvalitetom, interne ekonomije, finansija i dr. i
- ❑ visok stepen nezaposlenosti i niska kupovna moć stanovništva.

Glavni generatori ovakvog stanja su strukturnog karaktera i posljedica su vladajućeg koncepta na kojem se zasnivao razvoj Zenice u proteklom periodu. Direktni efekti funkcioniranja zeničke privrede, prije svega industrije, u velikoj mjeri su se ispoljavali izvan područja Općine i Bosne i Hercegovine, a Zenica je nosila teret odgovornosti za stvaranje ekonomske, demografske, urbane i ekološke situacije prilagođene za njeno funkcioniranje, efikasnost i razvoj.

Teret nepovoljne privredne strukture i njene supstitucije efikasnijim modelom posebno je povećan zbog smanjenja tržišnog potencijala/prostora i dještva zabluda dosadašnje razvojne filozofije, čije su glavne manifestacije:

- ❑ neracionalna bazična industrija,
- ❑ usmjerenost na investicije kao ključni činilac razvoja,
- ❑ sporost reagiranja na promjene u okruženju,
- ❑ precjenjivanje fizičkog rada na račun umnog rada,
- ❑ znanja i inovativnosti,
- ❑ mjerenje uspješnosti veličinom preduzeća umjesto efikasnošću i
- ❑ prinosom i tržišnom pozicijom.

Dominacija proizvodnog koncepta rezultirala je u prevalenciji kvantitativnih nad kvalitativnim elementima, a ostaci tog koncepta ozbiljna su smetnja procesima restrukturiranja privrede i dinamiziranja ukupnog razvoja Općine.

Kapaciteti zeničke industrije i rudarstva po svojoj namjeni i značaju bili su dimenzionirani za širi prostor, koji je prelazio i okvire Bosne i Hercegovine, a u svom funkcioniranju uzrokovali su, osim ekonomskih i demografskih, i ekološke probleme koji se javljaju kao protivriječnost između funkcioniranja tih kapaciteta i načina unapređenja i razvoja kvaliteta življenja u Zenici.

1.2. Faktori i uslovi razvoja

Osnovno je pitanje u vezi ove strategije kako stići do cilja, tj. kako savladati prelaz iz sadašnjeg u željeno stanje, obzirom na vrijeme i prostor. Na tom putu valja se suočiti sa djelovanjem/uticajem brojnih faktora i okolnosti, među kojima je, čini se, mnogo više onih koji će predstavljati smetnje i opasnosti.

Stanje (rezerve) proizvodnih faktora manje je važno od stepena njihove razvijenosti, nadgradnje i specijalizacije za upotrebu u određenim područjima. Obilje faktora ponekad vodi rasipanju i neracionalnosti. Suprotno, države često, stvarajući uslove za primjenu

inovativnih metoda i tehnologija, postižu konkurentsku prednost i pri oskudici pojedinih faktora (Holandija je, na primjer, svjetski proizvođač cvijeća).⁵

Bazni ekonomski resurs više nije ni zemlja, ni prirodni resursi, ni rad a ni kapital, već znanje. Razvojni impulsi su u idejama i informacijama odnosno u znanju i sposobnostima za njihovu inovativnu i kreativnu primjenu i što bržu komercijalizaciju.

Za izgradnju savremene privredne strukture i novih industrija i programa nužno je stvarati uslove i otvarati puteve ka novim tehnologijama, idejama i inicijativama, te podsticati i pomagati njihovu primjenu. Taj novi koncept zasnivanja razvoja općine Zenica na najvećoj upotrebi/primjeni znanja, stvaralaštva, sposobnosti i motiviranosti mora imati dugoročni prioritet.

1.2.1. Geoprometni položaj Zenice

Općina Zenica ima centralni geografski položaj u Bosni i Hercegovini. Zauzima površinu od 505 km² koja se prostire oko rijeke Bosne i nalazi se u blizini glavnog grada države i drugih većih gradova i privrednih centara. Postojeće magistralne saobraćajnice (drumske i željezničke), koje idu dolinama rijeka Bosna, Lašva i Neretva, povezuju prostor Općine sa ostalim područjima Bosne i Hercegovine i susjednim zemljama.

Nova transverzala Baltik-Jadran/Koridor V_c još bolje će povezati Općinu i šire područje sa centralnom Evropom i Jadranskim morem, i predstavljat će ishodište značajnih razvojnih impulsa. Za to je ključno pitanje izbora najpovoljnije trase ovog koridora kroz područje Općine i odgovarajućeg priključka Zenice, te modernizacije postojećih saobraćajnica i povećanja gustine putne mreže.

1.2.2. Stanovništvo

Stanovništvo Općine prema tipu starenja došlo je prije vremena u demografsku starost. Pri svemu tome njegovi su potencijali još uvijek značajni, ali nedovoljno iskorišteni. Zenica po broju stanovnika zauzima treće mjesto među općinama u Bosni i Hercegovini, a među gradovima je četvrta odnosno treća u Federaciji BiH. Radno sposobno stanovništvo (radni kontingent) obuhvata 66,7 % ukupnog stanovništva Općine. Na radnu snagu, tj. ekonomski aktivno stanovništvo otpada 57,2 % radnog kontingenta.

U mladom stanovništvu leže kreativne snage i jedino ono raspolaže potrebnom energijom za neophodne promjene i velike poduhvate. Radi toga je nužno demografskim pitanjima pristupati kao faktoru od presudnog značaja za ekonomski i socijalni razvoj općine Zenica. U tom smislu neophodne su odgovarajuće politike i sveobuhvatni programi mjera i akcija za razvoj stanovništva i izmjenu prirodnih tokova njegovog obnavljanja, kao i onih orijentiranih na razvijanje ljudskog kapitala i uopće elemenata intelektualnog kapitala.

1.2.3. Zaposlenost i zapošljavanje

Zenica ima relativno visok stepen zaposlenosti ukupnog stanovništva (20,7 %) ali i veliki broj nezaposlenih, uz tendenciju njihovog povećanja. Pri tome se i među zaposlenim osobama nalazi izvjestan broj onih koji su na čekanju.

5) O tome više u: Michael E.Porter, "The Competitive Advantage of Nations", New York, The Tree Press, 1990.

Struktura zaposlenih i nezaposlenih osoba prema stručnoj spremi u općini Zenica povoljnija je nego u Federaciji BiH i ZE-DO kantonu. Tako je više od 77,0 % zaposlenih i 63,0 % nezaposlenih imalo stručnu spremu. Međutim, razvoj novih djelatnosti i primjena novih tehnologija zahtijevaju odgovarajuću obuku i zaposlenih i, naročito, nezaposlenih, obzirom na njihovu dugotrajnu nezaposlenost.

1.2.4. Naselja i stepen urbanizacije

Na području Općine ima 119 naselja, a prosječna gustina stanovništva na jedno naselje iznosila je u 2002. godini 1077 stanovnika (254 na 1 km²) prema 1233 stanovnika u 1991. Prosječna veličina naselja je posljedica širenja procesa urbanizacije na cijelo općinsko područje, gdje dominiraju naselja mješovitog tipa. Zbog toga su izražene dnevne migracije (zaposlenih, učenika i studenata) na relaciji grad Zenica – ostala područja Općine.

Grad Zenica je u 2002. godini imao 81000 stanovnika ili 63,0 % ukupnog stanovništva Općine. To je razvijena urbana sredina sa relativno povoljnom strukturom stanovništva u odnosu na stepen obrazovanja i stručnosti, sa razvijenom mrežom obrazovnih institucija svih nivoa, kulturnim i drugim sadržajima koji karakteriziraju savremene gradove, te sa koncentriranim privrednim objektima i velikim brojem radnih i poslovnih aktivnosti. Zenica je općinski i kantonalni centar/sjedište sa značajnim funkcijama u razvoju ostalih područja Općine i Kantona. Ona je istovremeno jedan od sekundarnih centara Bosne i Hercegovine i značajan pol u njenom ukupnom razvoju.

1.2.5. Poljoprivredno zemljište

Poljoprivredno zemljište obuhvata 33,4 % ukupne površine Općine. Najveći dio poljoprivrednog zemljišta predstavljaju livade i pašnjaci (50,9 %). Na oranice otpada 38,2% a na voćnjake 10,9 %. Struktura poljoprivrednog zemljišta po zonama izgleda kako slijedi:

Tabela 8. Struktura poljoprivrednog zemljišta

Opis	ha	u %
- područja uz tokove rijeka i dolina	4 417	26,7
- brdsko područje	8 289	50,1
- planinsko područje	3 838	23,2
Ukupno	16 944	100,0

Od ukupnog poljoprivrednog zemljišta 95,5 % se nalazi u privatnom vlasništvu. Pri tome je 20,5 % domaćinstava u općini posjedovalo zemljište (poljoprivredno), čija je struktura po veličini posjeda bila veoma nepovoljna. Posjed do 1 ha imalo je 63,8 % domaćinstava, od 1 do 5 ha 31,5 % a preko 5 ha 4,7 % od ukupnog broja (preko 10 ha samo 1,2 %).

1.2.6. Šume i šumsko zemljište

Šumsko zemljište zauzima 59,6 % općinske teritorije, od čega je 90,9 % u državnom vlasništvu. Učešće visokih šuma je 66,9 %, niskih šuma 27,8 % i neobraslog šumskog zemljišta 5,3 %. Uglavnom se radi o lišćarskim šumama, a na četinarske šume otpada 0,4% šumskog zemljišta.

Drvne zalihe iznose 5 954 072 m³ uz prosječan prirast od 195 176 m³. Prosječan godišnji etat (planirana drvena masa za sječu) iznosi 183 369 m³, a prosječna godišnja sječa iznosila je 101 560 m³, što je ispod planirane. Međutim, problemi su nastali zbog toga što je intenzitet sječe po jedinici površine znatno premašio tolerantni nivo (do 3 puta više od dozvoljenog), tako da je mjestimično u cjelosti posječena drvena masa (zaliha) zbog čega su nastale goleti. Osim toga, pri izvođenju sječa nije uspostavljen tzv. šumski red, što je prouzrokovalo uništavanje šumskog podmlatka, neiskorištavanje cjelokupne sječive drvene mase te stvaranje pogodnih uslova za nastanak i širenje šumskih zaraza, požara, erozije i stvaranja trajne goleti.

1.2.7. Rudno bogatstvo

Eksploatacijske rezerve mrkog uglja na području općine Zenica iznose 123 806 2936) tone. Kvalitet mrkog uglja u zoni Raspotočja zalazi u kvalitet kamenog uglja, što je značajno sa stanovišta mogućnosti njegove prerade kao bazne sirovine. Učešće Zenice u bilansnim rezervama mrkog uglja u Bosni i Hercegovini iznosi 37,0 %.

Na više lokaliteta na području Općine nalazi se krečnjak, a na lokalitetu Seoci diabaz (interesantan za građevinarstvo). Osim toga, sa stanovišta mogućih izvora dobijanja nemetalnih i sekundarnih sirovina mogu biti interesantna jalovišta Rudnika (Halda Brist) i Željezare (Rača), te odlagališta komunalnog otpada (Side).

1.2.8. Komunalna infrastruktura

Postojeća infrastrukturna mreža i kapaciteti predstavljaju solidnu podlogu koja, uz neophodnu rekonstrukciju i odgovarajuću modernizaciju, te povećanje kapaciteta, može biti u funkciji razvojnih potreba stanovništva i privrede. U tom smislu posebno su aktuelna pitanja sanacije vodovodne mreže, izbora odgovarajućih dugoročnih rješenja za vodosnabdijevanje grada i ostalih naselja te izgradnje novog vodovoda, izgradnje deponije i uređaja za prečišćavanje otpadnih voda, sanacije i modernizacije ulica i ostalih saobraćajnica.

Iskorišteni vodni resursi na području općine zajedno sa izvoristima lokalnih i seoskih vodovoda iznose ukupno 305 litara u sekundi. Deficit grada Zenica (400 litara u sekundi) zadovoljava se dovodenjem vode sa područja općine Vitez (Kruščica). Dugoročne potrebe općine za pitkom i tehnološkom vodom treba istražiti i definirati načine njihovog zadovoljavanja.

1.2.9. Poslovni i drugi subjekti

6) Po studiji američke kompanije Marston, urađenoj za potrebe Vlade Federacije BiH, eksploatacijske rezerve uglja procijenjene su na 48 miliona tona (Raspotočje 30 miliona tona, Stara Jama 11 miliona tona i Stranjani 7 miliona tona), ne računajući površinski kop Moštanica za koju eksploataciju se tvrdi da u ovom periodu nije rentabilna.

Na području općine Zenica na dan 31.12.2001. godine bilo je registrirano ukupno 1618 poslovnih i drugih subjekata, što čini 36,0 % od ukupnog broja u ZE-DO kantonu. Poslovnih subjekata bilo je ukupno 1 165, a među njima 91,8 % u privatnom vlasništvu, i to su uglavnom mala i srednja preduzeća, dok na poslovne subjekte u društvenom i državnom obliku vlasništva otpada samo 4,5 %.

Podaci o poslovnim i drugim subjektima prema djelatnosti i obliku vlasništva pokazuju da je najbrojnije zastupljena djelatnost trgovine (51,8 %) a potom neprivredni sektor (tabela 9). U odnosu na porijeklo kapitala dominiraju subjekti sa domaćim kapitalom, koji čine 95,4 % od ukupnog broja, dok je sa stranim kapitalom samo 2,3 %. Na poslovne subjekte sa mješovitim kapitalom otpada 0,9 %, a na one sa ulozima iz bivših republika SFRJ 0,5 %. Jedanaest poslovnih subjekata (0,9 % od ukupnog broja) nije imalo kapitala.

Osim toga, prema podacima Službe za ekonomske odnose i poduzetništvo, u općini Zenica bilo je oko 4000 lica koja su prijavila samostalno privređivanje, i to u zanatstvu 21,8 %, trgovini 32,4 %, ugostiteljstvu 10,0 %, prevoznčkoj djelatnosti 19,1 % i u ostalim djelatnostima 16,7 % od ukupnog broja. Međutim, prema podacima iz godišnjih izvještaja o poslovanju proizilazi da je na području općine u 2000. godini bilo samo 1 245 samostalnih privrednika. Ostali ne plaćaju porez ili su ugasili svoje aktivnosti.

Zajednička karakteristika svih poslovnih subjekata je koncepcijska i organizacijska neprilagođenost tržišnim uslovima, tehnološko zaostajanje i neizdiferenciranost proizvodnog, odnosno poslovnog programa, izostajanje međusobne saradnje, uska ponuda i upućenost na domaće tržište. **Formiranje novih preduzeća u općini Zenica teklo je sporije nego u Federaciji BiH, što proizilazi iz odnosa broja poslovnih subjekata na hiljadu stanovnika: u općini Zenica 12,68 prema 17,04 u Federaciji BiH, dakle za 25,6% manje.**

Za postizanje strateških ciljeva rasta i razvoja mora se ubrzati proces nastajanja novih preduzeća, prije svega malih i srednjih, uz osposobljavanje postojećih za efikasno funkcioniranje i razvoj. U tu svrhu treba brže uspostavljati institucije i mehanizme promocije i pomoći razvoja preduzetništva i nastajanja novih poslovnih subjekata.

Tabela 9. Poslovni i drugi subjekti prema djelatnosti i obliku vlasništva – na dan 31.12.2001.

Djelatnost prema standardnoj klasifikaciji djelatnosti	Ukupno	Oblik vlasništva					
		društveno	privatno	zadružno	mješovito	državno	nedefiniran
1	2	3	4	5	6	7	8
A Poljoprivreda, lov i šumarstvo	16	-	15	-	1	-	-
C Rudarstvo	1	-	-	-	-	1	-
D Prerađivačka industrija	179	-	163	-	10	6	-
E Snabdijevanje električnom energijom, plinom i vodom	2	-	-	-	-	2	-
F Građevinarstvo	116	-	99	6	3	8	-
G Trgovina, popravak motornih vozila i predmeta za domaćinstvo	603	10	574	-	12	7	-

H Ugostiteljstvo	40	-	38	-	1	1	-
I Promet, skladištenje i veze	91	1	82	-	3	5	-
J Finansijsko posredovanje	3	1	1	-	1	-	-
K Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge	114	1	97	4	3	9	-
L Javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje	90	-	-	-	-	3	87
M Obrazovanje	56	1	10	-	-	36	9
N Zdravstvena zaštita i socijalno staranje	70	-	5	-	1	9	55
O Ostale javne, društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti	237	-	18	-	5	10	204
Svega za općinu	1618	14	1102	10	40	97	355

Izvor: - Federalni zavod za statistiku Sarajevo

1.2.10. Proizvodni i uslužni kapaciteti

U situaciji kada se postojeći proizvodni i uslužni kapaciteti koriste sa vrlo niskim stepenom ili su trajno izvan funkcije, izvan funkcije je i veliki broj industrijskih hala i drugih objekata koji su, u pravilu, opremljeni odgovarajućom infrastrukturom. To je ogroman potencijal i bogatstvo koje treba dovesti u funkciju za razvoj novih industrija i preduzeća. Na taj način moguće je u izvjesnoj mjeri kompenzirati nedovoljan obim investicija realiziranih na području Zenice u periodu od 1997. do 2000. godine.⁷

U tom smislu već se oblikuje jedna industrijska zona – Radna zona Zenica 1, koja obuhvata prostor od 41 ha, čija je svrha podsticanje oživljavanja privrede kroz stvaranje uslova za afirmaciju preduzetništva i nastajanje novih malih i srednjih preduzeća. U Radnoj zoni se nudi u zakup ili na prodaju cca 80 000 m² neto izgrađene površine u objektima različitih namjena, boniteta i starosti (građenih u periodu od 1936 -1987.), te cca 120 000 m² opremljenog građevinskog zemljišta za izgradnju novih privrednih objekata.⁸ Postojeća infrastruktura omogućava početak djelovanja Radne zone i bez novih ulaganja, a korisnicima će biti na raspolaganju usluge odgovarajućih oblika institucionalne podrške (poduzetnički inkubator i dr.).

1.2.11. Efikasnost privrede

7) U periodu od 1997. do 2000. godine na području Ze-Do kantona isplađeno je za investicije ukupno 430,1 milion KM (8,5 % od ukupnog iznosa za Federaciju BiH), od čega se na Zenicu odnosi 11,1 % (bez investicija u zajedničke projekte), što odgovara učešću Zenice u Federaciji od 0,9 %. (O tome više u: Strategija programske oblasti "Funkcije sistema uprave i finansiranje obnove i razvoja", Zenica, Mašinski fakultet, 2002.).

8) "Radna zona Zenica 1", Predinvesticijska studija, Sažetak, Zenica, RMK Inženjering Zenica i INING Mostar, juli 2002.

Zenička privreda se niz godina prije rata suočavala sa problemima efikasnosti, uvijek nastojeći "igrati po starom" i konkurisati samo niskim cijenama. Nije uvažavana činjenica da trendovi globalizacije stalno mijenjaju konkurentsku pozornicu i pravila tržišne borbe, a da brzina reagiranja na tržišne zahtjeve predstavlja najznačajnije konkurentsko oružje.

U turbulentnoj okolini statična efikasnost ne donosi puni uspjeh. Suština je u dinamičnom poboljšanju, tj. sposobnosti da se stalno priorira i poboljšava proizvod, proizvodni i svi drugi poslovni procesi pa i organizacija/preduzeće. Razvijanje takve sposobnosti rezultanta je postojanja povoljnih uslova na nivou države i lokalne zajednice i organiziranih aktivnosti unutar preduzeća.

Na osnovu poznatog Porterovog "modela dijamanta"⁹ (Slika 7) proizlaze četiri skupine činilaca najvećeg uticaja države i lokalne zajednice na razvijanje sposobnosti preduzeća za inoviranjem i poboljšanjem poslovanja i konkurentске pozicije. To su slijedeće skupine: (1) faktorski uslovi, (2) domaća potražnja, (3) prateće i povezane industrije i (4) strategija, strukture preduzeća i domaće suparništvo (konkurencija na lokalnom, regionalnom i državnom nivou).

Na tom planu u općini Zenica prvi prioritet treba da imaju programi orijentirani na stvaranje i poboljšanje preduzetničke okoline, tj. ulaganja u stvaranje faktora. Pri tome je za uspjeh svakog projekta ključno pitanje njegovog nosioca i brzina reagiranja.

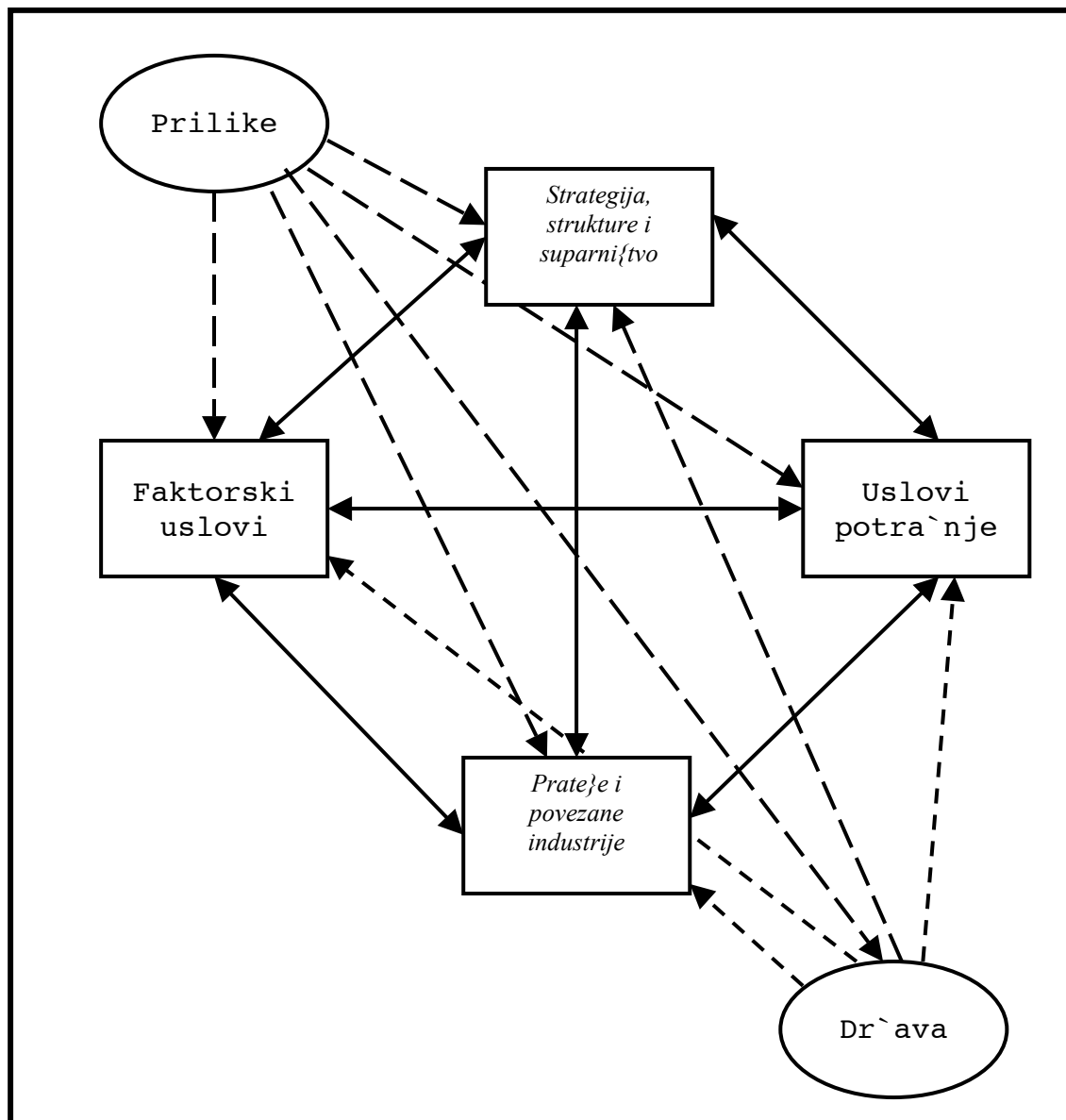
1.2.12. Političko, pravno i ekonomsko okruženje

Političko, pravno i ekonomsko okruženje, generalno posmatrano, mijenja se u povoljnom smjeru, iako su još uvijek prisutni krupni elementi nestabilnosti, nesigurnosti i neregularnosti. Temeljni pravci povoljnih kretanja ka modernom društvu sadržani su u dokumentu Vijeća ministara "Poduzetničko društvo - Globalni okvir ekonomske strategije razvoja Bosne i Hercegovine 2001-2004." i u dokumentu Vlade Federacije BiH "Makroekonomska vizija razvoja Federacije BiH – Strateški ciljevi i globalne aktivnosti". Na tom planu definirani su i konkretni programi u okviru Federacije BiH i ZE-DO kantona odnosno u općini Zenica, usmjereni na: poboljšanje ukupnog poslovnog okruženja radi osiguranja opstanka i rasta preduzeća, neposrednu finansijsku i drugu podršku u održavanju i razvoju domaće proizvodnje te povećanom zapošljavanju, i razvijanje odgovarajuće preduzetničke mreže (tehnološki park, preduzetnički inkubator, industrijska zona i dr.).

Politički i privredni rizici ograničavajući su faktor, naročito u smislu otežavajućeg pristupa kapitalu i stranim tržištima. Istovremeno, postojeći uvozni tokovi roba i jednosmjerne globalizacije (slobodan uvoz roba bez tehnologija i kapitala) ne potiču pokretanje proizvodnje konkurentnih roba i usluga za domaće tržište i za izvoz.

Konkurentska sposobnost zeničke privrede je niska, posebno u području cijena, kanala distribucije, promocije, brzine reagiranja na tržišne poticaje i prodajne usluge.

9) Darko Tipuri} (urednik) "Konkurentska sposobnost poduzeća", Zagreb, Sinergija, 1999., str. 5.

Slika 7. Porterov dijamant nacionalnih konkurentskih prednosti*

* Preuzeto iz:

Darko Tipurić (urednik), "Konkurentska sposobnost poduzeća", Zagreb, Sinergija, 1999., str. 5.

Razvijanje konkurentске sposobnosti je kompleksan proces koji traži vrijeme i koordiniranje privrednih subjekata i vlasti. Male su šanse za uspjeh u cjenovnoj utakmici (konkurenciji), pa rješenja treba tražiti u novom pristupu koji će biti orijentiran prema savremenim trendovima, koje bismo mogli predstaviti kao:

- korisno / ugodno / praktično,
- životni stil / kvalitet življenja,
- ugled/slika / imidž i
- turizam / zabava / putovanja.

Novi propisi u smislu zaštite privrede, odnosno domaće proizvodnje, i dalje afirmacije civilnog društva, te odgovarajući oblici lobiranja (komore, udruženja i dr.)

poboljšat će pravno i političko okruženje i na prostoru općine Zenica, posebno imajući u vidu da socijalni kapital¹⁰ Zenice nije ozbiljnije razoren. A socijalni kapital je u ovim uslovima bitan faktor blagostanja i konkurentne prednosti Zenice na privrednom i socijalnom planu.

U odnosu na ekonomsko okruženje povoljna okolnost je visok stepen očuvanosti fizičkih struktura u privatnom i društvenom/državnom vlasništvu, odnosno objekata i infrastrukture svih vrsta i namjena (proizvodnja i poslovanje uopće, obrazovanje, zdravstvo, kultura, stanovanje, komunalna infrastruktura i dr.). Pri tome je nužno preusmjeravanje fizičkih resursa privrede u nove namjene, jer ne može biti povratka na nekadašnju privrednu strukturu uz istovremenu intenzivnu obuku ljudi.

1.2.13. Poslovno i tehnološko okruženje

Svijet postaje sve više konkurentan i tu su dva odlučujuća trenda: tehnologija i globalizacija. Sve to traži brzo reagiranje i prilagođavanje novim tendencijama koje se manifestiraju u slijedećem:

- svi proizvodi i usluge postaju modni,
- stvaraju se mreže preduzeća radi djelovanja u skupinama,
- unutar preduzeća razvijaju se unutrašnja tržišta i primjenjuju tržišna načela i
- biti aktivan znači pokušavati i uvijek pokušavati.

U uslovima Zenice ključno pitanje je mijenjanje mentalnog stava i razbijanje blokada radi oslobađanja čovjekovog intelektualnog potencijala i prevladavanja jaza u odnosu na razvijenije sredine. Zato treba u razvijenim zemljama potražiti partnere, koristeći uspostavljenu mrežu saradnje između gradova i postojeće poslovne veze između pojedinih domaćih i stranih partnera. Mora se više uključivati u različite međunarodne projekte radi korištenja tehničkih znanja i osiguranja finansijskih sredstava.

Nedostaju i institucije primjerene tržišnoj ekonomiji i njihovo koordinirano djelovanje. Posebno su deficitarne usluge u područjima:

- informatičkog sistema i informatičkog servisa (ekspertize, razmjene podataka i dr.) radi osiguranja poslovnih, tržišnih, finansijskih, tehničko-tehnoloških i drugih informacija,
- tržišnog nastupa i promocije poslovnih i razvojnih mogućnosti,
- tržišne i tehnološke provjere inovacija,
- posredovanja u raznim oblicima finansiranja i ulaganja,
- pravnog savjetovanja u području domaćeg i međunarodnog prava,
- istraživanja i razvoja, transfera tehnologija i znanja,
- administrativnog servisa,

10) Pod socijalnim kapitalom podrazumijeva se povjerenje u porodici, povjerenje u radnim grupama, povjerenje u socijalnim grupama.

- ❑ obuke i prenošenja savremenih praktičnih iskustava u područjima menadžmenta, marketinga, finansija, novih tehnologija, reinženjeringa, upravljanja kvalitetom i dr.

Stanje (rezerve) navedenih faktora realna je osnova budućeg razvoja. Pri tome je sa stanovišta uspješnosti razvoja odlučujuće pitanje mehanizama stvaranja i nadgradnje razvojnih faktora odnosno prilagođavanja za njihovu stvaralačku i kreativnu primjenu u odgovarajućim proizvodnim i poslovnim područjima, primjereno njihovoj prirodi.

Uz resurse i znanje, inovacije i informacije, potrebne su i odgovarajuće institucije odnosno poduzetnička mreža koja će biti u funkciji brzog nastajanja i razvoja malih i srednjih preduzeća kao izvora novih radnih mjesta, novog zapošljavanja i kao generatora ukupnog razvoja. U tu svrhu treba koristiti postojeće napuštene objekte kao postrojenja – inkubatore za stvaranje i razvitak novih malih preduzeća. A bez odlučnih promjena i pokretanja vlastitih preduzetničkih poduhvata nije moguće privlačiti strane ulagače.

Tržišnoj strukturi zeničke privrede neophodna su i velika i mala preduzeća, i to takva kombinacija u kojoj će se jedni oslanjati na druge. Postojeća "velika" preduzeća predstavljaju realan izvor nastajanja novih malih i srednjih preduzeća kao rezultat njihovog strukturnog prilagođavanja, poboljšanja kvaliteta poslovanja i povećanja efikasnosti. Revitalizacija i restrukturiranje "velikih" preduzeća ne može se uspješno izvesti bez odgovarajuće podrške države.

Treba izgrađivati tzv. mrežne strukture za povezivanje malih i srednjih preduzeća u lance saradnje na osnovama kooperacije u proizvodnji i prometu roba (poljoprivreda i prerada, drvo, metali itd.), u tehnologijama i u poslovnim uslugama. Pri tome je nužno poticati formiranje grupacija/klastera na internacionalnoj osnovi, što je siguran put u smjeru napredne ekonomije.

Zenica mora provoditi organiziranu i sistematsku propagandu kampanju, te u tu svrhu razviti/koristiti novi logo usmjeren ka stvaranju poželjnog imidža grada koji će biti u skladu sa novom vizijom razvoja.

1.3. Projekcija osnovnih indikatora razvoja

Projiciranje osnovnih indikatora razvoja u 2015. godini je, u suštini, kvantifikacija strateških ciljeva, koji podrazumijevaju radikalne promjene u svim područjima života i rada.

Broj stanovnika na području općine Zenica povećat će se na 155 000 do 160 000 stanovnika, što podrazumijeva prosječan godišnji prirast od 14,0 %, računajući i na doseljavanje stanovništva. Radno sposobnog stanovništva bit će 95 000-97 000, a reflektanata na posao oko 64 000. Broj radnih mjesta procjenjuje se na 55 000-58 000, a to znači da će stepen zaposlenosti stanovništva iznositi oko 36,0 %, uz 6 000-9 000 nezaposlenih osoba.

U 2015. godini trebalo bi biti 4 000-4 500 registriranih firmi uz 5 000-6 000 fizičkih lica koja će se baviti privrednim i drugim zanimanjima. Naravno, bit će i onih koji će obavljati neregistrirani biznis.

Poslovna uspješnost u privredi i drugim djelatnostima postizat će se i osiguravati/održavati:

- orijentacijom ka većoj finalizaciji i oblikovanju prepoznatljivih proizvoda sa većim tržišnim učešćem i većom profitabilnošću,
- razvijanjem inovativnosti i poduzetništva kao međusobno uslovljenih procesa,
- odlučnošću u realizaciji projekata, njihovom prilagođavanju i brzom reagiranju,
- razvijanjem sposobnosti i većim stepenom korištenja ljudskih resursa,
- dimenzioniranjem sektora usluga prema potrebama Kantona i šireg područja Federacije odnosno Bosne i Hercegovine,
- efikasnijom tehnologijom i primjenom neopredmećenog tehničkog progressa,
- porastom produktivnosti rada u svim područjima i racionalizacijom troškova,
- usklađivanjem prostornog i ekonomskog razvoja.

Na kraju ovog perioda, opći nivo razvijenosti Zenice može se izraziti visinom bruto domaćeg proizvoda po stanovniku od cca 18 000 KM, što podrazumijeva tempo rasta po stopi od 14,0 % prosječno godišnje. Da bi se ostvario ovakav tempo rasta i nivo bruto domaćeg proizvoda neophodno je, uz sve ostalo, osigurati ulaganja/investirati ukupno oko 900,0 miliona KM, što znači prosječan godišnji porast po stopama od 11,0 % do 2010. i 9,0 % u periodu od 2011. do 2015. godine.

2. ANALIZA KONKURENTNOSTI U RAZVOJU OPĆINE ZENICA (SWOT ANALIZA)

Nakon sveobuhvatne analize postojećeg stanja i svih relevantnih faktora utvrđene su osnovne prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnje budućem razvoju općine Zenica. U analizi i raspravama bilo je uključeno više nezavisnih eksperata, tako da se nalazi i procjene položaja Zenice mogu smatrati relevantnim za budući razvoj Općine.

2.1. Prednosti Zenice

Eksperti Zenicu doživljavaju kao mogući prosperitetan grad u kome bi se moglo živjeti i unosno poslovati, ukoliko bi se resursi i ono čime Općina raspolaže pravilno i brže koristili. Zenica ima ogromnu industrijsku tradiciju vezanu za metale i njihovu preradu i vađenje i preradu uglja. Područje je postalo depresivno zbog problema prestrukturiranja proizvodnje crne metalurgije i tehnološkog zaostajanja nastalog prije raspada Jugoslavije, pa je izgradnja novih kapaciteta i uvođenje novih tehnologija neminovnost. Ovo nije specifikum samo Zenice, nego su u sličnom položaju bili mnogi gradovi u Evropi i svijetu. Temeljne prednosti za prevazilaženje ovog stanja su postojanje kvalitetne radne snage, te geografski položaj Zenice u središtu države što je značajno ne samo za optimiranje transportnih troškova gotovih proizvoda nego i za troškove nabavke sirovina i energenata. Zenica je locirana u prostranoj kotlini sa dosta vode za život i proizvodnju. Zenica je izrasla u privredno središte centralne Bosne sa dobrim putnim i željezničkim vezama, a i udaljenost od aerodroma Sarajevo se za evropske i svjetske okolnosti može smatrati normalnom. Grad ima povoljnu klimu sa umjerenim i ujednačenim temperaturama ljeti i zimi. Zajedno sa okolnim selima i lijepim predjelima Zenica može biti privlačna za rad i život njenih žitelja.

Prostor općine pokriva brdsko-planinsko stanište koje je geografski i klimatski tradicionalno pogodno za razvoj stočarstva i uzgoj kontinentalnih voćarskih, povrtlarskih i ratarskih kultura na otvorenom i zatvorenom prostoru.

Zenica je bogata ugljem, a Grad okružuju plodne površine tako da ima uslove za samoodrživi razvoj. Gradsko stanovništvo posjeduje širok opseg znanja i vještina u različitim oblastima kao što su metalurgija, inženjerstvo, tekstil, vatrostalstvo i zanatstvo koje ima višestoljetnu tradiciju.

Daljnja analiza je ukazala da ogromnu prednost Zenice predstavlja izgrađena infrastruktura grada sa dovoljno izgrađenih ulica, trgova, stanova, robnih kuća, industrijskih objekata, bolnicom i svim ostalim infrastrukturnim objektima (električna mreža, vodovod, PTT mreža).

Zenica je administrativni, kulturni i ekonomski centar Kantona sa značajnim izgrađenim naučno-istraživačkim kapacitetima, mrežom fakulteta i instituta, što gradu daje dodatnu snagu i posebnu privlačnost za strana ulaganja.

Potencijalno, Zenica je i izazovan sajamski grad, a ZEPS je već stekao zavidni renome u državi i inostranstvu, samo je pitanje izgradnje odgovarajućeg objekta kakav je već započeta dvorana na Kamberovića polju. Cijeli kompleks Kamberovića polja kao jedinstvenog poslovnog i sportsko-rekreativnog centra predstavlja veliku prednost grada.

Napušteni industrijski kapaciteti i riješena toplifikacija grada nude velike šanse za uvođenje industrijskih odnosno slobodnih zona i mjesta za razvoj biznis inkubatora, tehnoloških parkova, naučnih instituta i općenito za tehnološki razvoj.

Multietičnost stanovništva, susreti različitih kultura i ostalih različitosti daju gradu poseban šarm, što uz tradicionalnu gostoprimljivost stanovništva i njegovu srdačnost nude i značajne razvojne mogućnosti.

Kultura (pozorište, muzička škola, muzej) i ostali sadržaji su na takvom nivou da se to može također označiti kao posebna prednost Zenice za razvoj u specifičnim pravcima.

Socijalni kapital, broj stanovnika, razvijeno zdravstvo, sport i zabava predstavljaju također veliku prednost u budućem razvoju Zenice.

Blizina glavnog rada od većine eksperata je, također, označena kao razvojna šansa.

Administracija razumije biznis i prihvata ideju da Zenica može biti mjesto unosnog poslovanja. Većina učesnika smatra da Zenica može značajno baštiniti državnost Bosne i Hercegovine u razvojne svrhe (Kulin ban, itd.), a i kulturne manifestacije i festival drame mogu se razvojno realizirati.

2.2. Slabosti Zenice

Vidljivo ekonomsko propadanje grada ukazuje da se Zenica suočava i sa velikim brojem teškoća i slabosti, od kojih mnoge utiču i na konkurentnost grada kao mjesta na kojem se susreću ponuda i tražnja. Pri tome je najveća slabost Zenice što je njena glavna industrija (industrija čelika) u dugogodišnjoj krizi i što je poistovjećivanje grada i ove industrije rezultiralo značajnom mentalnom blokadom za prihvatanje novoga.

To se odnosi prije svega na radikalnu promjenu populacije i visoke stope nezaposlenosti, nedovoljno investiranje i ekonomsku nestabilnost. Sve je to izazvano lošom zakonskom regulativom, nepovoljnom privrednom strukturom i greškama u privatizaciji. Privatizaciju ne prati razvoj a tu su, uz monostrukturnost, naznačeni problemi neizgrađenog političkog i privrednog sistema, neizgrađenost nevladinih organizacija i općenito nepostojanje poduzetničke tradicije i slabe kupovne moći stanovništva.

Nedovoljno učešće zeničkog kadra u organima Federacije, odnos Federacije prema Zenici i izostanak federalnih institucija u Zenici i neadekvatna zastupljenost u Kantonu označeni su, također, kao slabost.

Nerazvijenost sela, slab razvoj sektora usluga, nerazvijena trgovina – posebno trgovina na veliko, nepovoljna struktura malih i srednjih preduzeća, zastarjelost tehnologija, veliki broj penzionera i invalidnih lica, veliki odliv mladih, visoko prisustvo sive ekonomije, nepostojanje univerziteta, zastarjelo obrazovanje, nerazvijenost informatičkog sistema označeni su kao velike slabosti općine Zenica.

Dalja nerazvijenost institucionalnih okvira, nepovoljna struktura privrede, nedostatak menadžerskih znanja na svim nivoima, nepostojanje sklonosti za mali biznis, neravnoteža između proizvodnje i nadgradnje, nedovoljno prisustvo finansijskih institucija i težak pristup finansijskim izvorima, malo prisustvo međunarodnih institucija, problemi sa zapošljavanjem ženske radne snage i postratni sindrom označeni su kao posebne slabosti Zenice.

Urbanizam i prostorno uređenje Zenice također su označeni kao slabost, jer ne postoji sigurnost u odnosu na potrebe biznisa. Prostornim planiranjem i urbanističkom regulativom treba obezbjediti «nudenje» prostora/lokacija i resursa vlasnicima kapitala kako bi se stvorile pretpostavke za realizaciju novih sadržaja koji će obogaćivati grad i šire općinsko područje. Nedovoljno ulaganje stranog kapitala traži hitno otklanjanje svih poteškoća za "Joint venture". Nepovjerenje u bankarski sistem, nedovoljne podsticajne mjere, neizgrađenost i zastarjelost hotelskih kapaciteta, dotrajalost vodovoda i kanalizacione mreže, nedostatak pitke vode za potrebe u bliskoj budućnosti, i neadekvatna deponija označene su kao slabosti grada.

U isto vrijeme proces emigracije doveo je do značajnog gubitka stručnog kadra i mladih talenata i to je proces koji je evidentan i teško ga je zaustaviti.

2.3. Mogućnosti Zenice

Urbana obnova Zenice prodradumijeva izgradnju slobodne zone za industrijski razvoj. Tu je i nužnost definiranja trase Koridora Vc za drumski i željeznički promet kroz područje Općine i izbor najpovoljnijeg priključenja Grada.

Zenica ima šansu da stekne velike prednosti što će je učiniti vitalnom evropskom raskrslom i značajnom tačkom robne razmjene. Izgradnja tehnološkog parka i biznis inkubatora, osnivanje univerziteta, osnivanje agencije za ekonomski razvoj, razvoj medija, razvoj finansijskih institucija, razvoj kooperacije, pobratimstvo gradova sa Zenicom, razvoj konsaltinga i inženjeringa, zaokruženje poslovno-sportskog centra Kamberovića polja najveće su mogućnosti razvoja općine Zenica.

Izgradnja nove industrijske strukture, primjena informatičkih tehnologija, razvoj ekološke poljoprivrede i zdrave hrane, izgradnja modernog distributivnog centra, izgradnja farmi i razvoj stočarstva, proizvodnja i prerada bilja, razvoj građevinarstva i industrije građevinskog materijala, izgradnja vodovoda, izgradnja većeg broja malih elektrana i korištenje potencijala sela, označeni su kao značajne mogućnosti razvoja općine Zenica.

Zbog povoljnog geoprometnog položaja Zenice i njene narastajuće uloge kao regionalnog centra, Zenica će sve više privlačiti strana ulaganja i zanimanje nekih potencijalnih ulagača. Pod uslovima daljeg pažljivog planiranja obnove i rekonstrukcije industrije, Zenica može zadržati i poboljšati svoju privlačnost za strani kapital. Pri tome je nužno aktivirati vlastita ulaganja domaćih investitora poduzetnika, jer bez toga nije moguće privući veći broj stranih ulagača.

2.4. Prijetnje razvoju

Ne poduzmu li se hitne mjere postojeći trendovi propadanja privrede grada mogu postati ozbiljna prijetnja razvoju Zenice. Pad nataliteta, odliv mladih, razvoj susjednih gradova (Vitez, Žepče itd.) mogu postati također velika prijetnja razvoju. Nedostatak političke volje, pomanjkanje razvojnih usmjerenja, sporost u promjenama također su označene kao prijetnja razvoju. Sporost u privatizaciji, nepostojanje zakona o restituciji, otežano pristupanje finansijskim izvorima, nedostatak koncepcije, neuvažavanje ekoloških standarda i ISO standarda mogu biti velika prijetnja razvoju općine Zenica.

Pogoršavanje zdravlja stanovništva i nedostatak socijalnih institucija označene su također kao prijetnja budućem razvoju.

Ograničeno lokalno i regionalno tržište traži hitno povezivanje sa gradovima pobratimima i prijateljskim gradovima jer je zamor humanitarne pomoći donatora evidentan.

2.5. Rezime

Ova SWOT analiza, kroz uspostavljeni pregled i ravnotežu između prednosti i slabosti, mogućnosti i prijetnji, jasno ukazuje da Zenica uskoro može postati mjesto prosperitetnog življenja, pod uslovom da se:

- ❑ brzim akcijama koriste raspoloživi resursi, prednosti i povoljne prilike,
- ❑ da se osposobi što veći broj ljudi za nova znanja, profesije i aktivnosti, i
- ❑ organiziraju sposobni projektni timovi za izvođenje promjena.

S (STRENGTHS)

PREDNOSTI

- KVALITETNA RADNA SNAGA
- INDUSTRIJSKA TRADICIJA-
GOOD WILL
- GEOGRAFSKI POLOŽAJ
- INFRASTRUKTURA
- RAZVIJENOST INSTITUCIJA
OBRAZOVANJA
- ADMINISTRATIVNI, KULTURNI,
CENTAR KANTONA
- IZGRAĐENOST SPORTSKIH
OBJEKATA
- NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI I
RAZVOJNI KAPACITETI
- POSLOVNI I SPORTSKO
REKREACIONI KOMPLEKS
KAMBEROVIĆA POLJE
- ZENICA-SAJAMSKI GRAD
- GRADSKA INFRASTRUKTURA
- NAPUŠTENI INDUSTRIJSKI
OBJEKTI
- RIJEŠENA TOPLIFIKACIJA
- MULTIETIČNOST
- GOSTOPRIMSTVO I
SRDAČNOST
- KULTURA (POZORIŠTE,
MUZIČKA ŠKOLA, MUZEJ)
- KLIMA-VODA, TLO
- SOCIJALNI KAPITAL
- BROJ STANOVNIKA
- RAZVIJENO ZDRAVSTVO
- TURIZAM KAO RAZVOJNA
ŠANSA
- SPORT I ZABAVA
- BLIZINA GLAVNOG GRADA
- ADMINISTRACIJA RAZUMIJE
BIZNIS

W (WEAKNESSES)

SLABOSTI

- LOŠA ZAKONSKA REGULATIVA I NJENO NEPOŠTIVANJE
(PRIMJENA)
- NEPOVOLJNA STRUKTURA PRIVREDE (AKTIVNOSTI,
VELIČINA PREDUZEĆA)
- NEIZGRAĐENOST POLITIČKOG SISTEMA
- VELIKA NEZAPOSLENOST
- MALI BROJ STRUKOVNIH UDRUŽENJA
- NEIZGRAĐENOST NEVLADINIH ORGANIZACIJA
- NEPOSTOJANJE POVOLJNOG PODUZETNIČKOG
OKRUŽENJA I PODUZETNIČKE TRADICIJE
- SLABA KUPOVNA MOĆ STANOVNIŠTVA
- NERAZVIJENOST SELA
- SLABO UČEŠĆE U FEDERACIJI I DRŽAVI
- LJUDSKI FAKTOR
- SLABA PRODUKTIVNOST U POLJOPRIVREDI
- NEPOVOLJNA ZASTUPLJENOST U KANTONU
- NEDOVOLJNA PRISUTNOST I IZGRAĐENOST
FINANSIJSKIH INSTITUCIJA
- SLAB RAZVOJ SEKTORA USLUGA
- NERAZVIJENA TRGOVINA-POSEBNO NA VELIKO
- ZASTARJELOST TEHNOLOGIJA
- VELIKI BROJ PENZIONERA I INVALIDNIH LICA
- ISCRPLJENA PRIVREDA I NISKA EFIKASNOST
- VELIKI ODLIV MLADIH
- NEDOVOLJNA PROFESIONALIZACIJA JAVNIH FUNKCIJA
- LOŠ IMIDŽ U MEDIJIMA
- VISOKO PRISUSTVO SIVE EKONOMIJE
- NEPOSTOJANJE UNIVERZITETA
- ZASTARJELO OBRAZOVANJE
- NERAZVIJENOST INFORMATIČKOG SISTEMA
- NERAZVIJENOST INSTITUCIONALNIH OKVIRA
- NEDOSTATAK MENADŽERSKIH ZNANJA NA SVIM
NIVOIMA
- NEPOSTOJANJE SKLONOSTI ZA MALI BIZNIS
- NERAVNOTEŽA IZMEĐU PROIZVODNJE I DRUŠTVENE
NAGRADNJE
- NEPOVOLJNA SOCIJALNA SITUACIJA
- MALO PRISUSTVO MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA
- POREMEĆEN PRIRODNI PRIRAŠTAJ STANOVNIŠTVA
- PROBLEM ZAPOŠLJAVANJA ŽENSKJE RADNE SNAGE
- POSTRATNI SINDROM
- NEDOVOLJNO KORIŠTENJE KAPACITETA
- URBANIZAM I PROSTORNO UREĐENJE
- NEDOVOLJNO ULAGANJE STRANOG KAPITALA
- NEPOVJERENJE U BANKARSKI SISTEM
- NEDOVOLJNE PODSTICAJNE MJERE
- ZAJEDNIČKA KOMUNALNA INFRASTRUKTURA
- NEPOSTOJANJE I SLAB LOKAL PATRIOTIZAM
- IZDAVAČKA DJELATNOST BAŠTINE
- MENTALITET PROSJEČNOSTI

**(OPPORTUNITIES)
MOGUĆNOSTI, ŠANSE**

- IZGRADNJA SLOBODNE ZONE
- KORIDOR V-C DRUMSKI I ŽELJEZNIČKI
- TEHNOLOŠKI PARKOVI I BIZNIS INKUBATORI
- OSNIVANJE UNIVERZITETA
- SPORTSKE MANIFESTACIJE
- URBANISTIČKO PLANIRANJE
- ZAOKRUŽIVANJE POSLOVNOG I SPORTSKO-REKREACIONOG CENTRA KAMBEROVIĆA POLJA
- TRŽIŠTE ZDRAVSTVENIH USLUGA
- OSNIVANJE AGENCIJE ZA EKONOMSKI RAZVOJ
- RAZVOJ MEDIJA
- IZGRADNJA NOVE INDUSTRIJSKE STRUKTURE
- PRIMJENA INFORMATIČKIH TEHNOLOGIJA
- MODERNIZACIJA OBRAZOVANJA
- RAZVOJ EKOLOŠKE POLJOPRIVREDE I ZDRAVE HRANE
- IZGRADNJA MODERNOG DISTRIBUTIVNOG CENTRA
- IZGRADNJA FARM I RAZVOJ STOČARSTVA
- RAZVOJ ZENICE KAO CENTRA KANTONA I ŠIRE REGIJE
- PROIZVODNJA I PRERADA BILJA
- RAZVOJ FINANSIJSKIH INSTITUCIJA
- GRAĐEVINARSTVO KAO SEKTOR
- KORIŠTENJE POTENCIJALA SELA
- RAZVOJ KOOPERACIJE
- DIJASPORA KAO PREDNOST
- ČLANSTVO U INTEGRACIJI REGIJA
- POBRATIMSTVO I PRIJATELJSTVO GRADOVA
- INTERNACIONALIZACIJA PRIVREDE
- RAZVOJ KONSLATINGA I INŽINJERINGA
- POVRATAK MLADIH
- ŠKOLOVANJE MLADIH VANI
- SOCIJALNI PROGRAMI
- KUĆNA RADINOST
- RAZVOJ USLUGA ODRŽAVANJA
- DECENTRALIZACIJA DRŽAVNOG APARATA
- AERODROM VISOKO
- MREŽA ZDRAVIH GRADOVA

**T (THREATS)
PRIJETNJE, OPASNOST**

- PAD NATALITETA
- ODLIV MLADIH
- RAZVOJ DRUGIH GRADOVA
- NEDOSTATAK BRZIH AKCIJA
- PASIVNO ČEKANJE NA PROMJENE
- NEPOSTOJANJE ZAKONA O RESTITUCIJI I KONCESIJI
- OTEŽAN PRISTUP FINANSIJSKIM IZVORIMA I MANJAK FINANSIJSKIH SREDSTAVA
- SISTEM RENTI
- KORUPCIJA
- NEUVAŽAVANJE EKOLOŠKIH STANDARDA
- NEUVAŽAVANJE ZDRAVLJA I STARENJE STANOVNIŠTVA
- POSLJEDICE VIŠEGODIŠNJEG EKONOMSKOG I TEHNOLOŠKOG ZAOSTAJANJA

3. PARTNERI U KONCIPIRANJU, VOĐENJU I REALIZACIJI RAZVOJA OPĆINE ZENICA

3.1. Karakteristike općine kao jedinice lokalne samouprave

Općina je oblik organiziranja društveno-ekonomske reprodukcije čiji su zadaci, uloga i kompetencije definirane zakonom (Zakon o lokalnoj samoupravi). Ovaj oblik organiziranja ima veoma dugu historiju kroz koju su se, različito u vremenu ali i prostoru, događale promjene uloge, kompetencija, dimenzija i drugih karakteristika.

Do početka 1990- tih godina na ovim prostorima općina je bila mjesto u kome su se rješavala sva pitanja društveno-ekonomske reprodukcije do određenog nivoa prava odlučivanja, preko kojih se to nastavljalo na višim nivoima organiziranja (regija, srez, republika, država). Više ili manje saglasno tome definirana su i prava odlučivanja, procedure i resursi za realizaciju odluka. Posebno se to odnosilo na razvoj kao imanentan cilj organizacijskih sistema kakav je općina (investiranje, vlasništvo, kontrola). Drugim riječima građani su bili u potpunosti upućeni na općinu u ostvarenju svog života.

Promjenama društveno-ekonomskog sistema od početka 1990- tih godina do danas, koje nisu još završene (vlasništvo, odlučivanje) općina je, bar normativno, postala mjesto gdje se rješavaju samo osnovne zajedničke potrebe građana kao što je obezbjeđenje vode, lokalnih puteva, grijanja, komunalnih usluga čišćenja grada, osnovnog školovanja, obdaništa itd. Ekonomski razvoj na kome se temelji ukupan razvoj izmješten je na više oblike organizacije društveno-ekonomske reprodukcije (regija-kanton, entitet, država) i na vlasnike kapitala odnosno privredne subjekte preduzeća i druge oblike poslovnog djelovanja.

Sa druge strane građani su i dalje upućeni na općinu i od nje očekuju razrješenje svih svojih problema, posebno ekonomskog opstanka. To je i logično jer su mnogi uticajni faktori na ekonomski razvoj lokalnog odnosno općinskog karaktera. Također su brojni akteri ekonomskog razvoja općinskog karaktera, koji su novim rješenjima ostali razdvojeni i međusobno nepovezani.

Sve ovo, u negativnom smislu, pojačava posljedice destrukcija svih vrsta u periodu poslije 1990-te godine.

3.2. Karakteristike upravljanja društveno-ekonomskom reprodukcijom

Općina je mezzo društveno-ekonomski i organizacijski sistem u kojem se odvija realan život elemenata njegove strukture (građana, preduzeća, ustanova, organa vlasti, udruženja građana i drugih elemenata).

Funkcioniranje općine odnosno život u njoj, kao složeni zbir raznih pojava, promjena i tokova, proces je promjena koji se odvija pod uticajem niza faktora, unutar općine i iz njenog okruženja. Taj proces može imati više ili manje poželjne tokove i rezultate. Da bi se ostvarili željeni rezultati i tokovi, procesima treba upravljati a promjene usmjeravati ka ostvarivanju poželjnih ciljeva koji su opći za sve organizacijske sisteme:

- opstanak,
- razvoj i
- kontinuitet razvoja.

PROMJENE TREBA IZAZIVATI I PROMJENAMA TREBA UPRAVLJATI U PRAVCU POSTAVLJENIH CILJEVA.

U uslovima složenosti strukture općine Zenica (građani, preduzeća, ustanove, udruženja, vlasti i drugi) relativno velikih dimenzija (128000 stanovnika, 505 km² površine, 1165 preduzeća, 126 ustanova i 327 drugih oblika organizacija), nepovoljnih tokova života (15021 nezaposlenih, najniža prosječna plaća u FBiH, iskorištenost kapaciteta 20-35 %, zapuštena komunalna infrastruktura), ograničenosti ingerencija općinske vlasti, postavlja se pitanje ko treba da obezbijedi postizanje ciljeva razvoja i ko treba voditi taj proces.

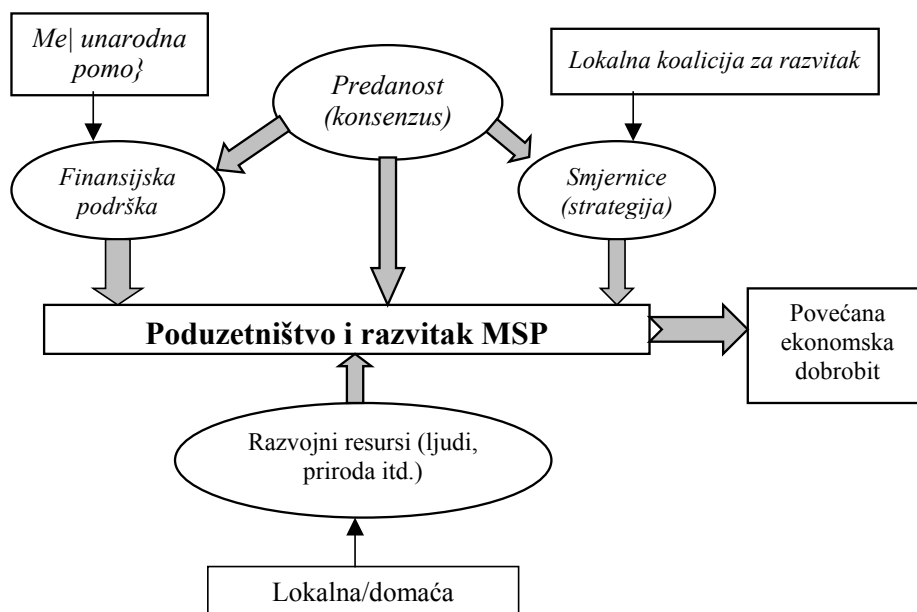
Odgovor je da razvoj treba da obezbijede svi zainteresirani u Općini, koristeći raspoložive potencijale i šanse iz okruženja, u jednoj organiziranoj formi predvođeni općinskom upravom. Osnova tom razvoju treba da budu mala i srednja preduzeća.

Glavni akteri razvoja općine Zenica treba da budu subjekti sa prostora Općine jer:

- jučerašnji način rješavanja problema više nije adekvatan za savremene probleme, treba uvesti nove, kreativnije, inovativne načine,
- postojeći problemi i izazovi ne mogu se adekvatno rješavati pojedinačnim akcijama – takvi problemi traže zajedničke, združene ciljeve i akcije i mora se razviti zajednička vizija svih nosilaca interesa za lokalni razvitak,
- ovi kolektivni naponi moraju se stalno pratiti i poboljšavati, budući da se okolnosti mijenjaju i nema dovoljno iskustva da se planiraju sve moguće akcije i eventualnosti,
- svi, ne samo pojedinci na vrhu, moraju učiti iz iskustva – koncept (lokalnog) društva koje uči,
- sve što radimo sutra mora biti urađeno bolje nego danas (stalno poboljšavanje).

Iskustva razvijenog svijeta ovakav pristup nazivaju koncepcijom lokalnog ekonomskog razvoja (LER), a organizacijski oblik za njegovo koncipiranje, vođenje i realizaciju nazivaju različito, alijansa za razvoj, partnerstvo za razvoj ili koalicija za razvoj.

Mi ćemo to, u uslovima korištenja aktuelne terminologije i potrebe za širokim razumijevanjem građana, zvati KOALICIJA ZA RAZVOJ OPĆINE ZENICA.

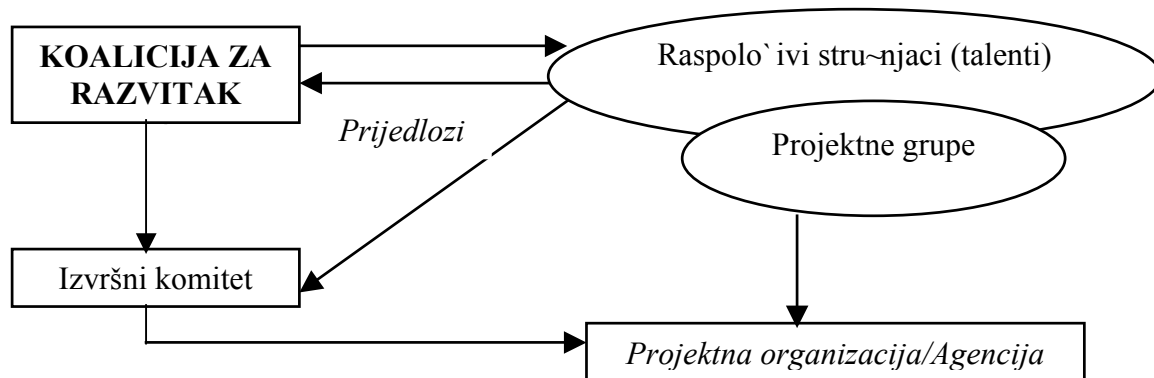

Slika 3.1. Faktori uspješnog lokalnog razvoja

3.3. Mogući partneri u razvoju općine Zenica

Ko treba da učestvuje u ekonomskom razvoju općine Zenica?

Svi oni koji imaju interesa da se smanji broj nezaposlenih, poveća prosječna plaća, poveća broj preduzeća, poboljša infrastruktura, odnosno grad učini poželjnim za življenje.

Slika 3.2. Koncept strukture organizacije Koalicije za razvoj općine Zenica

Koalicija treba da ima definiranu organizacijsku strukturu i da je normativno regulirana određenim sporazumom.

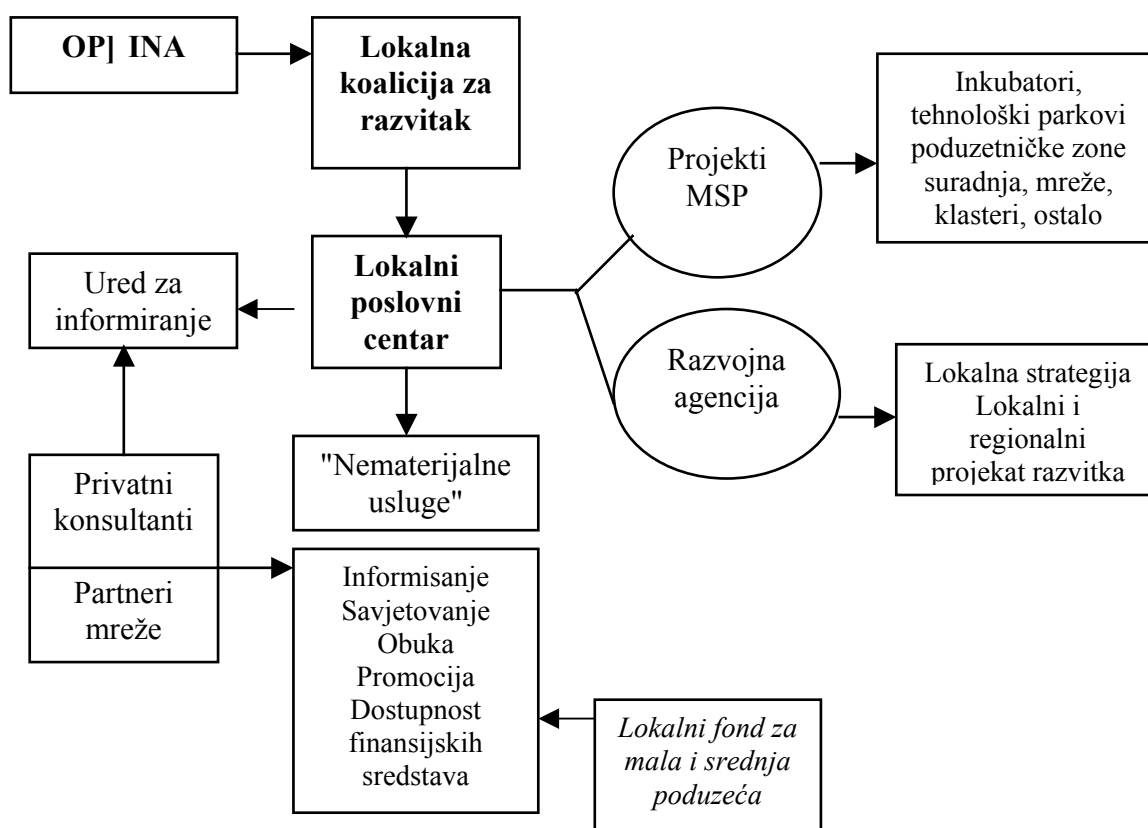
Vodeću ulogu u strukturi Koalicije treba da ima općinska vlast.

Ciljevi Koalicije za razvoj općine Zenica su:

- objedinjavanje svih potencijala Općine na obezbjeđenju željenog razvoja i ugodnog življenja,
- povećanje zaposlenosti,
- privredni rast i veća produktivnost,
- dinamični, elastični i racionalni odgovori na promjene u okolini i Općini kroz razne inovacije,
- uravnoteženje općinske privredne strukture,
- stvaranje novih preduzeća,
- razvoj novih poduzetnika i menadžera,
- efikasna mobilizacija i aktiviranje malih privatnih ušteđevina i drugih resursa malih dimenzija,
- transformacija Općine u liberalnu i otvorenu zajednicu, željnu da gradi osjećanje samosvijesti i povjerenja na strategiji poboljšanja privredne i socijalne dobrobiti,
- razvoj svijesti o potrebi razvoja i očuvanja postojećih vrijednosti u okruženju.

Zadaci Koalicije za razvoj općine Zenica su:

- ❑ animiranje pojedinaca, organa i organizacija i drugih struktura za aktivno učešće u aktivnostima ekonomskog razvoja,
- ❑ izgradnja organizacijskih (poduzetničkih) struktura za realizaciju ekonomskog razvoja,
- ❑ organiziranje širokog učešća subjekata u koncipiranju razvoja općine Zenica,
- ❑ nadgledanje i kontrola realizacije definiranog koncepta razvoja,
- ❑ inovacija koncepta razvoja općine Zenica,
- ❑ stvaranje pozitivne klime i ambijenta za razvoj.

Slika 3.3. Integrirani pristup lokalnom (općinskom privrednom razvoju)

Općina Zenica je velika (128 000 stanovnika, 505 km²) i kompleksna društveno-ekonomska struktura u kojoj je od Drugog svjetskog rata do danas razvijen veliki broj subjekata raznovrsnog karaktera (privreda, obrazovanje, kultura, sport, razne asocijacije, organi vlasti), koja je centar Zeničko-dobojskog kantona kao više strukture organiziranja vlasti i društveno-ekonomske reprodukcije.

Drugim riječima postoji veliki broj učesnika čiji je bitan zajednički interes razvoj općine Zenica, koji bi trebali biti članovi Koalicije za razvoj općine Zenica. Moguće ih je klasificirati po raznim kriterijima:

- ulozi u društvenoj reprodukciji,
- zakonskoj klasifikaciji (jedinствена klasifikacija djelatnosti),
- radnom programu,
- veličini,
- vlasništvu i dr.

Konsultanti – eksperti lokalnog ekonomskog razvoja obično se opredjeljuju za klasifikaciju na subjekte:

- javnog sektora,
- poslovnog sektora i
- nevladin sektor (organizacije)

Tabela 3.1. Klasifikacija učesnika u koaliciji za razvoj

Javni sektor	Poslovni sektor	Nevladin sektor
Lokalna vlast uključujući i tehničke odjele. Distriktna ili regionalna vlada. Sektorski odbori i vlasti: - zdravstvo - obrazovanje - transport Odbor za zone. Institucije za istraživanje i napredno učenje. Komunalije.	Velike korporacije. Sindikati. Mali, srednji i mikro preduzetnici Zemljišni velepoduzetnici i velepoduzetnici za nekretnine. Banke i druge finansijske grupe. Privredne komore. Mediji. Druge grupe za potporu biznisa. Profesionalne asocijacije. Privatna komunalna preduzeća. Privatne obrazovne ustanove. Ekspertna tijela	Vođe zajednica. Susjedne grupe. Uslužne organizacije u zajednici. Lokalni obrazovni instituti Lokalni vjerski instituti. Druge nevladine organizacije, npr. grupe koje predstavljaju: - manjine, invalide, i drugo ugroženo stanovništvo - pitanja o okolišu - kulturni, umjetnički i historijski interesi

Za potrebe Strategije razvoja općine Zenica koristit će se ova klasifikacija uz neke dodatne, u mjeri u kojoj se mogu dobiti podaci od Općine, Kantona, FBiH i BiH. Postojeći informatički podsistemi ovih organizacija su nedefinirani, nekompletni i nekonzistentni tako da se ne mogu dobiti potrebni i dovoljni, posebno tačni, podaci.

Također je evidentan izostanak koordinacije i saradnje u radu između organa Općine, Kantona i FBiH. Često je bolja veza na relaciji Općina-FBiH nego Općina-Kanton.

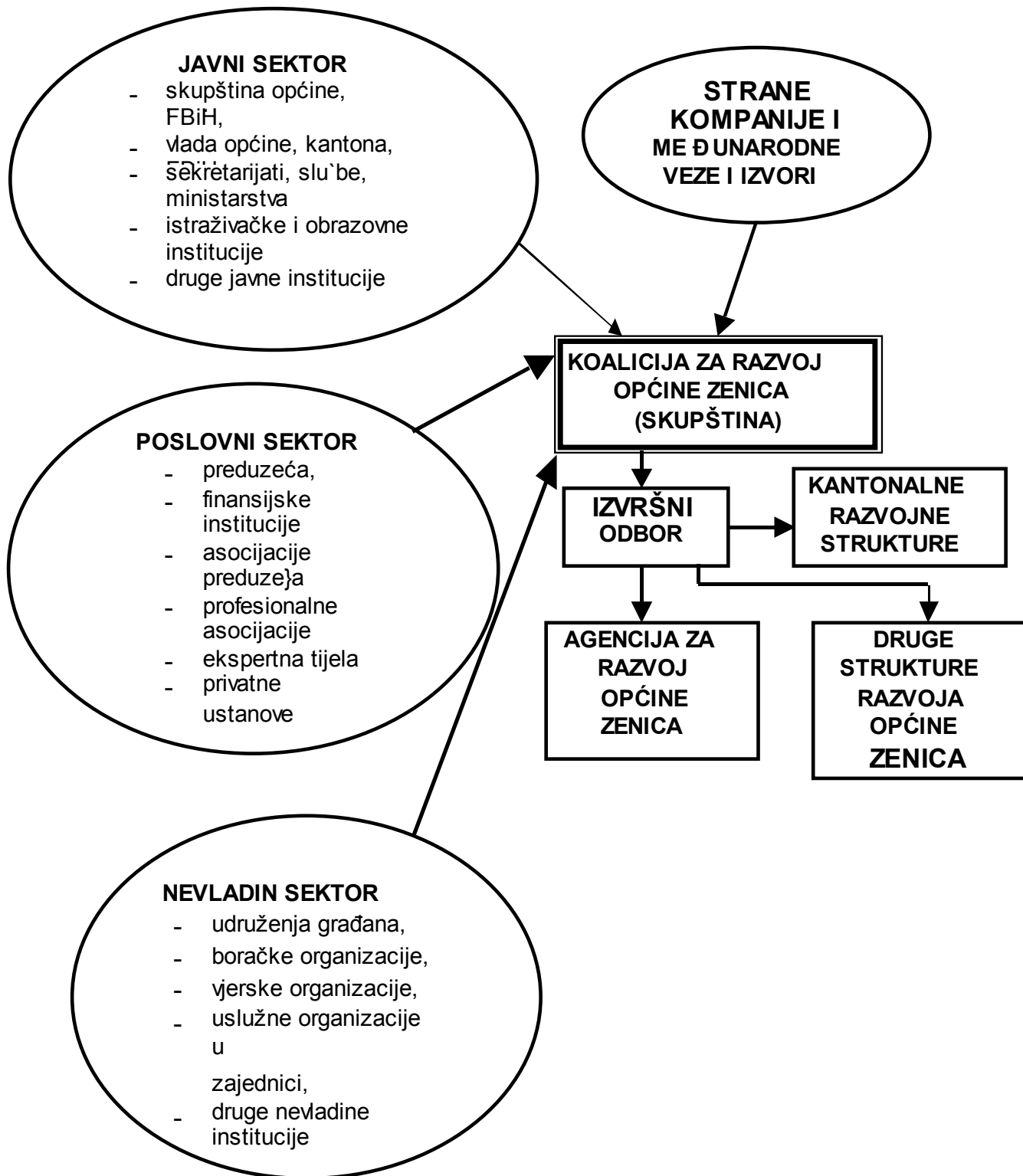
U općini Zenica se može identificirati ukupno 1638 potencijalnih članova Koalicije za razvoj Općine raspoređenih po sektorima kako slijedi:

- javni sektor 453 učesnika,
- poslovni sektor 1165 učesnika i
- nevladin sektor 20 učesnika.

Neki od ovih učesnika Koalicije udruženi su u različite asocijacije u Općini, Kantonu, FBiH i BiH te po strukama, djelatnostima i ulogama u društvenoj reprodukciji,

što znači i neka ograničenja u njihovom djelovanju, a njihova veličina, sadržaj, kvalitet i starost učesnika veoma je različita, te promjenjiva u vremenu.

Koalicija znači i šansu za uticaj na više strukture društveno-ekonomskog sistema radi osiguranja povoljnosti za razvoj općine Zenica.

Slika 4. Koncept Koalicije za razvoj općine Zenica

4. IZRADA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE ZENICA

4.1. Uticaj globalizacije na svjetsku ekonomiju

Globalizacija mijenja naše uvriježene spoznaje o tržištu, tržišnom nadmetanju i konkurenciji. Procesi integracije (spajanja i akvizicije), strateške saradnje i povezivanja zahvatili su gotovo sve svjetske djelatnosti od bankarstva, osiguranja, trgovine do raznih proizvodnih industrija.

Ekspanzija i sve veća važnost informatičkih i komunikacijskih tehnologija, smanjivanje uloge klasičnih fizičkih faktora stvaraju vrijednosti jačanja uloge znanja i intelektualnog kapitala čine svjetsku ekonomiju sasvim drugačijom od one koju smo poznavali još jučer. Brze tehnološke promjene, konkurentski diskontinuiteti, deregulacija, digitalna konvergencija, pojava Interneta i drugih fenomena našeg doba potpuno mijenjaju pravila tržišne igre.

Posljednjih nekoliko desetljeća bilježeno je stvaranjem brojnih i različitih međukorporacijskih odnosa. Premda se sve više pojačava suparništvo između preduzeća, istodobno raste broj raznovrsnih kooperativnih saveza, globalnih koalicija nezavisnih preduzeća. U savremenim industrijama uočavamo da direktni suparnici nisu pojedinačna preduzeća nego skupine preduzeća. U takvoj situaciji preduzeće mora pristupiti nekoj skupini kako bi imalo konkurentsku sposobnost i zadovoljavajuću efikasnost. Saradnja (partnerstvo) između preduzeća zanimljiv je fenomen i važan temelj interorganizacijskih odnosa na tržištima. To je usklađeno zajedničko djelovanje dva ili više preduzeća ili njihovih pojedinih funkcija radi unapređenja međusobnih poslovnih odnosa te rješavanja istih ili sličnih zadataka i zajedničkih pitanja.

Cilj kooperacije je unapređenje pozicije preduzeća na tržištu u bilo kojem segmentu. To može biti smanjenje troškova, povećanje prodaje, unapređenje tehnološkog procesa i nova dostignuća u istraživanju i razvoju.

U kooperativnim poslovima preduzeća zadržavaju svoju poslovnu samostalnost. Želja za saradnjom ima izvorište u spoznaji da postoje jasne vanjske prijetnje opstanku kooperativnog saveza i u njegovoj želji da, saradjući sa drugima, otkloni te prijetnje. Najvažniji razlog kooperativnog ponašanja je želja za ostvarivanjem održive konkurentске prednosti koju u uvjetima jake globalizacije i visoke turbulencije okoline nije moguće ostvariti bez stvaranja saveza sa drugim činiocima. U strateške saveze se udružuju veliki ekonomski divovi, ali i srednja i mala preduzeća. Svi oni ostvaruju svoje ciljeve u takvom povezivanju.

4.2. Općina Zenica kao faktor lokalne samouprave i centar Zeničko-dobojskog kantona

U okviru sadašnjih ustavno-pravnih rješenja u Bosni i Hercegovini i uloge općine kao jedinice lokalne samouprave, općina Zenica mora ostvarivati svoju osnovnu ulogu da na što bolji i efikasniji način zadovolji potrebe svojih građana i pravnih lica u svim segmentima koji su u njenoj nadležnosti:

- ❑ zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom,
- ❑ obezbjeđenje lokalnih potreba stanovništva u oblasti obrazovanja, odgoja, rada i zapošljavanja, socijalne zaštite, kulture i fizičke kulture, sporta i slično,

- ❑ definiranje i provođenje prostorne, urbanističke i stambene politike koja je od značaja za Općinu,
- ❑ efikasno i racionalno upravljanje općinskom imovinom, komunalnom infrastrukturom, građevinskim zemljištem i turističkim resursima i druge nadležnosti u skladu sa zakonom.

U gradu Zenici je locirana Vlada Zeničko-dobojskog kantona, kao i njene institucije kantonalnog značaja kao što su naučno istraživačke i visokoobrazovne institucije (fakulteti, instituti), Kantonalna bolnica, Pedagoški zavod, Privredna komora Ze-Do kantona, Sportski savezi, itd.

Sve ovo treba imati u vidu kod izrade Strategije razvoja općine Zenica i njene implementacije. To znači da Ze-Do kanton treba biti značajno involviran u izradu i implementaciju Strategije razvoja općine Zenica.

4.3. Osnovni elementi na kojima je bazirana Strategija razvoja općine Zenica

- ❑ Lokalni ekonomski razvoj – baza Strategije razvoja općine Zenica,
- ❑ Rad na izradi i implementaciji Strategije razvoja općine Zenica provodit će se u partnerstvu i saradnji općine Zenica i zainteresiranih strana,
- ❑ Strategija razvoja općine Zenica ima dinamičan i kontinuiran karakter. To znači njeno kontinuirano praćenje i poboljšanje,
- ❑ Sva djelovanja koja se u strategiji predlažu kod implementacije treba da vode računa o zaštiti prirodne okoline ,
- ❑ Strategija treba biti uključiva i transparentna.
- ❑ Sve akcije treba da budu vođene poduzetnički. Uloga Općinskog vijeća i ostalih javnih institucija treba biti takva da se nešto omogući a ne da se usmjerava ili nepotrebno sprječava i
- ❑ Da se provodi princip jedinstva i jednakosti.

4.4. Strategija razvoja općine Zenica

Strategija je put koji vodi realizaciji postavljenog cilja. Općenito, strategiju ne zanimaju detalji već osnovne smjernice, opće namjere i generalni pristup rješavanja problema. Strategije preduzeća i općina mogu se svrstati u ove tri vrste:

- ❑ **STRATEGIJA POBOLJŠANJA**
Moguće ju je primjeniti za izradu strategija preduzeća, općina, bolnica, itd.,
- ❑ **STRATEGIJA EKSPANZIJE**
Obično se primjenjuje za izradu strategije razvijenih preduzeća i
- ❑ **STRATEGIJA DIVERSIFIKACIJE**
Obično se primjenjuje za izradu strategija posebno razvijenih preduzeća.

Osnovni sadržaji koji čine Strategiju razvoja općine Zenica su:

- ❑ Generalna strategija razvoja općine Zenica,
- ❑ Strategija razvoja programskih oblasti općine Zenica,
- ❑ Strategija razvoja općine Zenica kao centra Zeničko-dobojskog kantona,
- ❑ Strategija razvoja preduzeća i drugih radnih organizacija općine Zenica.¹

4.4.1. Generalna strategija razvoja općine Zenica

- ❑ Generalna strategija razvoja općine Zenica obuhvata period od 15 godina (2002-2017.).
- ❑ Strategija obuhvata velika, srednja i mala preduzeća u privatnom i državnom vlasništvu, poštujući načelo njihove jednakosti u tretiranju kod državnih, federalnih i općinskih organa vlasti.
- ❑ Strategija obuhvata i druge elemente upravljanja društvenom reprodukcijom kao što je poduzetnička struktura, sistem javne uprave i druge strukture koje imaju uticaja na ostvarivanje generalnog strateškog cilja.
- ❑ U periodu od 15 godina će se osnovati:
 - ❖ **Mala preduzeća**, čiji je investicijski ciklus do dvije godine, u više ciklusa;
 - ❖ **Srednja preduzeća**, čiji je investicijski ciklus od 2 do 5 godina u više ciklusa, ali broj ovih ciklusa bit će manji nego kod malih preduzeća
 - ❖ **Velika preduzeća**, čiji je investicijski ciklus veći od pet godina a može da iznosi čak i 20 godina.
- ❑ **Produktivno zapošljavanje** je generalni strateški cilj. Izbor ovog generalnog strateškog cilja zasnovan je na činjenicama da je sadašnji najveći problem općine Zenica abnormalno velika nezaposlenost njenih građana (sa 31.12.2001. godine registrirano je 15.021 nezaposlenih) i namjeri da zapošljavanje bude zasnovano na osnovama izgrađene moderne privredne strukture i novih industrija otvorenih za primjenu savremenih znanja i novih tehnologija.
- ❑ Analize su pokazale da bi u općini Zenica do 2017. godine trebalo stvoriti 41496 novih radnih mjesta. Da bi se to ostvarilo potrebno je u općini Zenica svake godine stvoriti minimalno 3000 novih radnih mjesta.
- ❑ Za ostvarivanje prethodnog cilja - minimalno 3000 novih radnih mjesta godišnje- najveće mogućnosti pružaju:
 - ❖ sektori poljoprivrede (mala preduzeća);
 - ❖ sektori industrije (mala i srednja preduzeća);
 - ❖ sektori usluga (mikro i mala preduzeća).
- ❑ Ostvarivanje generalnog cilja generalne strategije razvoja općine Zenica realizirat će se kroz realizaciju strateških programa, strateških projekata,

¹ Izrada strategija preduzeća i drugih organizacija u nadležnosti je preduzeća, odnosno organizacija.

programa i projekata programskih oblasti (PO) koji su sastavni dio završenog dokumenta "Strategija razvoja općine Zenica" i drugih novih projekata.

4.4.2. Strategija razvoja programskih oblasti općine Zenica

Detaljna obrada Strategija razvoja programskih oblasti (PO) općine Zenica data je u posebnom separatu i to za sljedeće programske oblasti:

1. **PO-01 PRIVREDNA INFRASTRUKTURA** (energetika, željeznički saobraćaj, drumski saobraćaj, PTT i TV-radiokomunikacije itd.);
2. **PO-02 INDUSTRIJA I NOVE INDUSTRIJSKE GRANE** (metalurgija, metaloprerađivačka industrija, rudarstvo, ljevarstvo, konfekcija-tekstil, saobraćajna sredstva, kućanski aparati, procesna oprema, kožna obuća, kemijska industrija, farmaceutska i kozmetička industrija, novi materijali, guma i plastika, nemetalni proizvodi itd.);
3. **PO-03 POLJOPRIVREDNA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA** (zemljoradnja, stočarstvo, voćarstvo, dopunske grane, mlinska industrija, mliječna industrija, mesoprerađivačka industrija, prerada i finalizacija namirnica, itd.);
4. **PO-04 ŠUMARSTVO I DRVNA INDUSTRIJA** (šumarstvo, drvnoprerađivačka industrija itd.);
5. **PO-05 GRAĐEVINARSTVO I JAVNI PRIVREDNI OBJEKTI** (izgradnja građevinskih objekata, proizvodnja građevinskih materijala, privredno sportski i sajamski centri, slobodne zone, drugi privredni objekti itd.);
6. **PO-06 DRUŠTVENE DJELATNOSTI, NAUKA, TEHNOLOGIJA** (školstvo, zdravstvo, kultura, sport, naučno-razvojne institucije, organizacija, oprema, potreban kadar i finansiranje, nove tehnologije);
7. **PO-07 PODUZETNIŠTVO I USLUŽNE DJELATNOSTI** (institucije i mehanizmi, trgovina, ugostiteljstvo i turizam, zanatske djelatnosti, obrtništvo, uslužne djelatnosti, itd.);
8. **PO-08 KOMUNALNA INFRASTRUKTURA, PROSTORNO PLANIRANJE I ZAŠTITA OKOLINE** (snabdijevanje vodom i vodotoci, kanalizacija, toplifikacija, otpadni materijali, prostorno planiranje-gradska urbana područja, privredne zone, saobraćajnice, zaštita okoline);
9. **PO-09 FUNKCIJE SISTEMA UPRAVE I FINANSIRANJE OBNOVE I RAZVOJA** (organizacija, poreski sistem, socijalna politika, informatički sistemi, bankarstvo, finansiranje razvoja, itd.).

4.4.3. Strategija razvoja općine Zenica kao centra Zeničko-dobojskog kantona

- ❑ Pod pojmom Strategije razvoja općine Zenica kao centra Zeničko-dobojskog kantona podrazumijeva se saradnja i zajedničke koordinirane i kontinuirane aktivnosti općine Zenica i Ze-Do kantona na realizaciji projekata koji imaju poseban značaj za Zeničko-dobojski kanton i općinu Zenica. Na taj način će se moći postići sinergetski efekti tih projekata.
- ❑ Takvi projekti su: Industrijska Radna zona Zenica 1, Naučno-tehnološki park, Koridor V_C, Razvoj Univerziteta u Zenici, Razvoj Kantonalne bolnice u Zenici,

Informatički sistemi općine Zenica i Ze-Do kantona, Privredno-sportski sajamski centar Kamberovića polje, itd.

4.4.4. Strategija razvoja preduzeća i drugih radnih organizacija općine Zenica

- ❑ Preduzeća posluju u iznimno nesigurnoj sredini. Sučeljavaju se s naglim neočekivanim i nepredvidivim promjenama okoline. Nove potrebe se rađaju svakodnevno, potražnja se širi i mijenja, tržišta postaju zahtjevnija i određenija, nastaju nove industrije i čitavi industrijski grozdovi. Konkurencija jača u svim djelatnostima, ubrzavaju se istraživački i razvojni ciklusi, tehnologije se poboljšavaju i mijenjaju, proizvodi brzo zastarjevaju, a novi se još brže rađaju.
- ❑ Preduzeća općine Zenica će se sučeljavati s visokom turbulencijom okoline i jakog djelovanja globalizacije. Stoga moraju ostvarivati održive konkurentske prednosti kroz saveze i vlastite strategije razvoja. A Strategija razvoja preduzeća mora stvoriti pretpostavke preduzeću za opstanak u dugom roku. Suština uspješne strategije je u postizanju boljih rezultata od konkurencije. Biti konkurentan, dakle, nije pitanje uspjeha nego pitanje opstanka.
- ❑ Preduzeća općine Zenica moraju biti fleksibilna, inovativna i kontinuirano usavršavati svoje poslovanje. Ipak, i prije svega moraju imati strategiju kojom mogu ostvariti bolju poziciju od konkurencije. To je moguće samo ako su sposobna preoblikovati postojeće poslovne modele brže i bolje od suparnika, i to na takav način da se stvore nove vrijednosti za korisnike i investitore. Sve to danas nije moguće učiniti samostalno i bez uključivanja u kooperativne aranžmane s drugim preduzećima-partnerima, neovisno radi li se o distributerima, kupcima, dobavljačima, uslužnim preduzećima ili konkurentima.

4.5. Vizija budućnosti općine Zenica

"OPĆINA ZENICA ĆE POSTATI ZA PETNAEST GODINA RAZVIJENI REGIONALNI CENTAR BiH."

Šta će moći ponuditi općina Zenica kao razvijeni regionalni centar?

- ❑ stopu nezaposlenosti radne snage ispod 8 %,
- ❑ prosječne plaće zaposlenih na nivou prosječnih plaća u srednjoj Europi,
- ❑ razvijeno školstvo i moderan Univerzitet koji će omogućavati mladima da se mogu školovati i u svom gradu do najviših akademskih nivoa i da mogu naći zaposlenje u struci,
- ❑ modernu privrednu strukturu koja će sadržavati nove djelatnosti i visokoprofitabilna i inovativna preduzeća,
- ❑ razvijenu poduzetničku kulturu i povoljno poduzetničko okruženje,
- ❑ razvijene zdravstvene institucije, kulturne i sportske sadržaje i medije,
- ❑ savremen i funkcionalan priključak na izgrađeni autoput "Koridora V_C", koji će osigurati da autoput ne dijeli grad i ne ugrožava dolinu rijeke Bosne,

- ❑ čistu i zdravu životnu okolinu za udoban i zdrav život ljudi, kao i racionalno iskorištavanje ekosistema sa očuvanjem biodiverziteta.

4.6. Ciljevi razvoja općine Zenica

Strateški ciljevi razvoja općine Zenica su:

- ❑ Produktivno zapošljavanje (generalni strateški cilj),
- ❑ Smanjenje nezaposlenosti,
- ❑ Razvoj poduzetništva i značajno povećanje mikro, malih i srednjih preduzeća,
- ❑ Rast domaćeg bruto proizvoda i standarda stanovništva,
- ❑ Povećanje obima i vrijednosti proizvoda i usluga, posebno onih koji se mogu plasirati na svjetskom tržištu,
- ❑ Usklađen prostorni i urbanistički razvoj općine Zenica,
- ❑ Čista i zdrava životna okolina za udoban i zdrav život ljudi,
- ❑ Intenzivan razvoj posebno privatnog sektora,
- ❑ Rekonstruiranje privrede općine Zenica,
- ❑ Značajno smanjen odlazak mladih kadrova u inostranstvo, posebno kadrova sa visokim obrazovanjem i
- ❑ Stvaranje uslova za povratak kadrova iz inostranstva, posebno kadrova sa visokim obrazovanjem i naučno istraživačkim zvanjima i njihov povratak.

Realizacija ciljeva razvoja općine Zenica ostvarit će se realizacijom programa i projekata koji su navedeni u narednim tačkama, kao i drugih novih projekata.

4.7. Izbor strateških programa

Nakon provedenih analiza odabrani su sljedeći strateški programi:

4.7.1. Program razvoja privatnog sektora i poduzetništva u općini Zenica

Općine sa mnogo poduzetničkih aktivnosti, kakva treba biti i općina Zenica, imaju više šansi da osiguraju dinamičan privredni razvoj, budući da su vrlo fleksibilne u mobiliziranju postojećih resursa, uvođenju novih i poboljšanju postojećih proizvoda i usluga, a također i u privlačenju više direktnih stranih ulaganja.

Realizacijom ovog programa u općini Zenica će se podstaći stvaranje prijateljske poslovne sredine za sva preduzeća, posebno za mala i srednja preduzeća (MSP), i stvoriti odgovarajući mehanizam za podršku razvoja privatnog sektora putem povećanog broja novih MSP-a i zaštite i stimulacije rada postojećih MSP-a.

Mjere kojima će se to ostvariti su sljedeće:

- ❑ U općini Zenica će javna i privatna preduzeća imati jednak tretman,
- ❑ Za uspješan razvoj poduzetništva i MSP-a u općini Zenica je od bitnog značaja da ovaj program bude popraćen istovremenim odgovarajućim programima Ze-Do kantona, F BiH i države BiH. Općina Zenica će uložiti određene napore da se to učini;
- ❑ Općina Zenica će MSP-ima obezbjediti pod povoljnim uslovima najosnovnije prostore za proizvodne i uslužne djelatnosti. To je provjeren instrument podrške rasta MSP-a. Raspoloživi prostorni kapaciteti općine Zenica za ove namjene su značajni;
- ❑ U općini Zenica će se izvršiti revizija svih obaveza poduzetnika, odnosno MSP-a, kao što su: licence, registracije i porezi koje oni moraju ispunjavati, te razmotriti politika naplate, koliko to traje, koliko su zaista neophodni svi ti propisi imajući pri tome na umu da je potrebno imati dobre propise, a ne nemati ih nikako;
- ❑ U općini Zenica će se ustanoviti služba za savjetovanje MSP-a. Time će se stvoriti mjesto u Općini gdje će novi i iskusni poduzetnici nailaziti na toplu i stručnu dobrodošlicu. Zaposleni u Općinskoj upravi koji opslužuju poduzetnike treba da budu osposobljeni da mogu pružiti tražene usluge;
- ❑ Općina Zenica će poticati saradnju među poduzetnicima i preduzećima. Tradicionalno preduzeća kao međusobni konkurenti obično malo sarađuju međusobno. Neki od vidova tih poticaja mogu biti sljedeći:
 - a) međusobno razmjenjivanje informacija,
 - b) dobijanje prilike za prodaju i nabavku,
 - c) razmjena tehničkih informacija,
 - d) obavljanje funkcije mentora novim poduzetnicima,
 - e) razvijanje marketniških programa,
 - f) razvijanje programa tehničke podrške i obuke;
- ❑ Općina Zenica će inicirati osnivanje kluba izvoznika. Korist od toga može biti, pored ostalog, sljedeća:
 - a) da uspješni izvoznici preuzmu ulogu mentora,
 - b) da se osigura tehnička podrška posrednika,
 - c) da se poduzmu zajednički marketniški programi,
 - d) da se održe izložbe poduzetnika na sajmovima,
 - e) da se istraže mogućnosti i održi obuka za izvoz,
 - f) da se osigura pristup internetu u cilju pomoći firmama da izvoze,
- ❑ U polaznom dokumentu "Strategija razvoja općine Zenica", a i u završnom dokumentu prve faze projekta "Analiza konkurentnosti, SWOT analiza, vizija razvoja i prioritetni razvojni projekti" Zenica, juli 2002. SEED-a predloženo je da općina Zenica osnuje "One-stop-shop" – Razvojnu/Poduzetničku agenciju. Ta agencija bi potencijalnim poduzetnicima i postojećim MSP na jednom mjestu

pružala sve osnovne usluge i "tvrde" i "mehke". Općinsko vijeće Zenice je prihvatilo ovaj prijedlog o osnivanju agencije.

4.7.2. Strateški program razvoja postojećih i stvaranja novih malih i srednjih preduzeća općine Zenica

Ovaj program ima za cilj poboljšanje dinamike postojećih preduzeća općine Zenica, a posebno da potiče razvoj novih firmi. Pri tome su im potrebne obje vrste podrške;

- a) "Tvrde" (opipljive) podrške (obezbjeđenje lokacija i prostora, zone, finansijska podrška, inkubatori, tehnološki parkovi),
- b) "Mehke" (neopipljive) podrške (informacije i usmjeravanje, obrazovanje i obuka poduzetnika, savjetovanja).

a) TVRDA PODRŠKA

Poduzetnička zona

Cilj poduzetničke zone nije samo privlačenje investitora nego da se i olakša uspostava ili porast domaćih MSP-a.

Zona treba imati specijalizirano osoblje koje može pružiti savjetodavne i konsultantske usluge, osigurati kontakte s vlastima, pristup tehnološkim resursima itd. Zona može imati i "inkubatorsko područje" za nova mala preduzeća. Posebnu pažnju treba posvetiti fizičkoj infrastrukturi uključujući puteve, željezničke veze, vazdušni i vodeni pristup i usluge kao što su električna energija, gas, voda i odlaganje otpada.

Radna zona Zenica 1 (industrijska zona)

Općina Zenica posjeduje značajan prostor koji se može koristiti za poduzetničke zone. Najznačajniji prostor u općini Zenica koji se može koristiti za MSP-a je prostor industrijske zone lociran na napuštenim prostorima starog dijela Željezare Zenica. Ovaj prostor ima posebnu pogodnost što je lociran u blizini centra grada Zenice, što se neposredno nalazi uz magistralni put M17.

Ima također željeznički pristup, a isto tako nudi dovoljne količine električne energije, pare i plina. Površine je od 430.000 m² sa 35 napuštenih objekata. Za Radnu zonu Zenica 1 izrađena je predinvesticijska studija koju općina Zenica može staviti na uvid investitorima koji žele više informacija o ovoj zoni.

Prostori za poduzetničke zone u gradu Zenica

Prostornim i urbanističkim planom grada Zenice planirane su sljedeće radne zone na području grada Zenice na kojima će se moći razvijati poduzetničke djelatnosti²: Podbrežje, Kanal, Šljivik, Preporod, Brist, Brastvo, Bilimišće, Raspotočje i Drivuša.

Prostori za poduzetničke zone izvan grada Zenice

Izvan grada Zenice planirani su prostori za poduzetničke zone u mjestima Nemila, Arnauti, Stranjani, Lokvine i Čajdraš.

² Prostor-Plan Zenica – Plan radnih zona, Zenica juli 1996.

Inkubatori za razvoj novih malih preduzeća

- Važni su za novostvorena preduzeća,
- Uspješna prvostvorena preduzeća mogu se istaći kao modeli koje treba oponašati,
- To je zaštićeno područje za ozbiljna preduzeća,
- Treba da se integriraju s ostalim vidovima podrške i ugrade u lokalno poslovno okruženje,
- Inkubatori mogu pružati usluge i nerezidentnim firmama i
- Korisni su u slučaju da postoje raspoloživi objekti kao što je slučaj Zenice.

U Radnoj zoni Zenica 1 predlaže se prvo formiranje inkubatora za razvoj novih malih preduzeća.

Klasteri

Klasteri imaju zadatak da uvezuju preduzeća u novu cjelinu koja ima sinergetski efekt. To doprinosi podsticanju stranih investicija i privlači transnacionalne kompanije u zonu klastera. Osnovni cilj klastera je povećanje produktivnosti, pa time klasteri doprinose i ekspanziji izvoza. Oni vrše i ekonomsko povezivanje na širem prostoru. U uslovima domaćih međusobnih ograničenja, klasteri predstavljaju jedinu mogućnost pomaka ka porastu produktivnosti rada u kratkom roku.

Efikasnim transferima tehnologije, podsticanjem razvoja i primjenom inovacija, te formiranjem industrijskih klastera omogućava se modernizacija industrijske proizvodnje i stvaranje industrija baziranih na novim znanjima i tehnologijama.

Općina Zenica se opredijelila da koristi prednosti koje klasteri pružaju.

Naučno-tehnološki parkovi

- Korisni su za podršku interakcije sa institucijama visokog obrazovanja (univerziteti, fakulteti),
- Mogu doprinijeti stvaranju klastera novostvorenih i postojećih firmi,
- Mogu biti najbolji izvor novih tehnologija/tipova industrije,
- Stvaraju efekt prelijevanja koristi ka široj zajednici,
- Relevantni su samo kad postoji "kritična masa" resursa,
- Potrebno je mnogo vremena da se generira značajan efekt i
- Veoma skup pristup ako je u pitanju samo jedna lokalna zajednica.

U toku je izrada projekta za razvoj naučno-tehnološkog parka u Zenici. Realizator ovog projekta je Ze-Do kanton.

Finansijska podrška

Finansijska podrška je vrlo značajna za razvoj MSP. Njeni vidovi su: finansijska podrška međunarodnih organizacija za razvoj i finansije, programi kreditnih garancija i poduzetnički kapital.

Finansijska podrška međunarodnih organizacija za razvoj

Za razvoj MSP je neophodno obezbjediti finansijsku podršku:

- međunarodnih organizacija za razvoj (UNDP, OECD,...),
- međunarodnih finansijskih institucija (Svjetske banke-IFC i SEED,...) i
- programa Europske unije.

Finansije

- Izuzetno značajne za razvoj poslovnih aktivnosti,
- Različiti oblici pogodni za različite vrste preduzeća u raznim fazama njihovog životnog ciklusa: subvencioniranje kamatnih stopa, povoljni zajmovi, duži period počeka, izdavanje garancija,
- Struktura ovih mjera mora se vremenom mjenjati (fleksibilnost),
- Fizička blizina finansijskih institucija poboljšava pristup finansijskim sredstvima,
- Ciljana podrška nedovoljno zastupljenim skupinama poduzetnika,
- Moguća orijentacija na pojedine tipove preduzeća (proizvodnja, izvozno orijentirana, zasnovana na novim tehnologijama ili otvaranju novih radnih mjesta) i
- Kombinacija sredstava s lokalnog, regionalnog i nivoa zemlje.

Programi kreditnih garancija

- Veoma važni za MSP koja imaju teškoća da odgovore zahtjevima banaka za davanje garancija,
- Smanjenje predviđenog rizika za komercijalne banke,
- Prilika da se uspostave garantni fondovi iz privatnih i javnih izvora (također i konzorciji/udruženja poduzetnika),
- Uključenost grupa kolega u izbor prijedloga,
- Obično je potreban regionalni okvir ili neki vid "smjer fonda",
- Postoje dobra iskustva od kojih se može učiti i
- Isti iznos sredstava koristi većem broju MSP nego da je dat u vidu kredita.

Poduzetnički kapital

Poduzetnici općine Zenica će kao partneri usmjeriti svoj poduzetnički kapital za realizaciju ciljeva Strategije općine Zenica i na taj način biti primjer ostalim poduzetnicima da to isto učine.

b) MEHKA PODRŠKA

Poduzetnici obično ne uočavaju potrebu za ovom vrstom podrške iako je ona vrlo značajna. Čine je:

Savjetodavne i informativne usluge

- Direktna tehnička pomoć u nizu poslovnih funkcija važna je za stvaranje i razvitak preduzeća.
- Nema dovoljno privatnih davalaca ovih usluga.
- Pružanje ovih usluga iz javnog sektora može biti samo povremeno.
- Savjetodavne i informativne usluge mogu popuniti značajne praznine u adekvatnom planiranju rada, ocjenu investicija i dokumentaciji kod MSP.
- Mogući su tehnička podrška i povećanje produktivnosti i kvaliteta.
- Na raspolaganju su postojeći partneri i njihove mreže.
- Moguće je osloniti se na penzionirane menadžere i ostalo osoblje partnerskih organizacija kao jeftine davaoce relevantnih usluga.

Vještina i obuka

- Nove tehnologije/industrijske grane zahtijevaju nove vještine koje još nisu dostupne na lokalnom tržištu rada.
- Nastojanja da se identificira manjak vještina i da se nadzire obuka.
- Obrazovanje, sticanje vještine i obuka šansa za nalaženje posla za one koji traže posao.
- Obuka u skladu sa već identificiranim potrebama (prilagođeni programi).
- Moraju se prilagoditi vremenskom rasporedu poduzetnika.

4.7.3. *Strateški program razvoja ljudskih potencijala općine Zenica*

- Spoznaja da su ljudi ključ uspjeha i ekonomskog razvoja postala je sasvim neupitna, kao i spoznaja da se specifičnim, kreativnim oblicima upravljanja ljudskim potencijalima može bolje iskoristiti taj potencijal i najveće bogastvo svake organizacije i društva, te pretvoriti u najjaču konkurentsku prednost. Više nikome u svijetu ne treba dokazivati da sposobnost proizvodnja znanja, informacija, a ne oprema i kapital, postaju glavna pretpostavka i poluga razvoja.
- Iskustvo i obrazovanost radne snage ključni je činilac po kojem se jedna zemlja razlikuje od druge. Zemlje koje imaju realtivno više obrazovnog i iskusnog

kadra (menadžera, tehnologa, inženjera, naučnika, itd.) mogu se specijalizirati u proizvodnji i izvozu dobara koja intenzivno koriste takav rad.

- Dosadašnja podjela na industrijski razvijene i nerazvijene zemlje ustupa mjesto podjeli na zemlje s obrazovanom i neobrazovanom radnom snagom.

Razvoj ljudskih potencijala jamči komparativne prednosti i budućnost zemlje u uvjetima globalizacije.

Imajući u vidu navedene, a i druge činjenice, u općini Zenica će se realizirati sljedeći program razvoja ljudskih potencijala:

- a) **Povećat će se obrazovna razina građana** (smanjiti postotak nepismenih, nekvalificiranih i polukvalificiranih a značajno povećati postotak građana sa visokim obrazovanjem;
- b) **Prilagodit će se sistem redovnog obrazovanja potrebama privrede općine Zenica kroz:**
 - približavanje univerzitetskog obrazovanja i učenja potrebama privrede općine Zenica,
 - razvoj Univerziteta u Zenici sa naglašenim opredjeljenjima na stručno visoko obrazovanje,
 - prilagođavanje srednjoškolskog i stručnog obrazovanja potrebama privrede općine Zenica i
 - razvoj i definiranje instrumenata za usklađivanje potreba za tržišta rada.
- c) **Provodit će se doživotno učenje i obrazovanje u općini Zenica kroz:**
 - ponudu specijalizirane, stručne i funkcionalne obuke i programa samostalnog učenja zbog veće sposobnosti prilagođavanja promjenama u okolini,
 - promociju znanja i obrazovanja i
 - kompjutersko osposobljavanje različitih ciljnih grupa.
- d) **Provodit će se podizanje kadrovskog razvojnog potencijala općine Zenica**
 - osnivanje efikasne općinske/kantonalne potporne okoline na području razvoja ljudskih resursa,
 - obrazovanje i osposobljavanje i stručnih grupa i kadrova za razvoj i implementaciju razvojnih programa Strategije i
 - osnivanje efikasnog sistema za jačanje razvojnog potencijala/jezgra u preduzećima, institucijama i općini Zenica.
- e) **Provodit će se obrazovanje i prekvalifikacija nezaposlenih općine Zenica**

Za kadrove prijavljene na birou za zapošljavanje, kojih je značajan broj, koji nemaju stručne kvalifikacije treba izraditi i realizirati programe dokvalifikacije i prekvalifikacije da bi na taj način stekli osnovne pretpostavke za zapošljavanje.

4.7.4. Strateški program investiranja u tešku infrastrukturu općine Zenica

1. Osposobljavanje industrijske zone na napuštenim prostorima BH Steel Željezare u funkciji razvoja malih i srednjih preduzeća.
2. Izgradnja "Koridora V_C".
3. Rješavanje pitanja vodosnabdjevanja općine Zenica.
4. Provođenje aktivnosti na sagledavanju svih mogućnosti biznis zona u općini Zenica i njihovo osposobljavanje za nove biznise.
5. Izgradnja regionalne sanitarne deponije sa sistemom reciklaže.
6. Izgradnja novog sistema izvora topline i rekonstrukcija toplane i mreže grijanja;
7. Izgradnja glavne gradske magistrale kroz Grad i prilaza "Koridoru V_C".
8. Izgradnja hidroelektrana na rijeci Bosni na području općine Zenica.
9. Dovođenje privrednog, sportskog i sajamskog centra Kamberovića polje.
10. Plinifikacija Zenice i stvaranje jedinstvenog preduzeća za obezbjeđivanje potrebnih energenata;
11. Izgradnja kanalizacionih sistema za sprečavanje zagađenja fekalijama tla i podzemnih voda u pravcima Zenica-Babino-Arnauti, Zenica-Gornja Zenica, Zenica-Čajdraš-Pojske, Zenica-Perin Han.
12. Izgradnja desnog i lijevog obalnog kolektora i sistema za prečišćavanje otpadnih voda.
13. Modernizacija gradskog i prigradskog saobraćaja.
14. Modernizacija i proširenje telekomunikacijskih sistema (digitalizacija) općine Zenica.
15. Modernizacija, proširenje i racionalizacija ulične rasvjete Zenice obuhvatajući i njenu ulogu u sprečavanju kriminala odnosno povećanja sigurnosti.
16. Ostali istraživačko-investicijski zahvati obrađeni u projektima programskih oblasti.

4.7.5. Strateški program investicija za lahku infrastrukturu općine Zenica

- Pružanje ili omogućavanje obrazovanja ili obuke.
- Podrška istraživanju i razvoju.
- Pružanje usluga poslovnog savjetovanja.
- Osiguranje ili davanje smjernica pristupa izvorima kapitala i finansiranja.
- Prepoznavanje interesa i potreba mladih, te stvaranje uslova za njihovo zadržavanje, radno angažiranje i razvoj.
- Podrška razvoju poslovnih udruženja.
- Stvaranje uvjeta za povezivanje poslovnih ljudi i poslovnu saradnju;
- Poboljšanje kvalitete života.

- ❑ Pобољшanje kvaliteta usluga опćinske vlasti Zenice.
- ❑ Strategija socijalnog inkluziviteta.
- ❑ Mjere za sprečavanje kriminala.

4.7.6. *Strateški program promoviranja investicija u općini Zenica*

- ❑ Treba kontinuirano i vrlo intenzivno provoditi aktivnosti na privlačenju poslovnih djelatnosti iz bilo kojeg dijela zemlje ili drugih zemalja.
- ❑ Posebno treba ostvarivati promoviranje mogućnosti razvoja malih i srednjih preduzeća koristeći usluge Federalne agencije za promociju stranih investicija (FIPA) u BiH.
- ❑ Pošto Strategija razvoja općine Zenica nudi niz investicijskih projekata za koje cijenimo da bi mogli biti interesantni za strane ulagače, predlažemo da se razmotri mogućnost otvaranja odjela FIPA u Zenici.
- ❑ ZEPS i njegovi sajmovi velike su prilike za promoviranje investicija u općini Zenica i Ze-Do kantonu.
- ❑ Konferencije, okrugli stolovi i radionice promotivne su aktivnosti koje bi uz adekvatnu pažnju lokalnih medija mogli pružiti potpune informacije o problemima, aktivnostima i postignućima, lokalnim biznis izložbama i trgovačkim sajmovima.
- ❑ Promotivne aktivnosti sa akcijama kao što su "Poduzetnik godine (žena poduzetnik, porodični biznis, novostvorena firma), kao "lokalni heroj".
- ❑ Publikacije o MSP i poduzetnicima sa akcijama:
 - ❖ studije praktičnih primjera iz uspješnih poslovnih poduhvata,
 - ❖ podrška lokalnim novinama koje promoviraju poduzetnike,
 - ❖ publikacija promotivnih letaka, vodiča i udžbenika za poduzetnike i
 - ❖ poduzetništvo na elektronskim medijima.
- ❑ Poduzetništvo u školama sa akcijama kao što su:
 - ❖ poduzetništvo kao izborni kurs u svim vidovima formalnog obrazovanja, kombiniran sa takmičenjima,
 - ❖ radionice za pripremu poslovnih planova,
 - ❖ poduzetnici kao gosti škola, učenici posjećuju lokalna preduzeća i
 - ❖ projekti preduzeća (također neprofitni) da se poveća svijest i prikupi iskustvo.
- ❑ Promocija projekata MSP sa aktivnostima kao što su:
 - ❖ promoviranje lokalnog centra za poslovne aktivnosti kao jedine ovlaštene institucije za sve koji razmatraju poduzetničku karijeru,
 - ❖ promoviranje regionalne i međuregionalne saradnje i
 - ❖ uključivanje lokalnih preduzeća u sve aktivnosti općine Zenica.

4.7.7. Strateški program ekonomskog razvoja općine Zenica

Najveće mogućnosti u ostvarivanju generalnog strateškog cilja – produktivno zapošljavanje – pružaju:

- Primarni sektor**³ – poljoprivreda i šumarstvo u ruralnim dijelovima općine Zenica (vidi separat PO-03);
- Sekundarni sektor**³ – industrija (industrija, obrt i promet) (vidi separat PO-02);
- Tercijarni sektor**³ – usluge (vidi separat PO-07).

Pogodnosti za razvoj sektora poljoprivrede općine Zenica

- 95 % poljoprivrednih površina je u privatnom vlasništvu,
- 100 ekonomskih samoodrživih minifarmi (vidi separat PO-03),
- postoji mogućnost uvezivanja sektora poljoprivrede općine Zenica sa velikim poljoprivrednim sistemima BiH koji pružaju poticaj i nude tržište (plasman),
- početna ulaganja relativno niska, trajanje investicijskog perioda relativno kratko, može se kombinirati sa turizmom i uslugama i
- veliki broj ponuđenih projekata (vidi separat PO-03).

Pogodnosti za razvoj sektora industrije općine Zenica

- industrijska tradicija duža od 100 godina,
- pogodnost za razvoj malih preduzeća-relativno dobra infrastruktura i relativno velika ponuda radnih prostora/zona posebno u gradu Zenica,
- srazmjerno velika ponuda radne snage za pojedine vrste industrija i
- veliki broj ponuđenih projekata (vidi separat PO-02).

Pogodnosti za razvoj sektora usluga općine Zenica

- tradicija u održavanju i remontovanju industrijskih kapaciteta,
- razvijena mreža škola zanatskih djelatnosti,
- postojanje značajnog broja servisa i
- ponuđen veći broj projekata (vidi separat PO-07 i PO-02).

4.7.8. Program prostornog razvoja općine Zenica

Na prostoru i u prostoru grada i općine Zenica aplicirat će se sve promjene koje će biti determinirane u strategijama globalnog i sektorskog razvoja. U tom smislu neophodno je urbanističkim i prostornim planiranjem osigurati nove odnose u prostoru za:

³ U razvijenim zemljama u ovim sektorima također se najviše zapošljava: primarni sektor 5-10 %, sekundarni sektor 30-50 %, tercijarni sektor 50-70 % od ukupno zaposlenih.

- ❑ savremeni razvoj grada Zenice sa novim imidžom i takvu organizaciju sistema naselja na općinskom području koja će predstavljati racionalan prostorno-funkcionalni okvir za nove akcije, šanse i izazove,
- ❑ integraciju sektorskih razvojnih opredjeljenja i uravnotežen razvoj općinskog područja sa definiranim pravcima razvoja za grupacije naselja i opredjeljenjima u pogledu alokacije privrednih djelatnosti,
- ❑ zaštitu prostora i svih njegovih resursa od devastiranja, uvažavajući specifične ekološke uslove i zahtjeve za realizaciju održivog razvoja,
- ❑ obezbjeđenje planiranja urbanog prostora između ostalog i na bazi ekoloških osnova planiranja urbanih ekosistema i
- ❑ podizanje novih zelenih površina i njihov ravnomjerni raspored u urbanom području u skladu sa normativima i standardima, te obezbjeđenje adekvatnog tekućeg održavanja s ciljem postizanja korisnih funkcija gradskog zelenila itd.

4.7.9. Program pomoći siromašnoj i ugroženoj populaciji općine Zenica

- ❑ Općina Zenica će raditi na otvaranju socijalnog dijaloga između Vlade, poslodavaca i zaposlenih sa ciljem povećanja zaposlenosti posebno mladih ljudi koji bi se time konačno uključili u privredu.
- ❑ Posebno intenzivno će se raditi na prilagođavanju domaće legislative iz ove oblasti sa međunarodnim konvencijama i propisima EU. To treba omogućiti ostvarivanje radnih i socijalnih prava građana.
- ❑ Osnovni cilj provođenja socijalne politike treba biti poboljšanje položaja najugroženijih kategorija stanovništva – invalida i svih ostalih kojima je potrebna pomoć i njega. Taj cilj ostvarit će se porastom privrednih potencijala, putem novog zapošljavanja i stvaranjem radnih finansijskih izvora.
- ❑ Penzijsko osiguranje, kao uslov za ostvarivanje socijalne sigurnosti penzionera, treba da dobije finansijsku podršku kroz novo zapošljavanje, a provođenje penzione reforme treba da doprinese "raščišćavanju" stanja u ovoj oblasti i omogući uspostavu mehanizma za ostvarivanje potrebnih finansijskih sredstava za isplatu penzija.
- ❑ Prema invalidima rada treba definirati i provoditi politiku kontinuiranog poboljšavanja njihovog položaja, obrazovanjem i zapošljavanjem, te osiguravanjem njihovog djelatnog uključivanja u društvo.
- ❑ Reference pojedinih segmenata socijalne sigurnosti treba pripremati na osnovu evropskih standarda i uz puno učešće građana i strukturnih udruženja (nevladin sektor).
- ❑ Donošenjem Zakona za boračku i invalidsku populaciju treba osigurati sveobuhvatne pomoći za sve stradalnike u ratu. Uz postojeće poticajne mjere zapošljavanja, te edukacijom i prekvalifikacijom, treba što je moguće prije smanjiti broj nezaposlenih boraca i invalidnih osoba, a za djecu poginulih treba stvoriti uslove za redovno školovanje.

- ❑ Za izbjegle i raseljene osobe i povratnike treba ubrzati rješavanje za povrat imovine, shodno zakonu, uz zaštitu svih do konačnog rješenja ovih pitanja, u okviru raspoloživih ekonomskih mogućnosti.

4.7.10. Strategija za borbu protiv korupcije

- ❑ U kreiranju dnevne politike u cilju smanjenja korupcije treba jačati sve dijelove civilnog društva (nevladine organizacije, medije itd.).
- ❑ Povećati transparentnost u radu državnih organa i uspostaviti efikasniji sistem upravljanja javnim prihodima kako bi se spriječilo neracionalno trošenje i stvorio stabilan sistem finansiranja javne administracije.
- ❑ Izmijeniti i usaglasiti niz zakonskih propisa između entiteta u cilju sprečavanja korupcije. To su: Krivično zakonodavstvo, Zakon o krivičnom postupku, Zakon o odgovornosti pravnih lica i odgovornih lica u pravnom licu za krivična djela korupcije, organiziranog kriminala i pranja novca, Zakon o borbi protiv korupcije.

4.8. Izbor strateških projekata razvoja općine Zenica

4.8.1. Projekt konstituiranja i razvoja Agencije za ekonomski razvoj općine Zenica

(Detaljnija obrada u materijalima SEED-a pod naslovom "Analiza konkurentnosti, SWOT analiza, Vizija razvoja i prioritetni razvojni programi" – općine Zenica, Zenica, 11.jula 2002. godine).

4.8.2. Projekt osnivanja i razvoja "Radne zone Zenica 1" sa poslovnim inkubatorom za razvoj novih malih preduzeća

(Detaljnija obrada u materijalima SEED-a pod naslovom "Analiza konkurentnosti, SWOT analiza, Vizija razvoja i prioritetni razvojni programi" – općine Zenica, Zenica, 11.jula 2002. godine).

4.8.3. Projekt za konstituiranje i razvoj naučno-tehnološkog parka (NTP) u Zenici

(Detaljnija obrada u separatu PO-02).

4.8.4. Projekt razvoja Univerziteta u Zenici

(Detaljnija obrada u separatu PO-06).

4.8.5. Projekt modernizacije i rekonstrukcije BH Steel – Željezara Zenica

(Detaljnija obrada u separatu PO-02).

4.8.6. Projekt izrade novog prostornog i urbanističkog plana općine Zenica

(Detaljnija obrada u separatu PO-08).

4.8.7. Projekt obezbjeđenja dugoročnog snabdjevanja vodom općine Zenica

(Detaljnija obrada u separatu PO-01).

4.8.8. Projekt promoviranja Strategije razvoja općine Zenica

(Projektni zadatak će razraditi nosilac projekta, a prema uzoru za Strateški program promoviranja investicija u općini Zenica).

4.8.9. Projekt izgradnje "Koridora V_C" na području općine Zenica i Ze-Do kantona

- ❑ Značaj putnog i željezničkog koridora, usmjerenog dolinom rijeke Bosne, u izmijenjenim poslijeratnim okolnostima u okruženju države izuzetno je veliki. Korištenjem ovog koridora ostvaruje se najkraća veza sa Europom. Putna i željeznička mreža unutar Ze-Do kantona prepliće se sa Tuzlanskim, Srednjobosanskim i Sarajevskim kantonom, te sa područjem Republike Srpske. Obzirom da je BiH, nova državna zajednica sa novim okruženjem, to njeni transportni i drugi prostorni sistemi, moraju biti kompatibilni sa sistemima susjednih i drugih europskih zemalja.
- ❑ Od velikog je značaja za uključivanje u međunarodni saobraćaj grada Zenice, njenog općinskog i kantonalnog područja izgradnja autoputa Sjever-Jug koridor V_C od Budimpešte do Ploča. On će neposredno djelovati na transformiranje prostorne organizacije Općine i grada Zenice. Ova saobraćajnica visokog ranga proteže se na području općine u dužini od 35,5 km (a Ze-Do kantona 110 km) na potezu Lašva-Topčić polje sa dodirnim tačkama na saobraćajnu matricu grada.
- ❑ Uticaj autoputa Šamac-Ploče na društveno-ekonomski i prostorni razvoj Zenice bit će veliki. Naime, utvrđene su vrlo velike količine prirodnog prostora za razne vrste namjene od stambenih i turističkih do industrijskih i uslužnih. Ovaj prostor ne samo da je obilan, već je tako pravilno i kompaktno raspoređen da ukazuje na mogućnot formiranja novih urbanih sistema.
- ❑ Mogućnost da se do novih radnih mjesta i stambenih prostora dođe brže i udobnije, obezbijedit će se rasterećenje postojećih gradova od pritisaka koje stvara enorman priliv novih stanovnika i neadekvatnih rješenja radnih i drugih urbanih sadržaja.
- ❑ Utvrđeno je da će se u koridoru autoputa ostvariti brži privredni razvoj u odnosu na ostala područja (na bazi manjih cijena transporta, povoljnije dostupnosti itd.),.
- ❑ Izgradnja autoputa uticala bi na znatno povoljnije odvijanje saobraćaja u gradu i općini Zenica.
- ❑ Autoput bi omogućio izmještanje saobraćajno intezivnih djelatnosti iz područja gradske magistrale (skladišta, prodavnice kabastih roba, velikih trgovačkih centara, biznis centra) iz centralnog dijela grada u područje gradske magistrale.
- ❑ Autoput bi pozitivno djelovao i u pogledu zaštite okoline, jer bi se buka i zagađenje vazduha u velikoj mjeri izmjestili na periferiju gdje je manja koncentracija stanovništva, a na raspolaganju bi bile efikasnije mjere zaštite.
- ❑ Autoput bi inicirao i rekonstrukciju gradskog tkiva, odnosno rehabilitaciju saobraćaja, centralnih sadržaja, fizičkih struktura itd.

4.8.10. Projekt obezbjeđenja strateških kadrova za razvoj općine Zenica i Ze-Do kantona

Evidentan je nedostatak određenih kadrova u općini Zenica koje zahtijeva realizacija strateških programa i projekata. To su prije svega naučno istraživački kadrovi i menadžerski kadrovi. Zato je potrebno posebno izraditi i implementirati:

- strategiju za obezbjeđenje naučno istraživačkih i menadžerskih kadrova i
- strategiju stimuliranja razvoja i ostanka postojećih kadrova.

4.8.11. Projekt razvoja informatizacije i telekomunikacija općine Zenica

- Sveobuhvatni informatički sistemi zasnovani na velikoj moći obrade savremenih računara, te mogućnosti razmjene podataka između različitih informatičkih sistema sposobni su mijenjati pravila na kojima se temelji konkurentska borba.
- Informatička tehnologija (IT) stoga zaista može služiti kao oruđe za stvaranje jasne konkurentske prednosti, ali samo ako je tijesno povezana s organizacijskim karakteristikama preduzeća/općine koje se njome koristi. Da bi se postigla ta sinergija IT mora služiti kao izvor inovacija za dizajniranje novih i redizajniranje postojećih poslovnih procesa.
- Strategija razvoja općine Zenica bazira ekonomski i opći razvoj na značajnoj primjeni informatičkih tehnologija imajući u vidu saznanje da se brzina posjedovanja informacije danas tretira najvažnijim resursom.
- Telekomunikacijski sistemi na području BiH do ratnih sukoba nisu bili dovoljno razvijeni u svojim primarnim kapacitetima. Međutim, stepen digitalizacije i moderan koncept razvoja telekomunikacijskog sistema sve je više dobijao na značaju i u predratnom periodu. Digitalizacija informacija omogućuje da se kroz komutaciju i transmisijski sistem prenose poruke, tekst, slika, muzika itd.
- Na području općine Zenica evidentan je nizak nivo razvijenosti telekomunikacijske mreže. Stanovništvo telefon koristi praktično samo kao vid govornog sporazumijevanja. Drugi spektar telefonskih usluga uglavnom se i ne koristi. Stanje mreže telekomunikacija također je nezadovoljavajuće. U ovim uslovima, nedovoljno razvijeni telekomunikacijski sistem postaje ozbiljna smetnja intenziviranju privrednog razvoja i povezivanju Zenice sa širim svjetskim okruženjem.
- Razvoj telekomunikacijskog sistema za prenos podataka općine Zenica najneposrednije će se odraziti na organizaciju života i rada njenih građana. Ljudi će postati manje ovisni o lokalnoj zajednici, a u isti mah će im telekomunikacijski sistem omogućiti da svoje potrebe ostvaruju sa udaljenim područjima, institucijama i ljudima, da se sa njima "sastaju" i zabavljaju i komuniciraju na nov način kojeg tek treba početi razumijevati.
- Glavni pravac investicija treba biti usmjeren na uspostavljanje mreža javnih mobilnih veza, mreža za prenos podataka, povećanje mjesnih telefonskih mreža, te proširenje komutacijskog i prenosnog sistema. Osnovu prenosnog sistema treba da čine povezani kablovski sistemi odgovarajućeg kapaciteta zatvoreni u prsten kako bi se obezbjedila što veća raspoloživost.
- Kod projektiranja, a i realizacije informatičkih sistema u općini Zenica (općine Zenica, Ze-Do kantona, sudstva, bankarstva, školstva, zdravstva, obrazovanja

itd.), treba osigurati da ti sistemi budu uvezani na takav način da su informacije između njih izmjenljive.

4.8.12. Projekt razvoja zdravstva općine Zenica i Ze-Do kantona

(Obraden u PO-06).

4.8.13. Projekt razvoja obrazovanja u općini Zenica i Ze-Do kantonu

(Baza: Strateški program razvoja ljudskih potencijala općine Zenica).

4.8.14. Projekt izgradnje sajamskog poslovnog-sportskog i kulturnog centra na Kamerovića polju

(Obraden u PO-05).

4.8.15. Projekt izgradnje regionalne sanitarne deponije sa sistemom reciklaže

4.8.16. Projekt formiranja fondova za finansijsku podršku implementacije Strategije razvoja općine Zenica

(Obraden u PO-09).

4.8.17. Projekt osposobljavanja službi općine Zenica za zadatke implementacije Strategije razvoja općine Zenica

(Projektni zadatak uradiće načelnik općine sa svojim saradnicima).

4.8.18. Projekt razvoja kulture, sporta, umjetnosti u općini Zenica

(Obraden u PO-06).

4.8.19. Projekt razvoja sela općine Zenica

- Vrijednosti grada Zenice i njenih ruralnih područja su komplementarne, te je njihovo povezivanje neophodno. Stoga uslovi života u ruralnim područjima općine Zenica treba da se izjednače sa uslovima života u urbanom području.
- Dugoročno gledano to će se ostvariti kroz realizaciju razvoja:
 - a) djelatnosti proizvodnje hrane,
 - b) infrastrukture sela,
 - c) industrije (pored ostalog i preseljene iz grada u sela),
 - d) tercijarnih (uslužnih) djelatnosti i
 - e) seoskog turizma.
- Demografski razvoj sela će se podsticati sljedećim mjerama:
 - a) podsticanjem razvoja porodičnog gazdinstva, poduzetništva i farmerskog načina života na selu.

- b) razvijanjem mreže uslužnih funkcija za potrebe lokalnog stanovništva, otkupljivanjem neobrađenog plodnog zemljišta i pašnjaka od vlasnika koji ne žive na posjedima. Ta zemljišta zajedno sa zemljištima u državnom vlasništvu, treba pod povoljnim dugoročnim aranžmanima ustupati u zakup ili trajno vlasništvo mlađim porodicama.

4.8.20. Projekt razvoja ekologije općine Zenice

- Agenda 21, Habitat II i drugi dokumenti usvojeni od tijela OUN zahtjevaju izradu i usvajanje strategije i programa zaštite i unapređenja okoline.
- Strategiju zaštite okoline mora usvojiti Općinsko vijeće Zenica tretirajući ovo pitanje kao statešku i razvojnu odrednicu.
- Zaštita okoline i održiv razvoj su uzročno-posljedično vezani u svim životnim i proizvodnim ciklusima o čemu treba voditi računa kod izrade programa.
- Posebno područje u okviru zaštite predstavlja održiv razvoj kojim se podstiče korištenje obnovljivih resursa i izmjena slike potrošnje, uvođenje ekonomskih podsticajnih mjera za racionalnu potrošnju sirovina i energije.
- Ekološka osjetljivost područja mogla bi postati najveća prijetnja Zenici, ugrožavati njen razvoj i postati prijetnja zdravlju njenih stanovnika, ako se ne bi poduzimale mjere, uvažavale nepovoljne ekološke okolnosti pri svakom zahvatu u protoru i pri svakoj odluci investicijskog karaktera.
- Što je moguće prije treba donijeti zakone o zaštiti okoline, zakon o krutom otpadu.
- Općina Zenica će formirati savremenu upravu za prostorni razvoj i zaštitu okoline, te izraditi i implementirati program pošumljavanja degradiranih šuma i goleti, kao i program ozelenjavanja grada Zenice.
- Ze-Do kanton i općina Zenica podsticat će razvoj odsjeka za ekologiju koji egzistira na Mašinskom fakultetu u Zenici.

4.9. Programi i projekti programskih oblasti Strategije razvoja općine Zenica

4.9.1. Projekti programske oblasti "PRIVREDNA INFRASTRUKTURA" (PO-01)

1. Projekti programa vodosnabdjevanja grada Zenice vodom

1. Projekt maksimalnog korištenja postojećih izvora
2. Projekt sanacije i modernizacije postojeće vodovodne i kanalizacione mreže
3. Projekt Realizacija projekta "Plava voda"
4. Projekt odvodnje oborinskih voda depresije ul. ZAVNOBIH-a
5. Projekt unapređenja gradske kanalizacije.

2. Projekti programa izgradnje vodovoda za seoska i prigradska naselja općine Zenica

1. Projekt izgradnje vodovoda naselja Putovičko polje
2. Projekt izgradnje vodovoda naselja Gornja mahala
3. Projekt izgradnje vodovoda naselja Gornja Zenica
4. Projekt izgradnje vodovoda naselja Lokvine
5. Projekt izgradnje vodovoda naselja Stranjani
6. Projekt "Vodovod Varošiste"
7. Projekt "Vodovod Arnauti"
8. Projekt "Vodovod Žičara".

3. Projekti programa rekonstrukcije gradske kanalizacije i izgradnje kanalizacije za pojedina naselja općine Zenica

1. Projekt "Kanalizacija Topčić Polje"
2. Projekt "Kanalizacija Nemila"
3. Projekt "Kanalizacija Donje Klopče – II faza"
4. Projekt "Kanalizacija Arnauti"
5. Projekt "Kanalizacija Gladovići"
6. Projekt "Kanalizacija Podbrežje".

4. Projekt "Rekonstrukcija i proširenje prenosne i distributivne električne mreže općine Zenica

5. Projekt "Izgradnja novih i rekonstrukcija postojećih trafostanica općine Zenica"

6. Projekt programa izgradnje hidroelektrana na rijeci Bosni" u području općine Zenica

1. Projekt izgradnje HE Vranduk
2. Projekt izgradnje HE Lašva
3. Projekt izgradnje HE Janjići
4. Projekt izgradnje HE Kovanići
5. Projekt izgradnje HE Zenica I, II i III.

7. Projekti programa eksploatacije mrkog uglja u općini Zenica

1. Projekt "Modernizacija eksploatacije uglja – nabavka nove opreme"
2. Projekt "Ulaganje u rudnik Mošćanica"
3. Projekt "Obnova i rekultivacija zemljišta".

8. Projekti programa proizvodnje i distribucije toplinske energije u općini Zenica

1. Projekt "Izgradnje novog sistema izvora toplote i rekonstrukcija toplane u BH Steel Željezara i mreže grijanja"
2. Projekt "Izgradnja novog magistralnog vrelovoda"
3. Projekt "Izgradnja novih i sanacija starih toplinskih podstanica sa zamjenom"
4. Projekt "Ugradnja mjerača potrošnje toplinske energije"

9. Projekti programa saobraćajne infrastrukture u općini Zenica

1. Projekt "Studija o izboru trase koridora V_C kroz općinu Zenica i priključenje grada Zenice na njega"
2. Projekt "Izgradnja glavne gradske saobraćajnice Zenice"
3. Projekt "Izgradnja puta Zenica-Kakanj-Sarajevo"
4. Projekt "Izgradnja željezničkog dijela Koridora V_C na prostorima općine Zenica"
5. Projekt "Izgradnja regionalnog puta Zenica-Nemila-Bistričak-Teslić"
6. Projekt "Rekonstrukcija lokalnih puteva"
7. Projekt "Modernizacija postojećih i izgradnja novih telekomunikacijskih (PTT, TV i radio) sistema općine Zenica"
8. Projekt "Ulaganje u privrednu infrastrukturu Radne zone Zenica 1 i ostalih radnih zona".

4.9.2. Projekti programske oblasti "INDUSTRIJA I NOVE INDUSTRIJSKE GRANE" (PO-02)

A. Industrijska grana C-rudarstvo

1. Projekt "Prerada mrkog uglja Pornaby postupkom kapaciteta 150 t/sat"
2. Projekt "Proizvodnja hidrantnog antihidrantnog kreča i šljako betona"
3. Projekt "Proizvodnja krečnjaka na površinskom kopu "Babina rijeka"
4. Projekt "Istraživanje eruptivnih stijena na lokalitetu Seoci"
5. Projekt "Proizvodnja ukrasno-tehnološkog kamena na površinskom kopu uglja Mošćanica"
6. Projekt "Izgradnja površinskog kopa krečnjaka Mošćanica"

B. Industrijska grana D-prerađivačka industrija

1. Projekt "Proizvodnja patentirane žice bazirana na novom konceptu"
2. Projekt "Proizvodnja vučenih i termički obrađenih čelika"
3. Projekt "Proizvodnja spojnih elemenata tehnologijom hladnog oblikovanja"

4. Projekt "Proizvodnja monoblok točkova"
5. Projekt "Kapacitet za proizvodnju tuš kabina"
6. Projekt "Kapacitet za proizvodnju plinskih lampi/grijalica"
7. Projekt "Kapacitet za proizvodnju kotlova za etažno grijanje"
8. Projekt "Kapacitet za proizvodnju prikolica i kamionske nadgradnje"
9. Projekt "Kapacitet za proizvodnju automobilskih felgi hladnim oblikovanjem"
10. Projekt "Kapacitet za proizvodnju sportskih rekvizita"
11. Projekt "Proizvodnja odливaka za automobilsku industriju"
12. Projekt "Proizvodnja mašinskih dijelova i alata sa otvrdnutom površinom"
13. Projekt "Izrada lahke čelične bravarije"
14. Projekt "Radionica za izradu ukrasne bravarije i kovanih proizvoda za poljoprivredu i domaćinstvo"
15. Projekt "Tvornica klasične građevinske armature"
16. Projekt "Linija za preradu otpada na bazi crnih i obojenih metala"
17. Projekt "Pocinčavanje trake i žice"
18. Projekt "Proizvodnja rezervnih dijelova za kućanske aparate"
19. Projekt "Kapacitet za proizvodnju bojlera za domaćinstva"
20. Projekt "Razvoj malih i srednjih livnica u radnoj zoni Zenica 1"
21. Projekt "Montaža kućanskih aparata od gotovih komponenti"
22. Projekt "Proizvodnja jednožilnih i višežilnih opruga".

Sektor usluga

1. Projekt "Centar za vozila (atestiranje, prevoz opasnih materija, dozvole i licence)"
2. Projekt "Projektovanje, ugradnja i održavanje sistema grijanja"
3. Projekt "Projektovanje, ugradnja i održavanje sistema vertikalnog transporta"
4. Projekt "Projektovanje, montaža i održavanje sistema klimatizacije"
5. Projekt "Održavanje toplotehničkih peći i agregata"
6. Projekt "Projektovanje i izrada ukrasnih kamina"
7. Projekt "Održavanje medicinske opreme"
8. Projekt "Projektni biro za programe MSP" (istraživanje tržišta, izrada biznis planova i dr.)
9. Projekt "Dizajnerski studio za CAD/CAM tehnologije u medicini"
10. Projekt "Projektovanje, ugradnja i održavanje telefonske opreme".

PROJEKTI ZA NOVE INDUSTRIJSKE GRANE I TEHNOLOGIJE (PO-02)

Kemijska industrija i proizvodi

1. Projekt "Proizvodnja žbuke"
2. Projekt "Proizvodnja gipsa i gipsanih ploča"
3. Projekt "Proizvodnja gumene galanterije"
4. Projekt "Proizvodnja plastične galanterije"
5. Projekt "Proizvodnja ambalaže od stiropora"
6. Projekt "Proizvodnja tekućih sredstava za njegu kože i obuće"
7. Projekt "Proizvodnja tekućih sredstava za čišćenje u domaćinstvu"
8. Projekt "Proizvodnja tekućih sredstava za čišćenje automobila"
9. Projekt "Proizvodnja izolacijskih materijala od recikliranog stakla"
10. Projekt "Proizvodnja mekih podova od reciklirane gume".

Farmaceutska i kozmetička industrija

1. Projekt "Farmaceutska proizvodnja biljnih preparata (herbalni preparati)"
2. Projekt "Farmaceutska proizvodnja sintetskih lijekova"
3. Projekt "Proizvodnja kozmetičkih proizvoda"
4. Projekt "Otkupna stanica sa programom za sušenje, preradu i skladištenje ljekobilja"
5. Projekt "Distributivni centar prema EU normama II faza tabletiranja lijekova"

Proizvodnja metala i metalnih proizvoda

1. Projekt "Proizvodnja elemenata sinterovanjem od praškastog metala"
2. Projekt "Proizvodnja elemenata od lima dubokim izvlačenjem i laserskom tehnologijom".

4.9.3. Projekti programske oblasti "POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA (PO-03)

1. Program 100 farmi na području općine Zenica

2. Program razvoja u biljnoj proizvodnji

1. Projekt proizvodnje raži (1 ha)
2. Projekt proizvodnje sjemenskog krompira (1 ha)
3. Projekt proizvodnje krastavca za konzerviranje (1 ha)
4. Projekt proizvodnje mrkve (1 ha)
5. Projekt proizvodnje cikle (2 ha)
6. Projekt proizvodnje ranog povrća (1 ha)
7. Projekt proizvodnje gljiva

8. Projekt proizvodnje ljekovitog bilja

3. Program razvoja u voćarstvu

1. Projekt proizvodnje jabuke (1 ha)
2. Projekt proizvodnje kruške (1 ha)
3. Projekt proizvodnje šljive (1 ha)
4. Projekt proizvodnje jagode (1 ha)
5. Projekt proizvodnje maline (1 ha)
6. Projekt proizvodnje kupine (1 ha)
7. Projekt proizvodnje lješnjaka (1 ha)
8. Projekt proizvodnje šipka (1 ha)

4. Program razvoja u prehrambenoj industriji

1. Projekt proizvodnje specijalnih vrsta kruha i peciva (kapacitet 90 kg/h)
2. Projekt proizvodnje tjestenine (kapacitet 35 kg/h)
3. Projekt proizvodnje pomfrita (kapacitet 250-300 t)
4. Projekt proizvodnje kolača (kapacitet 35 kg/h)
5. Projekt proizvodnje valf proizvoda (kapacitet 600 komada/sat)
6. Projekt priprema i pakovanje povrća u modificiranoj ambalaži (kapacitet 300 komada/sat)
7. Projekt priprema i pakovanje konzerviranog i fermentiranog povrća (kapacitet 500 kom/sat)
8. Projekt priprema, pakovanje i konzerviranje gljiva (kapacitet 500 kg/h)
9. Projekt sušenja i pakovanja voća i povrća (kapacitet 200 do 300 kg/h)
10. Projekt proizvodnje salamurnog sira (kapacitet 2000 l/dan)
11. Projekt proizvodnje konzumnog mlijeka, fermentiranih proizvoda i svježeg sira (proizvodi pasterizirano mlijeko, jogurt, pavlaka i sir – mini mljekara)
12. Projekt klaonice goveda i ovaca

5. Program razvoja stočarstva

1. Projekt tova junadi (100 u turnusu)
2. Projekt farmi krava (sa šest krava)
3. Projekt farmi ovaca (sa 100 ovaca)
4. Projekt farmi koza (sa 100 koza)
5. Projekt koka nosilja (kapacitet 5000)
6. Projekt tova brojlera (15000 u turnusu)

7. Projekt proizvodnje kalifornijske pastrmke (5000 mladi)
8. Projekt proizvodnje meda (60 košnica)
9. Projekt proizvodnje kunića (2000 ženki)
10. Projekt proizvodnje činčila (8 ženki)

6. Program sistemske podrške

1. Projekt ponude i uskladištenja 100 t poljoprivrednih proizvoda
2. Projekt razvoja seoskog turizma
3. Projekt obuke poljoprivrednog proizvođača
4. Projekt razvoja poljoprivredno-veterinarskog zavoda

4.9.4. Projekti programske oblasti "ŠUMARSTVO I DRVNA INDUSTRIJA" (PO-04)

1. Program pošumljavanja degradiranih šuma i goleti
2. Projekt "Izrada šumsko-privredne osnove" za državne šume općine Zenica (površina od 27 444 ha)
3. Projekt "Izrada šumsko-privredne osnove" za šume u privatnoj svojini općine Zenica (površina od 1.851 ha)
4. Projekt "Njega zasađenih sadnica" na području općine Zenica (površina od 3000 ha)
5. Projekt "Njega odraslih kultura" (na površini od 2 000 ha)
6. Projekt "Izgradnja šumskih kamionskih cesta" (dužine od 40 km)
7. Projekt "Proizvodnja igrački od drveta"
8. Projekt "Proizvodnja dijelova namještaja"
9. Projekt "Galanterija od drveta za domaćinstvo"
10. Projekt "Građevinska stolarija"

4.9.5. Projekti programske oblasti "GRAĐEVINARSTVO I JAVNI PRIVREDNI OBJEKTI" (PO-05)

1. Projekt "Privredno sportski sajamski centar Kamberovića polje"
2. Projekt "Gradnja kamenoloma i proizvodnja agregata za beton i betonsku galanteriju" (kapacitet 15 m³/h)

4.9.6. Programi i projekti programske oblasti "DRUŠTVENE DJELATNOSTI, NAUKA I TEHNOLOGIJA" (PO-06)

1. Program razvoja zdravstva

1. Formiranje Općinskog zdravstvenog vijeća
2. Formiranje Lokalnih zdravstvenih vijeća

3. Podprogram Zenica-zdravi grad
4. Podprogram unapređenja primarne zdravstvene zaštite putem koncepta porodične medicine
5. Podprogram edukacije zdravstvenih profesionalaca
6. Projekt formiranja Visoke medicinske škole u Zenici
7. Projekt formiranja Instituta za javno zdravstvo u Zenici
8. Podprogram rekonstrukcije Kantonalne bolnice u Zenici
9. Podprogram informatizacije zdravstva
10. Podprogram unapređenja kvaliteta zdravstvenih usluga

2. Program razvoja kulture

1. Projekt izgradnje (adaptacije) zgrade Muzeja u Zenici
2. Projekt rješavanja prostora Biblioteke (novi prostor ili nadgradnja na gradskoj kafani)
3. Projekt rješavanja prostora za BZK "Preporod"
4. Projekt sanacije prostora "Prosvjete"
5. Projekt obnove i adaptacije tvrđave Vranduk i pratećih objekata
6. Podprogram za utemeljenje Zenice kao festivalskog grada sa projektima:
 - Projekt Zeničko proljeće,
 - Projekt Festival drame,
 - Projekt BH rock festival,
 - Projekt likovne kolonije i
 - Projekt TV festival dokumentarnog filma.

3. Program razvoja sporta

1. Projekt adaptacije Stadiona "Bilino polje" prema zahtjevima europskih takmičenja
2. Projekt sanacije sportske dvorane Bilimišće
3. Projekt oživljavanja sportskog centra "Papirna"
4. Projekt adaptacije moderne Fitnes sale na Kamberovića polju
5. Projekt saniranja atletske staze
6. Projekt uređenja zimskog sportskog centra "Smetovi"
7. Projekt "Festival sporta"
8. Projekt školske lige u košarci
9. Projekt realizacije košarkaškog kampa
10. Projekt škole fudbala

4. Program razvoja osnovnog i srednjeg obrazovanja

1. Projekt adaptacije škole Bilmišće
2. Projekt Europska gimnazija
3. Projekt umrežavanja škola, institucija koje se bave obrazovanjem i državnih službi za obrazovanje na svim nivoima
4. Projekt istraživanja potreba i uvođenje novih obrazovnih profila
5. Program organizacije i racionalizacije osnovnog obrazovanja
6. Program organizacije i racionalizacije srednjeg obrazovanja
7. Program modernizacije nastavnih planova i programa
8. Program zakonskog reguliranja oblasti obrazovanja
9. Projekti adaptacije, sanacije i modernizacije školskih objekata
10. Program edukacije nastavnog osoblja

5. Program razvoja visokog obrazovanja

a) PROGRAMI

1. Program zaustavljanja negativnog trenda inferiornog položaja visokoobrazovnih i naučnoistraživačkih institucija u Zenici u odnosu na druge centre i BiH
2. Program strukturne i programske orijentacije visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u formi Univerziteta u Zenici
3. Program ostvarivanja savremenih formi integracije Univerziteta i privrede
4. Program modela visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada koji je kompatibilan programu dugoročnog razvoja Zenice i zeničke regije
5. Program ostvarivanja saradnje zeničkih visokoškolskih i naučnoistraživačkih institucija sa sličnim institucijama u Bosni i Hercegovini i u inostranstvu.

b) PROJEKTI

1. Projekt "Plansko i organizirano finansiranje istraživanja kroz koja se vrši izrada doktorskih i magistarskih radova"
2. Projekt "Organiziranje postdiplomskih studija na fakultetima i Univerzitetu"
3. Projekt "Intenzivno povezivanje sa međunarodnim organizacijama (WUS, SOROŠ, DAAAD itd.) i uključivanje u međunarodne projekte (TEMPUS, PHARE, KOPERNIKUS, SOCRATES, ERASMUS i dr.)"
4. Projekt "Osavremenjavanje postojećih laboratorija i njihovo namjensko korištenje"
5. Projekt "Naučno-tehnološki park" (strukturno-organizacijsko, kadrovsko i lokacijsko definiranje)

6. Projekt "Povezivanje postojećih laboratorija na visokoobrazovnim i naučnoistraživačkim institucijama Ze-Do kantona"
7. Projekt "Izgradnja lokalne univerzitetske internet mreže i povezivanje sa bibliotečkom bazom podataka unutar Univerziteta i izvan → internet veza"
8. Projekt "Formiranje zajedničkih katedri na Univerzitetu u Zenici"
9. Projekt "Stabilizacija i razvoj Odsjeka za metalne materijale i Odsjeka za nemetalne materijale na Fakultetu za metalurgiju i materijale u Zenici"
10. Projekt "Prerastanje Konstrukcijsko-proizvodnog odsjeka na Mašinskom fakultetu u dva odsjeka – Konstrukcijski i proizvodni"
11. Projekt "Otvaranje Odsjeka za inženjersku ekonomiju, ekološki inženjering, kao i Odsjeka za elektrotehniku i Odsjeka za mehatroniku na Mašinskom fakultetu u Zenici"
12. Projekt "Inoviranje nastavnih procesa tehničkih fakulteta sa studija u trajanju od devet semestara na studij od 8 semestara i uvođenje kreditnog sistema studiranja na Univerzitetu u Zenici"
13. Projekt "Otvaranje Odsjeka za bosanski jezik i književnost, engleski jezik, pedagoški odgoj i informatiku na Pedagoškoj akademiji u Zenici"
14. Projekt "Formiranje vjerske, jezičke i pedagoško-psihološke studijske grupe na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Zenici"
15. Projekt "Objedinjavanje Pedagoške i Islamske pedagoške akademiju u Pedagoški fakultet i formiranje Instituta za pedagoška istraživanja"
16. Projekt "Sagledati opravdanost potrebe rekonstrukcije Metalurškog instituta "Kemal Kapetanović" u Zenici i njegovo jače povezivanje sa institucijama visokog obrazovanja u Zenici kao i sa privrednim subjektima u Ze-Do kantonu i šire"
17. Projekt "Kadrovsko jačanje Metalurškog instituta "Kemal Kapetanović" u Zenici formiranjem zajedničkih projekata i laboratorija ili kroz dvojni radni odnos"
18. Projekt "Formiranje Univerzitetske biblioteke kroz saradnju postojećih biblioteka na visokoobrazovnim institucijama i Kantonalne biblioteke"
19. Projekt "Formiranje ekonomskog instituta u Zenici"
20. Projekt "Formiranje Ekonomskog i Pravnog fakulteta u Zenici"
21. Projekt "Definirati status Studentskog doma u Zenici prema uzoru na ostale ustanove ove vrste u FBiH"
22. Projekt "Istraživanje potreba za otvaranjem novih visokoškolskih i naučnoistraživačkih institucija a u skladu sa potrebama koje proističu iz Strategije razvoja općine Zenica i Ze-Do kantona"

4.9.7. Programi i projekti programske obalsti "PODUZETNIŠTVO, TRGOVINA, TURIZAM, UGOSTITELJSTVO I OBRT" (PO-07)

a) PROGRAMI

1. Program edukacije i promocije poduzetništva
2. Program hitnih mjera za stvaranje okruženja, institucija i mehanizama za razvoj PO-07
3. Program stvaranja putne i komunalne infrastrukture
4. Program razvoja trgovine
5. Program razvoja turizma i ugostiteljstva
6. Program razvoja obrta
7. Program viših oblika saradnje (counter trade poslovi)
8. Program finansijske, organizacijske i druge podrške

b) PROJEKTI

1. Projekt "Industrijska zona" (Radna zona Zenica 1)
2. Projekt "Dogradnja zakonske regulative"
3. Projekt "Osnivanje i razvoj Agencije za razvoj"
4. Projekt "Uvođenje EAN kodnog sistema u trgovini"
5. Projekt "Osnivanje Više turističke škole" (turističko-ugostiteljski menadžment)
6. Projekt "Osnivanje slobodne zone na lokaciji Šljivik ili Distributivnog centra za diskretnu prodaju i prodaju na veliko"
7. Projekt "Prostorni plan" (turizam i ugostiteljstvo)
8. Projekt "Regionalni vodovod "Plava voda"
9. Projekt "Kanalizacijski sistem"
10. Projekt "Ulična rasvjeta"
11. Projekt "Modernizacija i proširenje ulične rasvjete"
12. Projekt "Modernizacija gradskog i prigradskog saobraćaja"
13. Projekt "Zaštita tvrđave Vranduk"
14. Projekt "Obilježavanje turističkih objekata"
15. Projekti iz knjige projekata obnove i razvoja općine Zenica izrađene 1996. godine (cca 46 projekata)

4.9.8. Projekti programske obalsti "KOMUNALNA INFRASTRUKTURA, PROSTORNO PLANIRANJE I ZAŠTITA OKOLINE" (PO-08)

1. Projekt "Jačanje zavoda za prostorno planiranje razvoja Zenice"

2. Projekt "Donošenje zakonskih propisa: Zakon o prostornom uređenju, Zakon o zaštiti okoline, Zakon o krutom otpadu, Zakon o građevinskom zemljištu, Zakon o građenju"
3. Projekt "Formiranje savremene uprave za prostorni razvoj i zaštitu okoline u općini Zenica"
4. Projekt "Zenica regionalni grad (urbana regija)"
5. Projekt "Rehabilitacija grada Zenice"
6. Projekt "Rijeka Bosna zeleno-zelena longitudinala – okosnica razvoja grada Zenice"
7. Projekt "Stambena izgradnja"
8. Projekt "Privredne zone općine Zenica"
9. Projekt "Gradska magistrala – okosnica razvoja"
10. Projekt "Strategija okolinskog razvoja"
11. Projekt "Ruralno-urbani kontinuum"

4.9.9. Projekti programske oblasti "FUNKCIJE SISTEMA UPRAVE I FINANSIJSKE OBNOVE I RAZVOJA (PO-09)

1. Projekt "Edukacija i stručno osposobljavanje kadrova uprave općine Zenica"
2. Projekt "Uspostavljanje jedinstvene evidencije nepokretnosti općine Zenica (sistem uprave)"
3. Projekt "Projekt, širenja i razvoja mreže mjesnih ureda općine Zenica"
4. Projekt "projekt tehničkog opremanja općinskih organa i službi općine Zenica"
5. Projekt "Razvoj saradnje sa građanima i nevladinim institucijama"
6. Projekt "Razvoj organizacijskog, kadrovskog i materijalnog statusa JU Centra za socijalni rad"
7. Projekt "Unapređenje saradnje sa humanitarnim organizacijama"
8. Projekt "Izrada socijalne karte građana općine Zenica"
9. Projekt "Dokapitalizacija Investiciono-komercijalne banke Zenica"
10. Projekt "Osnivanje osiguravajućeg društva sa sjedištem u Zenici"
11. Projekt "Osnivanje mikrokreditne organizacije sa sjedištem u Zenici"
12. Projekt "Osnivanje investicijskog fonda sa sjedištem u Zenici"
13. Projekt "Osnivanje brokerske kuće sa sjedištem u Zenici"
14. Projekt "Osnivanje štedno-kreditne zadruge za rješavanje stambenih pitanja članova"
15. Projekt "Osnivanje fonda za finansijsku podršku poduzetništva"

16. Projekt "Osnivanje agencije za razvoj općine Zenica"
17. Projekt "Informatizacija općinskih službi i edukacija kadrova"
18. Program "Razvoj poreskog sistema":
 - ❑ Pokretanje inicijative i vršenje stalnog pritiska da se izvrši pravednija raspodjela poreskih prihoda između Federacije, Kantona i Općine uzimajući u obzir i činjenicu da je općina Zenica administrativni centar drugog po broju stanovnika kantona.
 - ❑ Uspostavljanje stalnog sistema komuniciranja sa višim nivoima vlasti, putem kojeg bi se stalno pokretale inicijative i nametala rješenja koja odgovaraju općini Zenica, insistiralo na donošenju propisa koji reguliraju strana ulaganja i ostale mjere podsticanja investiranja i zapošljavanja.
 - ❖ Insistirati na donošenju Zakona o obrtu i osnivanju obrtničke komore.
 - ❖ Donošenje nove odluke o građevinskom zemljištu.
 - ❖ Donošenje nove odluke o općinskim administrativnim taksama.
 - ❖ Donošenje posebnih stimulativnih mjera za korištenje Radne zone Zenica 1.
 - ❖ Unaprijediti rad općinskih službi, te kontrolnih i inspeksijskih organa.

4.10. Prioritetni projekti razvoja poduzetništva, malih i srednjih preduzeća općine Zenica⁶

1. "One stop-shop" – Razvojna/Poduzetnička agencija
2. Fond za finansijsku podršku
3. Poduzetnički inkubator
4. Poduzetničke zone u općini Zenica
5. Naučnotehnološki park (NTP)
6. Razvojni projekti u poljoprivredi
7. Promocija poduzetništva
8. Razvoj ljudskih resursa za potrebe MSP

⁶ Prioritetni projekti su dati u materijalima koje je izradio SEED sa naslovom "Analiza konkuretnosti, SWOT analiza, "Vizija razvoja i prioritetni razvojni programi" – općine Zenica, Zenica, 11. jula 2002. godine

5. IMPLEMENTACIJA STRATEGIJE RAZVOJA OPĆINE ZENICA

Postizanje ambicioznih strateških ciljeva zahtijeva efikasno angažiranje svih resursa općine Zenica i organiziranje svih zainteresiranih. Prijedlog je da to bude Koalicija za razvoj općine Zenica kako je to definirano u trećem dijelu ovog dokumenta. Pri tome, brojne institucije i organizacije imaju obaveze i odgovornost u pokretanju ovih procesa.

Vlada Federacije BiH – Zadatak svake Vlade je da unapređuje ukupnu društvenu reprodukciju u svim njenim segmentima postojanja. Njena ekonomska politika treba da kombinira ekonomsku učinkovitost sa društvenom sigurnosti i ekološkom odgovornosti, pa u tom cilju treba da:

- osigura ujednačavanje poreskih stopa sa onima u EU,
- radi na smanjenju birokratskih zahtijeva,
- jača kulturu samozapošljavanja i preduzetništva,
- podstiče saradnju između preduzeća i fakuleta,
- utiče na jačanje prilagođavanje tehnologija informacija i komunikacija i
- podstiče pokretanje preduzetničkih poduhvata i promociju M/S preduzeća.

Vlada ZE-DO kantona – Vlada Kantona u okviru svojih nadležnosti treba da prioritetno osigura:

- podstiče i promociju ekonomskih aktivnosti u Kantonu i prevladavanje jaza u zaostajanju u odnosu na druge kantone,
- podsticanje za razvoj novih industrija i djelatnosti,
- stvaranje novih radnih mjesta i veće zapošljavanje,
- institucije i mehanizme podrške razvoju preduzetništva i
- posebne programe i mjere za uspostavljanje i funkcioniranje odgovarajućih djelatnosti i institucija od značaja za cijeli Kanton i širu regiju.

Općina Zenica – Općina treba da kreira ambijent za razvoj preduzetništva i u granicama svojih mogućnosti, putem pravnog sistema i uspostavom odgovarajućih institucija, obezbijedi pomoć i podršku razvoju posebno industrijskih i uslužnih djelatnosti svih nivoa, od velikih, preko srednjih do malih i mikro preduzeća. Općina Zenica mora ostvarivati veći uticaj na kantonalne, federalne i državne organe kod donošenja i efikasnog provođenja propisa, donošenja razvojnih strategija i uspostavljanja efikasne administracije, javnog sektora i kontrolnih mehanizama za njihov rad. Poseban zadatak Općine je lobiranje na svim nivoima radi izmjene odnosa prema Zenici, te u područjima unapređivanja regionalnog povezivanja u zemlji i inostranstvu, transfera znanja i tehnologija i privlačenja stranog kapitala.

Agencija za privredni razvoj općine Zenica (Zenica Economic Development Agency ZEDA).

Takva institucija treba da "nudi na jednom mjestu" sve osnovne usluge, i to:

Tvrde usluge	Mehke usluge
Obezbjedenje lokacija i prostora	Informacije i usmjeravanje
Finansijska podrška	Obrazovanje i obuka poduzetnika
Inkubatori	Savjetovanja
Tehnološki parkovi	Veza između MSP i većih proizvodnih sistema

Agencija (ZEDA) treba biti dijelom finansirana iz javnih sredstava ili funkcionirati kao dio poduzetničkog udruženja. Istovremeno ona bi se povezivala sa domaćim i stranim ekspertima i preko njih organizirala usluge i za dinamična preduzeća.

Agencija bi davala podršku i pružala usluge potencijalnim preduzetnicima, postojećim preduzećima u općini, te poduzetnicima i investitorima iz drugih sredina koji imaju potencijalni interes za ulaganja na njenom području.

ZEDA treba da preuzme koordinaciju svih poduzetničkih projekata, zajedno sa projektnim timovima koji na njima rade. Planirano je da ona u svom radu, pored oslanjanja na vlastiti ljudski potencijal angažira i ostale stručnjake sa priznatim referencama, po ugovornom principu, te da ostvaruje tijesnu saradnju sa regionalnom agencijom za razvoj čije se osnivanje očekuje u 2003. god.

Regionalna agencija za razvoj (RAR) – Ova agencija za razvoj, kako je to već uspostavljeno u nekim kantonima u BiH, trebala bi da na području ZE-DO kantona:

- koordinira programe razvoja malog biznisa sa drugim agencijama u BiH,
- razvija usluge za poslovnu podršku,
- promovira poduzetničku kulturu.

Najvažniji zadaci Agencije bili bi:

- razvoj kvaliteta usluga za poslovnu podršku,
- obezbjeđenje posebne pomoći specifičnim ciljnim grupama mikro, malog i srednjeg biznisa,
- uvezivanje srodnih i komplementarnih industrijskih firmi u klusterska udruženja, strukovne organizacije i sl.,
- promotivne aktivnosti i organizacija nastupa M/S na međunarodnim sajmovima i specijalističkim izložbama,
- razvoj informacija, analiza, i odgovarajućih istraživanja za M/S preduzeća,
- razvoj znanja kroz međunarodnu saradnju,
- koordiniranje saradnje tehno-parka, naučnih institucija, inkubatora, radne zone i dr. u kreiranju zajedničkih napora ka stvaranju poduzetničkog miljea,
- koordiniranje rada kolanih (općinskih) agencija za razvoj,
- osiguranje uravnoteženog regionalnog razvoja,

- ❑ pomoć organima Kantona i općinskim organima uprave na programima i aktivnostima stimuliranja poduzetništva i stvaranja povoljnog okruženja za poduzetništvo,
- ❑ priprema projekata za M/S preduzeća i industrijske zone,
- ❑ priprema i realizacija ekoloških projekata odnosno ugradnja eko-zahtjeva i legislative u svaki projekt,
- ❑ uvođenje sistema elektronske trgovine i platnog prometa, i dr.

Aktivnosti ka stvaranju ovakve agencije sa sjedištem u Zenici već se vode na nivou ZE-DO kantona i usmjerene su ka institucijama EC u Sarajevu (European Commission – Mission Sarajevo) sa ciljem da oni budu implementatori i finansijeri ovog projekta.

U fokusu rada ZEDE i regionalne agencije nalazit će se izrada akcionih planova za implementaciju odabranih projekata koji dobiju konsenzus većeg broja zainteresiranih strana. Akcioni programi i planovi određuju hijerarhiju zadataka, odgovorne strane i realan raspored, resurse, očekivane uticaje i rezultate, te mjere izvođenja i sisteme evaluacije. Zadatak ovih agencija treba da bude kako: upravljati različitim projektima, obezbjediti posebno finansiranje, voditi knjigovodstvo sukladno najvišim računovodstvenim standardima, te pripremati izvještaje o realizaciji svakog programa posebno, kako bi se obezbjedilo da se princip i politika jednakih mogućnosti za sve učesnike u realizaciji programa dosljedno primjenjuju.

Agencije ne bi učestvovala u bilo kojoj komercijalnoj djelatnosti u neposrednoj konkurenciji sa preduzećima iz privatnog sektora, niti bi težile ka bilo čemu što se inače radi za profit u privatnom sektoru. Osim tamo gdje postoji jasno utvrđeni nedostatak takve usluge (korištenje viškova kapaciteta u knjigovodstvu i slično). Agencije bi trebalo da budu registrirane kao neprofitne organizacije preko BiH programa, sa naglaskom na pružanje sveobuhvatnih savjeta i pomoći poduzetnicima u pribavljanju poslovnih dozvola i registriranju. Zajedno sa općinskim vlastima priprema bi registar mjesta i prostorija koje stoje na raspolaganju za komercijalne i industrijske svrhe. Agencije bi se bavile i implementacijom i pružanjem pomoći općinskim vlastima u razvoju slobodnih zona i njihovih promocija potencijalnim korisnicima, te poslovima propagande i publiciteta sa FIPA-om u vezi sa inozemnim ulaganjima kao i osmišljavanjem i posebno praćenjem eventualnih "joint-venture" aranžmana.

Finansiranje rada ovih agencija vršilo bi se iz početnih izvora osnivača, drugih izvora i donacija međunarodnih organizacija i FL1, te iz vlastitih prihoda.

Fakulteti – U poslovnoj okolini koja se brzo mijenja, sa njenim rastućim tehnološkim izazovima znanje je visoko vrednovano. Mala i srednja a ni velika preduzeća niti imaju izvore niti mogućnosti da stalno otkrivaju i kontroliraju svaku novu pojedinost u tehnološkom razvoju. **Zbog toga oni trebaju partnere koji rade taj posao, na koje se mogu osloniti. Istraživački instituti i fakulteti mora da budu povezani sa industrijom, sa velikim i malim industrijskim sistemima, onoliko blisko koliko je to moguće.** Inicijative za umrežavanje teba da budu ključni naponi svih subjekata. Studentima treba već na fakultetima omogućiti da studiraju poduzetništvo. Treba pokrenuti osnivanje novih fakulteta/katedri/odsjeaka koji će preferirati inženjerski menadžment i ekonomiju, industrijski dizajn i CAD tehnologije, i koji će biti stimulirani i od države, banaka i privatnih kompanija da školuju kadar ovakvih profila i zvanja.

Naučno-tehnološki park (NTP) – To je centar za transformaciju naučnih i stručnih znanja koja treba implementirati u proizvodnoj praksi, i prvo mjesto provjere projektnih ideja. To je skup mladih školovanih profesionalaca odanih svome poslu na jedinstvenom zadatku da svoje znanje primijene u sektorima privrede koji ih mogu apsorbirati. A to je i mjesto stvaranja M/S preduzeća i mjesto u kome može da započne njihova inkubacija, rast i razvoj, odnosno mjesto koje bi trebalo svojom djelatnošću da bude neizostavni generator ideja za Radnu zonu Zenica 1.

Preduzetnički inkubator – Oblik podrške potencijalnim poduzetnicima koji pripremaju svoju poslovnu ideju za komercijalizaciju. Osnovni ciljevi su mu da ubrzaju procese tehnološkog i tržišnog dozrijevanja poslovnih zamisli i njihovo oblikovanje u nova mala preduzeća osposobljena za uspješan tržišni nastup.

Fond za finansijsku podršku – Cilj mu je da poboljša i olakša pristup finansijskim izvorima kroz odgovarajuće instrumente i oblike finansijske organizacije (mikrokreditni fond, fond garancija, subvencioniranje kamatne stope za bankarske kredite, direktni uložaji/grantovi za preduzeća sa visokom tehnologijom i dr.). Osnivanje ovakvog fonda treba da se oslanja na lokalne izvore (sredstva od privatizacije, prihodi od iznajmljivanja općinskih prostora, banke, preduzeća), te na odgovarajuće međunarodne izvore (Međunarodna finansijska korporacija . IFC, Evropsko udruženje rizičnog kapitala – EVCA i dr.).

Privredna i obrtnička komora, te poslovna udruženja – Obezbeđuju informacije i usluge svojim obligatornim članovima. Od njih se u budućnosti očekuje mnogo aktivnija uloga, pomoć i podrška u razvoju MSP i prestrukturiranju privrede.

Zadatak implementacije strateških odrednica oko kojih postoji opća saglasnost, konkretnih programa, projekata i ideja iz Strategije razvoja općine Zenica je permanentan zadatak, sa najmanje polugodišnjom evaluacijom pred Općinskim vijećima Zenice.

Strategiju kao dokument treba posmatrati dinamično što znači da je i ona podložna inoviranjima saglasno novim svjetskim trendovima u pojedinim oblastima. Na tom je neophodno kontinuirano raditi, koristeći postojeće institucije.

Slabost Zenice je nedostatak poduzetničkih i menadžerskih znanja, koji su višedecenijskim sputavanjem dovedeni do apsurdne situacije totalno nerazvijenog poduzetništva. Ni ljudi u Zenici ne shvataju još značaj poduzetništva i vlastite inicijative u rješavanju problema, očekujući da im neko drugi, Općina, Kanton, država, pokrenu vlastiti biznis, a oni će redovno dolaziti na posao. **Zenica ima slabost i u odlasku kvalitetnih ljudi, u konkurenciji sive ekonomije, zastarijevanju opreme, tehnologije i znanja ljudi koji su već godinama nezaposleni, pa veliki dio ljudskih resursa više postoji u broju nego u kvalitetu za uslove savremene ali i sirove tržišne ekonomije.**

Zenica ima priliku da se promijeni i da započne sa korištenjem djelimično očuvanih materijalnih i ljudskih resursa, zasnovanih na radu projektnih timova, koji će biti kombinacija mladosti i iskustva. U projektnim timovima treba da se nađu oni koji će svoj

rad u njima shvatiti kao svoju radnu karijeru i životnu priliku za promjenama, a ne kao dio obavljanja dnevnog posla. **Zenica treba da se okrene mladim i sposobnim sugrađanima** i drugim koji su stekli inostrana iskustva bilo školujući se vani ili radeći u ino-firmama, a koji su voljni da svoje znanje stave u funkciju napretka ove zajednice ali i svog ličnog napretka. Bez odlučnih promjena i pokretanja vlastitih poduzetnika nije vjerovatno da Zenica može privući veliki broj stranih ulaganja. Za strana ulaganja nužno je, prvo, osposobiti ljude, koji su više godina bez zaposlenja, i to prema pravim potrebama investitora, i drugo, osposobiti što veći broj MSP za saradnju sa stranim preduzećima.

Koncepcija i realizacija ove strategije počivaju na hipotezi da Zenica ne smije više nikada svoju budućnost vezivati samo za dva proizvodna sektora kao što su bili primarna proizvodnja čelika i uglja, nego razvijati disperzivne ali i komparativne industrije i druge djelatnosti. Strategija razvoja Općine Zenica zasnovana je na konceptu saradnje Općine sa Kantonom, Federacijom BiH i državom BiH, ali i na uspostavljanju partnerstva sa gradovima u BiH i evropskim gradovima kao i sa privrednim subjektima, na stvaranju povoljnijeg okruženja za uspješnu realizaciju strateških ciljeva.

Budžet sredstava neophodan za realizaciju Strategije iznosi cca 900,00 miliona KM. Ova sredstva nisu potrebna odjednom već određenom dinamikom u toku 15 godina planskog horizonta Strategije. Izvori ovih sredstava su prije svega sopstveni izvori učesnika Koalicije, domaći finansijski izvori, međunarodni izvori i generirani prihod ostvarenog razvoja u toku planskog perioda.

Efikasna realizacija strategije podrazumijeva planiranje njenog izvršenja po fazama odnosno kraćim vremenskim periodima, kao i kontrolu realizacije.

Zato Općina treba da pravi godišnje planove realizacije a dva puta godišnje Općinsko vijeće treba da razmatra njenu realizaciju.

6. LITERATURA

- [1] Grupa autora: Strategija razvoja općine Zenica, Polazni dokument, Mašinski fakultet u Zenici, Zenica, April 2002.
- [2] Grupa autora: National Enviromental Action Plan Bosnia and Hercegovina NEAP-draft, Bosna i Hercegovina, juni 2002.
- [3] Grupa autora: Strategija borbe protiv siromaštva, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2002.
- [4] x x x x x : Regionalni ekonomski razvoj – Model EU za kreiranje održivog razvoja u BiH, Preliminarni koncept materijal, Delegacija Evropske komisije u BiH, Sarajevo, 2001.
- [5] x x x x x : Mala i srednja preduzeća – iskustva evropskih zemalja, radni materijal sa Međunarodne konferencije, Sarajevo, 2002.
- [6] x x x x x : Makroekonomska vizija razvoja Federacije BiH, Sarajevo, jula 2001, Vlada Federacije BiH
- [7] x x x x x : Poduzetničko društvo, Vijeće ministara BiH, Sarajevo, maj 2001.
- [8] x x x x x : Informacija o bankarstvu sistemu Federacije BiH – Stanje 31.12.2001. godine, Agencija za bankarstvo F BiH
- [9] x x x x x : Strategija za podržavanje poljoprivrednog razvoja BiH, Sarajevo, 1998.
- [10] x x x x x : Polazne osnove razvoja rudnika uglja u Federaciji BiH, Ministarstvo industrije, energetike i rudarstva FBiH, Sarajevo, 2000.
- [11] x x x x x : 200.000 E-mail-ova – Strateški pravci, Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2001.
- [12] x x x x x : Mreža, kapaciteti i djelatnost zdravstvene službe u Federaciji BiH u 2000. godini, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, Sarajevo, 2001.
- [13] x x x x x : Strateški plan reforme zdravstva i zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, Ministarstvo zdravstva Federacije BiH, Sarajevo, 2001.
- [14] x x x x x : Survey of Selected Sectors of Federation BiH, USAID, Sarajevo, 1997.
- [15] x x x x x : Strategy for Sustainable Growth Enterprise Europe, EC, Brussels, 2001.
- [16] x x x x x : Serving the European Union, publikacija, 1996.
- [17] x x x x x : The TACIS programme – 1998 Annual Report, Brussels, 1999.
- [18] x x x x x : Treaty of Amsterdam: What is changed in Europe, EC, Brussels, 1999.
- [19] x x x x x : Statistički godišnjak SFRJ, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1984-1990.
- [20] x x x x x : Statistički godišnjak SR Bosne i Hercegovine, Republički zavod za statistiku SRBiH, Sarajevo, 1984-1990.
- [21] x x x x x : Statistički podaci o privrednim i drugim kretanjima u Federaciji BiH po kantonima, Federalni zavod za statistiku FBiH, 1998-2001.
- [22] x x x x x : Strategija razvoja Federacije BiH, Institut za ekonomiku, Sarajevo, 2001.
- [23] x x x x x : Health 21 – Health for all in the 21 century, World Health Organisation, 1999.

- [24] x x x x x : Strategija razvoja Hrvatske u 21 stoljeću, dokument sa Internet-a
- [25] Dokumentacija "Capacity Building Project"
- [26] x x x x x : QUARK – Research and Development in Slovenia, Ljubljana, 1999-2000.
- [27] x x x x x : Od ideje do biznisa, OHR, Sarajevo, 2000.
- [28] x x x x x : Regionalni centar za razvoj Slovenie – Zasavlje, Kranj, 2002.
- [29] x x x x x : Dokumentaciona osnova za izradu strateških procesa razvoja Zeničko-dobojskog kantona, RMK Inženjering, Zenica, 1999.
- [30] x x x x x : Projekt obnove i razvoja ZE-DO kantona za 1999-2000. godinu, Ministarstvo privrede ZE-DO kantona, CD i pisani materijal, Zenica, 2001.
- [31] x x x x x : Spisak predinvesticionih i investicionih programa u sektoru obnove i razvoja, Ministarstvo privrede ZE-DO kantona, Zenica, august 2001.
- [32] x x x x x : 216 projekata obnove i razvoja ZE-DO kantona, za 2000/2001, ZE-DO kanton, Zenica, 2002.
- [33] x x x x x : Analiza poreskog sistema Zeničko-dobojskog kantona, Privredna komora ZE-DO kantona, Zenica, 2001.
- [34] x x x x x : Šumsko-privredna osnova područja "Krivajsko" za period 1.1.1988. do 31.12.2002. godine
- [35] x x x x x : Informacija o osnovnim privrednim pokazateljima Zeničko-dobojskog kantona za 2000. godinu, Privredna Komora ZE-DO kantona, Zenica, 2001.
- [36] x x x x x : Informacija o osnovnom i srednjem obrazovanju u ZE-DO kantonu, Pedagoški zavod ZE-DO kantona, Zenica, 2002.
- [37] x x x x x : Visoko obrazovanje u ZE-DO kantonu – Kuda dalje? Okrugli sto – Zbornik, Mašinski fakultet u Zenici, Zenica, 1997.
- [38] x x x x x : Studija o stanju i potrebama razvoja visokog obrazovanja u Zeničko-dobojskom kantonu, Zajednica visokoškolskih i naučnih institucija Zenice, Zenica, 1999.
- [39] Dokumentacija Kantonalnog zavoda za javno zdravstvo, Zenica
- [40] x x x x x : Budžet – Takse – Porezi, Vodič za građane BiH, Sarajevo, 2002.
- [41] x x x x x : Livarski vestnik, Društvo Livarjev Slovenije, Ljubljana, 2000-2001.
- [42] x x x x x : Glasnik Privredne komore Zeničko-dobojskog kantona, Zenica, 2000-2002.
- [43] Internet: WEB stranice
- www.varazdin.hr
 - www.mostar.com
 - www.banjaluka.com
 - www.sarajevo.net
 - www.tp-lj-si
- [44] x x x x x : Strategija ekonomskog razvoja grada Mostara, Gradska vlada, Mostar, 2001.

- [45] x x x x x : Strategija obnove i razvoja Kantona Sarajevo do 2015. godine, Kanton Sarajevo, 2001.
- [46] x x x x x : Strategija razvoja Unsko-sanskog kantona, Unsko-sanski kanton, Bihać, 2001.
- [47] x x x x x : Strategija obnove i razvoja Tuzlanskog kantona, Kanton Tuzla, 2002.
- [48] x x x x x : Mogućnosti i pravci razvoja Opštine Zenica u periodu od 1991. do 1995. godine, Institut za ekonomiku i organizaciju, Sarajevo, 1990.
- [49] x x x x x : Katalog idejnih programa za investicije u M/S preduzeća, Centar za menadžment i poduzetništvo, Zenica, 1996.
- [50] x x x x x : Projekt obnove i razvoja Općine Zenica – Sinteza dijela projekta, Općina Zenica, 1996.
- [51] x x x x x : Analitički pregled planiranih i ostvarenih prihoda budžeta Općine Zenica za 1999, 2000, 2001. i 2002. godinu, Općina Zenica
- [52] x x x x x : Izvještaj o izvršenju budžeta Općine Zenica za 2001. godinu, Općina Zenica, 2002.
- [53] x x x x x : Informacija o aktivnostima na stvaranju uslova za povoljniji razvoj poduzetništva, Općina Zenica, 2002.
- [54] x x x x x : Analiza troškova pri izdavanju odobrenja za rad, urbanističke saglasnosti, građevinskih i upotrebnih dozvola u Općini Zenica sa uporednim pregledom podataka iz drugih općina FBiH, Općina Zenica, Zenica, 2002.
- [55] Grupa autora: Polazne osnove za obnovu i revitalizaciju proizvodnje i strategije razvoja Općine Zenica, Općina Zenica, 1995.
- [56] Grupa autora: Strategija razvoja Općine Zenica – Konceptcija i metodologija projekata, Općina Zenica, 1995.
- [57] x x x x x : Strategija razvoja općina: Mostar, Tešanj, Kakanj, Breza, Travnik, Sarajevo – Stari Grad
- [58] x x x x x : Dokumentacija preduzeća "Izgradnja Invest", Zenica
- [59] x x x x x : Dokumentacija preduzeća JP "Zenica stan", Zenica
- [60] x x x x x : Idejno rješenje opskrbe vodom grada Zenice, Građevinski institut, Zagreb, 1983.
- [61] x x x x x : Kompleksno rješenje opskrbe vodom grada Zenice, Građevinski institut, Zagreb, 1985.
- [62] x x x x x : Studija vodosnabdijevanja Srednje Bosne, Vodoprivreda BiH, Sarajevo, 1985.
- [63] x x x x x : Društveni dogovor o izgradnji i korišćenju vodovoda "Plava voda", 1985.
- [64] x x x x x : Nezavisno stručno mišljenje o projektu "Regionalni vodovod "Plava voda", Institut za hidrotehniku, Sarajevo, 2000.
- [65] Grupa autora: Mogućnosti i unapređenje sistema daljinskog grijanja u gradu Zenica, Mašinski fakultet, Zenica, 2001.
- [66] x x x x x : Završni računi šumsko-privrednih preduzeća ZE-DO kantona za 1990. i 2000. godinu

- [67] x x x x x : Predinvesticijska studija Radne zone Zenica 1, RMK-Inženjering, Zenica, INING Mostar, 2002.
- [68] Barnjas, Z.: Strategijski menadžment – Teorijske osnove sa primjerima, NIP Grmeč, Beograd, 2000.
- [69] Beroš, M.: Predfizibiliti studija autoputa sjevoerozapad-jugoistok, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje, Sarajevo, 1999.
- [70] Bojadžić, N.: Gazdovanje šumama, Centar za tehnološki i okolinski razvoj, Sarajevo, 2001.
- [71] Božović, M.: Dugoročni program razvoja agrarne privrede u BiH od 1986. do 2000. godine, Sarajevo, 1986.
- [72] Brdarević, S.: Projektovanje fabrika, Mašinski fakultet, Zenica, 1996.
- [73] Brdarević, S., Petković, D. i drugi: Projektovanje kapaciteta za preradu tehnološkog otpatka od čelika, projekt rađen za potrebe RMK Zenica, Mašinski fakultet, Zenica, 1989.
- [74] Brdarević, S., Petković, D. i drugi: Potrebe i mogućnosti formiranja kapaciteta za popravak armatura u RO "Željezara Zenica", projekat za potrebe RO Željezare Zenica, Mašinski fakultet, Zenica, 1989.
- [75] Ceglie, V., Lombardi, F., Petković, D.: It Reverse Engineering di Lamiera Stampate, Institute for Manufacturing Systems and Economics, University of Turin, 1998.
- [76] Drucker, P.: Menadžment za budućnost, Privredni pregled, Beograd, 1995.
- [77] Fetahagić, M., Sladojević, R., Mijušković, R.: Program proizvodnje mlijeka i mesa na imanjima zemljoradnika u periodu 1984-1990. u Opštini Zenica, Zenica, 1989.
- [78] Filipović, Z.: Tržište osiguranja u Bosni i Hercegovini u 2001. godini, Svijet osiguranja, Zagreb, lipanj, 2002.
- [79] Filipović, D.: Konkurentna sposobnost preduzeća, Sinergija, Zabreb, 1993.
- [80] Glas, M., Tipurić, D., i drugi: Stvaranje ekonomske strategije razvoja poduzetništva i malih i srednjih preduzeća u Općini Zenica, SEED, Ekonomski fakultet u Ljubljani, Sinergija Zagreb, BSC-Kranj, Zenica, 2002.
- [81] Kalušić, B.: Strategija razvoja šumskih resursa Federacije BiH, Savjetovanje, Bugojno, 26. i 27.11.1997.
- [84] Kioski, R.: Vodič za investiranje, Caligraph, Beograd, 2001.
- [85] Kolonjeceva, L.: Upravljanje tehnološkim razvojem – Izazovi III milenijuma, Biblioteka Menadžment, Beograd, 2001.
- [86] Kovač, R.: Tehnologija izrade odlivaka, FTN, Novi Sad, 2002.
- [87] Mašković, Lj.: Polimerni materijali, PA, Beograd, 1997.
- [88] Matić, V.: Uređivanje šuma, I i II dio, Studentski servis, Sarajevo, 1969.
- [89] Muftić, F.: Informatički sistem Općine Zenica, Općina Zenica, 1990.
- [90] Omanović, M.: Prilog strategiji održivog razvoja, Sarajevo-Zenica, 2001.
- [91] Petković, D., Vivancos, J.: CIM Factories and Flexible Manufacturing, UPC Barcelona, 2002.

- [92] Petković, D., Lemeš, S.: Is it Possible to Have High Quality of Education if Level of Industrial Development is Low, Proceedings of International Conference on Engineering Education ICEZ 21, Oslo, Norway, 2001.
- [93] Petković, D.: Istraživanje mogućnosti proizvodnje i deformisanja optimalnog modela proizvodnog procesa izrade monoblok točkova, magistarski rad, FTN, Novi Sad, 1992.
- [94] Petković, D.: Projektovanje tehnoloških procesa na osnovama grupne tehnologije kao osnova za razvoj fabrika povišenog stepena fleksibilnosti, projekt finansiran od ZE-DO kantona, Mašinski fakultet, Zenica, 2000.
- [95] Porter, M.E.: The Competitive Advantage of Nations, The Tree Press, New York, 1990.
- [96] Rešetović, I.: Stanje u bankarskom sistemu, Banke, Sarajevo, februar, 2002.
- [97] Russel, C., Crawford, S.: Microsoft Windows 4.0 Server, New York, 1997.
- [98] Smajić, Z.: Evropska Unija i zemlje bivše Jugoslavije, SENSE I Cranfield University, Brisel, 2002.
- [99] Sofradžija, A.: Lov na divljač, Savez bračkih organizacija BiH, Sarajevo
- [100] Stefanović, V.: Fitoumologija sa pregledom fitocenoze Jugoslavije, Svjetlost, Sarajevo
- [101] Stefanović, V.: Ekološko-vegetacijska reformizacija BiH, Šumarski fakultet, Sarajevo, 1983.
- [102] Šerbo, M.: Stanje i mogućnosti razvoja proizvodnje, tržišnosti mlijeka u periodu 1986-1990 na području Općine Zenica, UPI, Sarajevo, 1986.
- Trninić, V., Kosović, N., Pediša, H.: Strategija obnove i razvoja poljoprivrede Mostara, Mostar, 2001.
- [103]
- [104] Vejda, Z.: Integralna zaštita šuma, Sveučilište Zagreb, 1983.
- [105] Vivancos, I.C., Petković, D.: Flexible Production at the end of XX Century, Proceedings of 2nd International Conference UPS 2001. "Business Systems Management", Mostar, 2001.
- [106] Vodopija, M.: Konceptijske osnove za dobavu novih količina vode u Zenicu, Građevinski institut, Zagreb, 1985.
- [107] Vujičić, I.: Hrvatski farmer – Program razvoja obiteljskih gospodarstava, Globus, Zagreb, 1992.
- [108] Zelenović, D.: Sistem kvaliteta ISO 9000:2000, FTN, Novi Sad, 2002.
- [109] Zelenović, D.: Metode unapređenja kvaliteta, FTN, Novi Sad, 1999.
- [110] Zelenović, D.: Proizvodni sistemi, Naučna knjiga, Beograd, 1992.
- [111] Žarković, G.: Naučne osnove organizacije zaštite zdravlja, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- [112] Žarković, G., Hrabač, B., Nakaš, B.: Zdravstvena politika i upravljanje nacionalnim sistemima zaštite zdravlja, Sarajevo, 1999.
- [113] x x x x x : Kako razviti uspješno preduzeće, GEA College, Ljubljana, 2001.

